

NUORTEN PÄIHTEIDENKÄYTTÖ JA SITÄ KOSKEVAT INTERVENTIOT

– Aikuiset päihdeongelmaiset kertovat nuoruudestaan

Veera Lemmetyinen
Pro gradu-tutkielma
Sosiaalityö
Yhteiskuntatieteiden ja
filosofian laitos
Jyväskylän Yliopisto
Syksy 2007

TIIVISTELMÄ

NUORTEN PÄIHTEIDENKÄYTTÖ JA SITÄ KOSKEVAT INTERVENTIOT

– Aikuiset päihdeongelmaiset kertovat nuoruudestaan

Veera Lemmetyinen
Sosiaalityö
Pro gradu-tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaajat: Mikko Mäntysaari ja Eero Pirttijärvi
Syksy 2007
sivumäärä: 103 sivua + 2 liitettä (9 sivua)

Tutkimuksen tehtävänä oli selvittää, millaisia interventioita päihteidenkäyttöön on kohdistunut tutkittavien ollessa alaikäisiä. Pro gradussani käsittelen nykyisin täysi-ikäisiä päihteidenkäyttäjiä ja heihin aikoinaan kohdistettuja interventioita. Aihe on lähtöisin Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiöltä ja heidän tarpeistaan. Kiinnostuksen kohteena interventioissa ovat yksilöiden omat kokemukset siitä kuka on puuttunut, milloin, millä tavalla ja millaisilta nämä puuttumiset ovat tuntuneet. Interventioiksi on katsottu kaikki puuttumiset päihteidenkäyttöön liittyen.

Tutkimuksen aineisto on kaksiosainen, ensin on toteutettu lomakekysely (n = 33), jonka jälkeen aihetta on syvennetty haastatteluilla (n = 7). Lomakevastaukset on analysoitu SPSS-ohjelman avulla ja avoimet vastaukset käsitelty erikseen. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluna ja vastaukset on analysoitu teemoittain. Tutkimustulokseni esitän järjestyksessä lomakkeen ja haastattelujen teemojen mukaisesti.

Päihteidenkäyttöä koskevat interventiot voivat tapahtua viralliselta tai epäviralliselta taholta. Virallista tahoja edustavat eri yhteiskunnalliset organisaatiot ja heidän edustajansa. Epävirallista tahoja edustavat puolestaan perhe, ystävät ja tuttavat. Virallisten tahojen interventiot ovat usein laissa säädettyjä kun taas epävirallisten tahojen interventiot ovat tavallaan jokaisen oman harkinnan mukaisia. Omassa aineistossani korostuvat selvästi epäviralliset tahot. Tutkimukseni pohjalta perheen merkitys on kaikkein suurin, olipa kyseessä puuttuminen tai puuttumatta jättäminen.

Keskeiset asiat tutkimuksessani ovat ihmisten henkilökohtaiset kokemukset puuttumisista. Tai kuten tutkimuksessani tuli ilmi, kyse oli monilla puuttumatta jättämisestä. Kokemukset olivat hyvin yksilökohtaisia ja monenlaisia, mutta tuloksista voidaan selvästi nähdä, että puuttuminen nuorten päihteidenkäyttöön on aina parempi kuin puuttumatta jättäminen. Puuttumiset eivät ole vain yksittäisiä tapahtumia, vaan kertovat nuorelle laajemmin muun muassa välittämisestä.

Avainsanat: Päihteet, Päihteidenkäyttö, Lapsuus, Nuoruus, Interventiot

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ	1
1 JOHDANTO	3
2 PÄIHDEPOLITIIKKAA	7
2.1 ALKOHOLI YHTEISKUNNASSA	8
2.2 KONTROLLIJÄRJESTELMÄN HISTORIAA	11
2.3 KONTROLLIJÄRJESTELMÄ SUOMESSA	12
2.4 KÄYTÄNNÖN PUUTTUMISESTA JA PROFESSIONAALISUUDEN IHANTEESTA.....	15
2.5 ALKOHOLINKÄYTÖN ERI VAIHEISIIN VAIKUTTAMISESTA	17
2.6 KONTROLLIELIMET	19
2.7 ALKOHOLISMI SOSIAALITYÖN KÄYTÄNNÖISSÄ	23
2.8 LAAJENNETTU KUVA PROFESSIONAALISUUDESTA.....	25
3 LAPSUUS, NUORUUS JA PÄIHTEET	27
3.1 SUOMALAISESTA LAPSUUDESTA	27
3.2 NUORUUDESTA	31
3.3 NUORTEN PÄIHTEIDENKÄYTTÖ	34
3.3.1 <i>Millaista on nuorten päihteiden käyttö?</i>	35
3.3.2 <i>Nuorten päihteiden käyttö ja siihen puuttuminen</i>	36
3.3.3 <i>Ammattiauttajien asenteet nuoriin ja päihteidenkäyttöön</i>	38
4 AIKAISEMPAA TUTKIMUSTA	39
5 KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ	42
5.1 INTERVENTIO	42
5.2 PÄIHDE, HUUMAUSAINE, HUUME.....	44
6 TUTKIMUSONGELMAT	45
7 TUTKIMUSMENETELMÄT	46
7.1 EMPIIRINEN SOSIAALITUTKIMUS	46
7.1.1 <i>Laadulliset tutkimusmenetelmät</i>	50
7.1.2 <i>Lomaketutkimus ja haastattelu</i>	51
7.2 AINEISTON KUVAUS	52
7.3 TUTKIMUKSEN ETIIKKAA	53
7.4 AIKUISET LAPSUUDEN MUISTELJOINA	55
8 KESKUSTELUA, RANGAISTUKSIA JA HYVÄKSYMISTÄ	57
8.1 PÄIHTEIDENKÄYTÖN TAUSTOJA JA KÄYTTÖÖN LIITTYVIÄ MERKITYKSIÄ	57
8.2 SEITSEMÄN KERTOMUSTA PUUTTUMISISTA JA PUUTTUMATTA JÄTTÄMISISTÄ.....	79
8.2.1 <i>Näkyvää vai näkymätöntä?</i>	80

8.2.2	<i>Interventiot</i>	81
8.2.3	<i>Tuntuu hyvältä kun välitetään</i>	88
8.2.4	<i>Interventioiden vaikutus</i>	89
8.2.5	<i>Halutaanko interventioita?</i>	90
8.2.6	<i>Mitä jos?</i>	91
9	POHDINTA	92
	KIRJALLISUUS	99
	LIITE 1. KYSELYLOMAKE	104
	LIITE 2. HAASTATTELUJEN TEEMAT	112

KUVIOT

Kuvio 1. Koitko, että kenellekään ei loppujen lopuksi merkinnyt mitään mitä teit tai olit tekemättä? (n = 32).....	67
Kuvio 2. Kuinka usein koit olevasi yksinäinen? (n = 32)	68
Kuvio 3. Kuinka usein koit turvattomuutta? (n = 32)	69
Kuvio 4. Koitko elämässäsi hylätyksi tulemisen tunteita? (n = 33).....	70
Kuvio 5. Koitko koulussa olevasi muita huonompi tai hitaampi? (n = 33).....	71
Kuvio 6. Koitko olevasi yhtä hyvä kuin muut? (n = 32)	72
Kuvio 7. Koitko olevasi jollain tavalla hyväksikäytetty? (n = 33).....	73
Kuvio 8. Jouduitko koulussa kiusaamisen kohteeksi? (n = 32).....	74
Kuvio 9. Oliko perheessäsi väkivaltaa? (n = 31).....	75
Kuvio 10. Koitko olevasi iloinen ja onnellinen? (n = 32)	76
Kuvio 11. Koitko että sinusta oltiin kiinnostuneita? (n = 32)	77
Kuvio 12. Koitko olevasi rakastettu ja merkityksellinen? (n = 32).....	77

1 Johdanto

Päihdekysymykset ovat viime vuosina olleet jatkuvasti esillä julkisissa keskusteluissa ja medioissa. Pro gradussani otan osaa tämän ajankohtaisen aiheen käsittelyyn ja tarkastelen päihteiden käyttöä interventioiden näkökulmasta. Nykyisin täysi-ikäiset, päihteiden käytön vuoksi hoitoon hakeutuneet, muistelevat tutkimuksessani sitä aikaa kun he olivat alaikäisiä. Milloin heidän päihteidenkäyttönsä on alkanut, millaista se on ollut ja millaisia puuttumisia siihen on aikoinaan kohdistunut? Makkosen (2004, 107–108) mukaan päihdepalveluiden käyttäjien omat kokemukset tulisi ottaa entistä enemmän huomioon kun palveluita suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan. Kehittämisen tulisi lähteä alhaalta ylöspäin eli asiakkaiden kokemusten ja arjen ymmärtämisestä.

Väkevien alkoholijuomien kulutus on selvästi kasvanut ja huumeiden käyttö näyttää vakiintuneen yhteiskunnassamme pitkän kasvujakson jälkeen (Soininen & Sulkko 2004, 5; Raitasalo, Alho, Lindeman, Roine & Tigerstedt 2005, 5; Kaukonen & Hakkarainen 2002, 9). Koululaisten alkoholikokeilut ja käyttö ovat viimeisen kymmenen vuoden aikana pysyneet korkealla tasolla ja erilaiset huumeikokeilut ovat samassa ajassa reilusti lisääntyneet. Arvion mukaan suurin osa amfetamiinin ja opiaattien käyttäjistä on 15–25 vuotiaita. (http://www.stakes.info/files/pdf/taskumatti/Taskumatti_2005.pdf).

Yli 80 % 15–16 vuotiaista nuorista on kokeillut alkoholia ja joka viides käyttää alkoholia viikoittain (http://www.stakes.info/files/pdf/taskumatti/Taskumatti_2005.pdf). Voidaan siis päätellä, että alaikäisten nuorten alkoholin käyttö on normalisoitunut yhteiskunnassamme. Myös huumeiden käyttö on normalisoitunut, sillä yhä useammat nuoret ovat olleet tilanteessa, jossa huumeita on tarjolla. Vaikka kaikki eivät itse käyttäisikään huumeita, he tuntevat jonkun joka käyttää tai ainakin tietävät paljon huumeista. Myös mediat käyttävät hyväkseen huumeisiin liittyvää symboliikkaa. (Partanen 2002, 29.)

Sosiaalibarometrin 2006 mukaan Suomalaisten kokonaishyvinvointi vuosina 1998–2005 on kasvanut. Hyvinvoinnin kehitys ei ole ollut kaikilla väestöryhmillä samanlaista, vaan esimerkiksi taloudellinen hyvinvointi on polarisoitunut. Myös tiettyjen ryhmien välinen polarisoituminen näyttää jääneen pysyväksi ja jopa syventyneen. Esimerkiksi

mielenterveys-, päihde- ja huumeongelmaisten tilanne on pysynyt huonona vuodesta toiseen. Suhteellinen köyhyys on Suomessa ollut alhaista, mutta nousujohteista. Terveyserot ovat suuret ja nämä erot johtuvat suurimmaksi osaksi alkoholin ja tupakan käytöstä. Päihdeongelmat aiheuttavat paljon kerrannaisvaikutuksia muun muassa lapsiin, muihin perheenjäseniin sekä työelämään. Julkiset palveluntuottajat ovatkin eniten huolissaan juuri mielenterveys- ja päihdepalveluiden turvaamisesta nykyisillä voimavaroilla. (Sosiaalibarometri 2006, 15–17, 95.)

On kuitenkin syytä muistaa, että jokaisesta päihteitä kokeilleesta nuoresta ei tule ongelmakäyttäjää. Toisaalta voidaan ajatella, että suurin osa ongelmakäyttäjistä on luultavasti aloittanut käytön jo varhain alaikäisenä. Alaikäisten alkoholin hankinta näyttää olevan suhteellisen helppoa (Raitasalo 2004, 62). Pro gradussani käsittelen nykyisin täysi-ikäisiä päihteidenkäyttäjiä ja heihin aikoinaan kohdistettuja interventioita. Aihe on lähtöisin Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiöltä ja heidän tarpeistaan. Tutkielmassani lähtöoletuksena on, että monien nykyisin täysi-ikäisten päihdeongelmaisten päihteiden käyttö on alkanut jo varhain alaikäisenä. Tästä ei kuitenkaan ole varmaa tietoa kuten ei siitäkään millaisia interventioita kyseisiin asiakkaisiin on aikoinaan kohdistettu. Oletan, että osan päihteidenkäyttöön on varmasti aikoinaan puututtu, mutta osan ei välttämättä lainkaan. Aihe tuntui heti mielenkiintoiselta ja tutkimuksen arvoiselta. Muistelin myös omia yläaste ja lukio aikaisia kokemuksia esimerkiksi koulun bileistä ja jo niiden perusteella syntyi mielikuva siitä kuinka keskenään erilaista päihteiden käyttö nuorilla voi olla.

Mahdolliset interventiot päihteidenkäyttöön ovat voineet tapahtua viralliselta tai epäviralliselta taholta. Virallista tahoja edustavat muun muassa lastensuojelun viranomaiset ja koulun henkilökunta. Epävirallisista tahoista tärkeimmät ovat luultavasti perhe ja ystävät. Kiinnostuksen kohteena interventioissa ovat yksilöiden omat kokemukset niistä; kuka on puuttunut, milloin ja millä tavalla. Ovatko kokemukset olleet hyviä vai huonoja ja miten ne ovat vaikuttaneet yksilön käyttäytymiseen?

Osana Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiön toimintaa on alaikäisten katkaisu- ja vieroitushoito. Nuorille on varattu huumevieroitusosaston yhteydestä yksi paikka. (Alaikäisten katkaisu- ja vieroitushoito JOPO-projekti.) Toimintamalli on ollut käytössä vuoden 2005 alusta alkaen, mutta sen käyttö on ollut vähäistä. Tätä ennen paikkoja ei ollut

lainkaan, vaan hoito toteutettiin muilla paikkakunnilla. Hoitomahdollisuuksien puute on ristiriidassa sen kanssa, että osalla ongelmakäyttäjistä päihteiden käyttö alkaa jo aikaisin alaikäisenä. Tällöin juuri varhainen puuttuminen olisi tärkeää. Puuttumisia on monenlaisia eikä voida varmaksi sanoa mikä toimii ja mikä ei. Yleinen käsitys kuitenkin on, että puuttuminen on joka tapauksessa parempaa kuin puuttumatta jättäminen.

Ennen nykyistä hyvinvointivaltion aikakautta, ihmisten mahdollisuudet menestyä, tai jopa elää, riippuivat pitkälle heidän sosiaalisesta taustastaan. Hyvinvointiyhteiskunta rakennettiin vähitellen, mutta 1980-luvulta alkaen sen kestävyyttä alettiin epäillä. On väitetty, että hyvinvointiyhteiskunta käy liian kalliiksi, eikä pysy kilpailukykyisenä globalisoituvassa maailmantaloudessa. Toisaalta siis hyvinvointiyhteiskunnan nähdään tasoittavan markkinoiden aiheuttamia epätasaisuuksia tulonjaossa, mutta toisaalta hidastavan tai estävän markkinoiden toimimista tehokkaimmalla tavalla. (Puuronen 2004, 426–427.) Hyvinvointiyhteiskuntamme ei ole kuitenkaan ratkaissut kaikkia ihmisten välisiä ongelmia tai ”luokkaeroja”, vaan vanhempien asema ja varallisuus vaikuttavat varmasti vieläkin osin lasten elämään ja elinolosuhteisiin.

On esitetty, että hyvinvointivaltion instituutiot jopa vähentävät hyvinvointia, niiden puutteiden tai eriarvoisuutta luovien käytäntöjen vuoksi. Osa instituutioista on jossain määrin kykenemätön havaitsemaan perheiden moninaisia ongelmia ajoissa, jolloin nämä saattavat johtaa syrjäytymiseen ja osattomuuteen. Monet näistä ongelmista voitaisiin ehkäistä ajoissa, jos instituutiot ja niissä toimivat ihmiset olisivat herkempiä havaitsemaan tekojensa tarkoittamattomia seurauksia. Sama koskee myös kaikkein huono-osaisimmille tarkoitettujen palvelujärjestelmien käytäntöjä. Niissä ylläpidetään käytäntöjä, jotka eivät kannusta ihmisiä auttamaan itse itseään. Hyvinvointipalvelut voivat myös aiheuttaa riippuvuutta itsestään ja näin se passivoi ihmisiä. Samalla riippuvuus rakennetuista instituutioista heikentää riippuvuutta luonnollisista instituutioista kuten perheestä ja yhteisöstä. (Puuronen 2004, 427–428.)

Inhimillisten näkemysten mukaan julkinen sektori tarvitsee tuekseen ihmisiä ja heistä syntyvää yhteisvastuuta, lähimmäisenrakkautta ja solidaarisuutta. Ihmisten ongelmia ei voida ajatella vain politiikkana, prosenteina ja resursseina, koska kyse on myös arvoista ja asenteista. (Niemelä 2004, 13–14.) Tutkimuksissa on osoitettu, että läheiset ihmiset ovat tärkeitä juomatapojen muuttamisen kannalta. Lähtökohtana on, että yksilö on osa

sosiaalista ympäristöään ja myös hänen tekonsa ja ajattelunsa muovautuvat vuorovaikutuksessa muiden kanssa (Raitasalo 2005, 59).

Suomen päihdepolitiikkaa on arvioitu tiukaksi, mutta siitä huolimatta virallinen kontrolli on keventynyt siinä tapahtuneiden muutosten vuoksi. Tällöin yhä tärkeämmäksi tulee ihmisten välinen epävirallinen kontrolli. Valtion kontrollilla on pitkät juuret, jotka ovat osaltaan muokanneet yleistä ilmapiiriä siten, että valtion puuttuminen on hyväksyttävämpää kuin yksittäisten ihmisten puuttuminen. Suomessa ajatellaan hyvin usein, että toisten asioihin ei ole sopivaa puuttua ennen kuin ongelmat ovat kasvaneet todella suuriksi. Epävirallisen kontrollin vahvistamiseksi asenteita ja ennen kaikkea käyttäytymistä olisikin muokattava siihen suuntaan, että puuttumisesta tulisi hyväksyttävämpää. (Raitasalo 2005, 62–64.)

Yhteiskunnallisissa keskusteluissa on noussut esiin individualismi ja sen meneminen kaiken muun edelle. Yksilön oma etu, halut ja tarpeet ovat menneet perheen, yhteisön ja ylipäätään yhteisen hyvän edelle. Tämä voi johtua muun muassa arvojen muutoksesta, sillä vallitsevat arvot ovat aina sidoksissa omaan aikaamme ja yhteiskuntaan. Toisaalta hyvinvointiyhteiskuntaa ei olisi edes olemassa, jos suurin osa kansalaisista ei ajattelisi myös toisten hyvinvointia ja varsinkin huonompiosaisten asemaa yhteiskunnassamme. Hyvinvoinnin leimaama yhteiskuntamme synnyttää jatkuvasti ristiriitaisia arvoja ja asenteita. Yhteiskunta tarjoaa apua kaikille, mutta johtaa samalla siihen, että yksittäiset ihmiset eivät enää ole valmiita auttamaan toisiaan tai uhrautumaan toistensa puolesta. (Puuronen 2004, 429–430.)

Päihteiden käyttöön ja asenteisiin käyttöä kohtaan voidaan puuttua monessa eri vaiheessa. Pääasiassa päihdetyö jaetaan ehkäisevään ja korjaavaan työhön. Sulkon (2004, 70–71) mukaan ehkäisevää ja korjaavaa työtä ei ole syytä nähdä erillisinä osina, vaan ennemminkin saman asian eri puolina. Käytännössä varhainen puuttuminen, ehkäisevä työ, hoito ja kuntoutus kietoutuvat monin tavoin yhteen. Tällöin haaste tai ongelma ei olekaan se mihin näistä tulisi keskittyä, vaan se kuinka ylipäätään toimivia käytäntöjä luodaan ja kehitetään. Palvelujärjestelmän näkökulmasta voidaan kuitenkin sanoa, että mitä varhaisemmassa vaiheessa päihteiden käyttöön puututaan, sitä pienemmällä resursseilla ja toimenpiteillä päästään kohtuullisiin tuloksiin. Ennalta ehkäisevä työ ja varhainen puuttuminen koskettavat nimenomaan lasten ja nuorten kanssa tehtävää työtä.

2 Päihdepolitiikkaa

Viime vuosina alkoholin saatavuuteen Suomessa ovat vaikuttaneet pääasiassa maahantuontikiintiöiden poistaminen, alkoholijuomien veron alentaminen ja Viron EU-jäsenyys (Österberg 2005, 15). Syitä nuorten päihdehäiriöihin on monia, mutta etenkin yhteiskunnan päihdemyönteinen ilmapiiri, päihteiden helppo saatavuus ja alhainen hinta voivat edistää nuorten päihteiden käyttöä (Lepistö 2005, 31).

Pääasiallinen tapa ehkäistä päihdeongelmia on päihdepolitiikka. Alkoholipolitiikalla on pitkät perinteet ja 90-luvun loppupuolella rinnalle on tullut vahvana myös huumausainepolitiikka. Näiden avulla on pyritty vaikuttamaan päihteidenkäytön yksilöllisiin, taloudellisiin ja sosiaalisiin seurauksiin. Poliitiikan keinot ovat vaihdelleet valistuksesta rangaistuksiin ja verotuksesta kieltoihin ja kontrolliin. Saatavuuden rajoittaminen ja hinta ovat tutkimusten mukaan keinoista tehokkaimpia. Valistuksella, varoituksilla ja haitoista tiedottamisella ei puolestaan näytä olevan vaikutusta käyttöön ja leviämiseen. (Kaipio 2004, 34–35.)

Yksistään politiikan keinoilla ei kuitenkaan voida vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen. Virallisen kontrollin lisäksi tärkeää on myös epävirallinen kontrolli. Tärkein epävirallisen kontrollin harjoittaja on perhe, mutta myös ystävät ja muut läheiset henkilöt voivat toimia monin tavoin kontrolloijina. Kuten virallistakin, myös epävirallista kontrollia voidaan käyttää monin eri tavoin. Eri keinoilla on kuitenkin sama tarkoitus eli toisen käyttäytymiseen vaikuttaminen ja sen muuttaminen. (Raitasalo 2004, 60.)

Nuorisokulttuurit ja nuoret muuttuvat koko ajan. Nuoret valitsevat elämäntapansa yhä useammin valtakulttuurista välittämättä. Huumeiden lisääntymisen myötä perinteinen alkoholikulttuuri on saanut rinnalleen aivan uusia tapoja käyttää päihteitä. Tämä seikka on tärkeää huomioida jos huume keskusteluissa halutaan päästä mahdollisimman lähelle nuorten maailmaa. On myös huomioitava, että nuoret eivät helposti ota vastaan ohjeita, jotka eivät heidän omasta mielestään kuulu heidän tapansa käyttäytyä. (Salasuo & Rantala 2002, 65.)

2.1 Alkoholi yhteiskunnassa

Alkoholilla ja yhteiskunnalla on olevan kompleksinen suhde. Toisaalta nähdään, että alkoholiongelmat ja kontrolli ovat osa yhteiskuntaa, mutta toisaalta tiedetään varmaksi, että alkoholi itse aiheuttaa näitä ongelmia ja kontrollin tarvetta. Täten myös suhtautuminen alkoholiin voi tapahtua eri näkökulmista. Valtion suhde alkoholiin on erityisen hankala, sillä valtio saa osan tuloistaan alkoholia verottamalla, mutta samalla sen tulisi valvoa kulutusta. (Mäkelä, Room, Single, Sulkunen & Walsh 1981, xiii, 33.) Niemelä (1998) esittää neljä erilaista intressiä, jotka vaikuttavat alkoholiin suhtautumiseen. Nämä ovat sosiaalinen ja kansanterveydellinen intressi, julkistaloudellinen vs. fiskaalinen intressi, kuluttajaintressi sekä elinkeinopoliittinen intressi. (Niemelä 1998, 32.)

Kaupallisesti ajatellen alkoholi on hyödyke siinä missä muutkin kulutushyödykkeet (vrt. Niemelän (1998) kuluttajaintressi). Kun toisen maailmansodan jälkeen elintaso ja kulutus kasvoivat, kasvoi alkoholin kulutus muiden hyödykkeiden tavoin. Tämän myötä myös tuotanto kasvoi, myynnistä tuli laajempaa, kuluttajien määrä kasvoi ja juomatavat yhtenäistyivät esimerkiksi kaupungeissa ja maaseuduilla. Alkoholista tuli näin pikkuhiljaa koko kansakunnan juoma. Tämä vaikutti osaltaan siihen, että alkoholista tuli yleinen kulutushyödyke ja käytön kontrollille nousi tarve. Kasvun myötä voisi kuvitella, että valtio olisi ottanut ensisijaisesti kontrolloijan roolin ja asettanut tuonnille, viennille ja myynnille tiukkoja rajoituksia tai tiukentanut käytön rajoituksia yksilöiden kohdalla. Näin ei kuitenkaan varsinaisesti käynyt, vaan ennen kaikkea sosiaali- ja terveyssektori kasvoi vastaamaan alkoholin tuottamiin ongelmiin. Huumeiden osalta valtio puolestaan on voinut puuttua asioihin kovemmalla kädellä. Laitonta toimintaa voidaan valvoa poliisin toimesta ja antaa rangaistuksia, sekä pitää tiukempaa kontrollia hoidoissa. (Mäkelä, Room ym. 1981, xiii-xiv, xvi, 39.)

Moderni elämä, joka alkoi entistä enemmän erotella ihmisten vapaa-aikaa muusta ajasta, vaikutti osaltaan myös alkoholin käyttöön. Ihmisten henkilökohtainen ja julkinen elämä erottautuivat entistä selkeämmin ja samalla alkoholin käytöstä tuli enemmänkin yksityisasia kuin yhteiskunnallinen asia. (Zaretsky 1976 ja Mills 1970; Mäkelän ym. mukaan 1981, 86.) 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa alkoholin käyttö oli vielä vahvasti sidoksissa työväenluokkaan ja heidän juomisensa nähtiin olevan uhka luotettavalle

työvoimalle ja sosiaaliselle sekä poliittiselle järjestykselle. Työväenluokka itse piti alkoholia syynä kurjuuteen ja perhe-ongelmiin. Modernisoitumisen myötä alkoholi ei kuitenkaan ollut enää vain työväenluokan ongelma. Teollistumisen ja kaupungistumisen myötä luokkarajat tasoittuivat ja kulttuurit tulivat sisäisesti homogeenisemmiksi. Tämä on aiheuttanut entisten yhteisöllisten suhteiden rappeutumista ja siirtymistä yhä yksilökeskeisempään elämäntapaan. Myös hyvinvointivaltion rooli on muuttunut ajan myötä ja tämä on osaltaan vaikuttanut muun muassa siihen, että julkisen sektorin rooli alkoholiongelmien hoitajana on kasvanut. Tämä koskee erityisesti sosiaali- ja terveyssektoreita. Valtion alkoholikontrolli on ajan myötä pienentynyt, mutta toisaalta integroitunut hyvin keskeiseksi talouden kannalta. Hyvinvointivaltion suhtautuminen alkoholiongelmiin on kulkenut kahta tietä. Toisaalta alkoholiin liittyvät ongelmat ovat saaneet paljon huomiota virallisissa ohjelmissa ja ongelmien hoitoon on kiinnitetty paljon resursseja. Toisaalta taas yhteiskunta on muuttunut niin, että valtio on jatkuvasti vähentänyt yksittäisten kansalaisten kulutuksen kontrollia tai ylipäättään yksityisen elämän kontrollia. (Mäkelä, Room ym. 1981, 86–88.)

Alkoholinkäytön voidaan sanoa vaihtelevan kulttuurista toiseen, mutta samalla käyttö on myös itsessään osa kulttuuriympäristöä. Lähes kaikkialla on kuitenkin olemassa alkoholin käyttöön liittyviä virallisia säännöksiä, joten voidaan päätellä, että ihan vaarattomasta aineesta ei silloin ole kyse. Ääritapauksissa kontrolli on näkynyt kieltolakeina, jolloin käyttö on yritetty estää täysin. Osa kontrollista ei puolestaan ole virallista, vaan on ajan myötä muotoutunutta sosiaalista kontrollia. Kontrollin muodosta riippumatta tarkoituksena on aina ollut estää tai muuttaa alkoholinkäyttöä (vrt. Niemelän (1998) sosiaalinen intressi). (Bruun 1972, 21–22, 166.) Alkoholin käyttö ja sen seuraukset ovat monimutkaisia ja siksi niihin voidaan suhtautua monin eri tavoin. Kansainvälisen tutkimuksen mukaan on kolme pääasiallista tapaa suhtautua alkoholiin ja sen kontrolliin. Nämä tavat ovat vain malleja ja niiden painotukset vaihtelevat yhteiskunnissa. Ensimmäinen tapa on institutionaalinen sosiaalinen kontrolli eli hoito. Toinen tapa on tuottaa itsekontrollia opetuksen ja kampanjoinnin avulla. Kolmas tapa puolestaan on tuottaa valtiollista kontrollia koskien tuotantoa ja jakelua. (Mäkelä, Room ym. 1981, 1.)

Yrittämällä muuttaa alkoholipoliittikkaa, samalla tunnustamme, että ei ole yhdentekevää kuinka alkoholia käytetään. Käyttöä ei kuitenkaan voida säännellä tai kontrolloida ellei tiedetä mitä halutaan saavuttaa. Eri alkoholipoliittisten vaihtoehtojen vertailu ja järkevän

valinnan tekeminen onnistuu ainoastaan kun käytettävissä on tarpeeksi tietoa muutoksista ja niiden vaikutuksista. Tässä ovat mukana erilaiset tilastot ja mahdollinen tieto siitä kuinka jokin muutos (esimerkiksi hinnassa) vaikuttaa kulutuskäyttäytymiseemme. Päämäärien asettaminen kontrollille riippuu puolestaan siitä, millainen käsitys alkoholinkäytöstä on ja millaisiin vaikutuskeinoihin uskotaan. Tilastot ovat tärkeässä asemassa Bruunin mukaan, koska arkikäsitteemme alkoholinkäytöstä ovat usein vääristyneitä ja siksi epäluotettavia. (Bruun 1972, 23, 166.)

Miten alkoholiongelma tai juoppous sitten määrittyy käytännön tasolla? Juoppous mielletään sellaiseksi alkoholinkäytöksi, että siitä aiheutuu haittaa itselle tai muille. Toisaalta juopoksi voidaan haukkua muitakin ryhmiä, kuten pitkäaikaistyöttömiä, joilla ei sinällään ole mitään tekemistä juoppouden kanssa. Juoppous yhdistetään usein myös viranomaisten ongelmaksi jolloin juoppojen käsittely kuuluu erityisesti poliisin, sosiaalihuollon ja terveydenhuollon tehtäviin. Näiden viranomaisten puoleen voivat kääntyä niin juopot itse kuin heidän läheisensäkin. Vaikeampaa sen sijaan on sanoa, milloin viranomaisen itsensä tulisi puuttua mahdolliseen juopotteluun jos asiakas itse ei tätä ota esille. (Lehto 1991, 11, 35.) Keskustelua puuttumiskynnyksen madaltamisesta on käyty jo kohta kaksi vuosikymmentä ja keskustelu jatkuu paikka paikoin edelleen. Henkilökohtaisesti näen, että kynnystä onkin pystytty madaltamaan. Erilaisia hankkeita päihdeongelmaisten tilanteen parantamiseksi ja asiaan puuttumiseksi on ollut viime vuosina paljon. Laajin on varmasti valtakunnallinen mini-interventio – hanke, jossa päihdeongelmien toteaminen ja ennaltaehkäisy ovat avainasemassa. (ks. Sosiaalibarometri 2006, 126.)

Alkoholinkäyttö ei ole mikään eristetty ilmiö, vaan liittyy moneen muuhunkin tekijään. Tilastotiedot käytöstä ovat perusteltavissa myös sillä, että käyttöä on voitava mitata, jotta se voidaan liittää näihin mahdollisiin muihin tekijöihin. Kun tiedämme mihin ilmiöihin alkoholinkäyttö liittyy, tiedämme myös minkä tekijöiden muuttaminen vaikuttaa alkoholinkäyttöön. (Bruun 1972, 24.) Mäkelä, Room ym. (1981, 27) ovat samoilla linjoilla mittaamisen suhteen. Heidän mielestään alkoholin kulutus on useimmiten yhteydessä yleiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen, joten mittaamisessa tulee aina huomioida myös tämä yleinen kehitys. Ekonometrisen tutkimuksen avulla voidaan kuitenkin löytää joitain determinanteja ja korrelaatioita hinnan, tulojen ja kulutuksen välillä. Hinta- ja tulojoustoilla on jo pitkään mitattu kulutusta, mutta pitkällä aikavälillä kulutusta ei voida

selittää pelkästään näillä joustoilla. Myös vapaa-ajan kasvulla ja iällä on todettu olevan vaikutuksia yksilöiden alkoholin kulutukseen, mutta yhteiskunnallisessa mittakaavassa merkitys ei enää ole niin selkeä.

2.2 Kontrollijärjestelmän historiaa

Virallisella kontrollipolitiikalla tarkoitetaan usein valtion puuttumista tuotantoon, kauppaan tai jakeluun, päämäärän mukaisesti. Puuttumisten tarkoitus ei kuitenkaan ole aina ollut, eikä ole, vaikuttaa alkoholin aiheuttamiin haittoihin. Esimerkiksi ennen teollistumista valtion kiinnostus alkoholiin oli pelkästään fiskaalinen. Alkoholikontrollipolitiikka kohteli alkoholia kuten mitä tahansa verotettavaa hyödykettä, eikä kontrollilla ollut juurikaan tekemistä raittiuden aatteen tai ongelmien ehkäisyn kanssa. Tosin jo tuolta ajalta on löytynyt dokumentteja alkoholin ja yleisen järjestyksen yhteydestä. (Mäkelä, Room ym. 1981, 67.)

Teollistumisen jälkeen raittiusajatus ja ammatillinen suhtautuminen alkoholiongelmiin tulivat osaksi laajempaa keskustelua työväenluokan kulttuurista ja siihen liittyneestä juomisesta. Monissa maissa huoli oli nimenomaan kaupunkilaisten proletariaattimiesten juopottelussa. Huolissaan oltiin muun muassa työn kärsimisestä ja työväenluokan kurista. Joissain maissa, kuten Sveitsissä, raittius oli ennen kaikkea keskiluokan keino erottautua työväenluokasta. Raittiusliike oli hyvin sidottu uskontoon. Myöhemmin sielläkin raittiusliike alkoi kiinnittää huomiota työväenluokan juopotteluun ja monissa maissa juuri työväenluokasta tuli raittiusliikkeen suuri kannattaja. Alkuperäisestä ideasta kontrolloida tiettyä luokkaa tuli tätä kautta koko kontrollijärjestelmän lähtölaukaus. Verotus on kuitenkin kautta aikojen ollut suuri ja tärkeä kontrollin keino, joten ainakin Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa kontrollijärjestelmällä on aina ollut myös fiskaaliset tavoitteensa. Huolimatta monien maiden samankaltaisista tavoitteista, itse kontrollijärjestelmät ovat muotoutuneet eri maissa hyvinkin erilaisiksi, johtuen suuresti alkoholin tuotannollisista eroista. Taloudellisten seikkojen lisäksi kontrollijärjestelmien muotoutumiseen ovat omalta osaltaan vaikuttaneet yhteiskunnalliset olot ja juomatavat. (Mäkelä, Room ym. 1981, 67–69.)

Monesti saatamme ajatella, että viranomaisten puuttuminen on jotenkin laadullisempaa kuin mihin me itse pystyisimme. Viranomaisiin luotetaan ja ihmisiä ohjataan helposti ”ammattiauttajan” puheille sen sijaan, että ottaisimme ongelman puheeksi itse. (Lehto 1991, 12.) Tämän Lehto kirjoittaa edellisestä hieman sarkastiseen sävyyn. Hän ei siis varmaankaan usko, että ammattiauttajat olisivat aina paras apu, vaan rivien välistä on luettavissa, että jokaisen tulisi välittää lähimmäisistään enemmän. Toisaalta Lehdon tekstistä voi lukea sen, että meidän on välttämätöntä uskoa ammattilaisten hyvään apuun, sillä muutenhan koko hyvinvointivaltion auttamissysteemiltä putoaisi pohja pois. Professionaalisuuteen luottaminen on siis keskeistä asiakkaiden, viranomaisten ja kansalaisten välisten suhteiden muodostumisessa. Lääkärien, sosiaalityöntekijöiden ja poliisin työhön kohdistuu odotus professionaalisen auttamisen ideaalista. Tämän ideaalin ydinajatus on, että auttamisen tulisi perustua tieteellisesti tutkittuun tietoon ja sen soveltamiseen käytännössä. (Lehto 1991, 13, 204.) Toisaalta juuri lasten ja nuorten kohdalla on muistettava kuinka tärkeitä ovat perhe ja muut läheiset ihmiset asenteiden ja tapojen välittäjinä, mutta myös puuttujina ja auttajina.

2.3 Kontrollijärjestelmä Suomessa

Kontrollijärjestelmä Suomessa on aina ollut hyvin valtiokeskeinen, johtuen valtion alkoholimonopolista. Muun muassa Suomi ja Puola edustavat laajaa valtion suoraa puuttumista alkoholipolitiikkaan. Suomessa valtion monopoli kattaa niin tuotannon, jakelun kuin myynninkin lähes kokonaan. Tosin osan tuotteistaan valtio kyllä ostaa yksityisiltä tuottajilta. (Mäkelä, Room ym. 1981, 70.)

Bruun (1972, 166–168) esittelee kontrollijärjestelmistä puhuttaessa Edward Lemertin (1967) mallin neljästä erilaisesta kontrollin tavasta. Samaan hengenvetoon hän myös kritisoi jokaista mallia ja esittää Lemertin itsensä tekemät huomautukset. Mallit ovat nimeltään kieltomalli, valistusmalli, alkoholipoliittinen malli sekä kulttuuripoliittinen malli. Kieltomalli on nimensä mukaisesti lakiin ja pakkotoimiin perustuva järjestelmä, jonka tarkoituksena on täyskiellolla vähentää juoppouden ja päihtymyksen kielteisiä vaikutuksia. Tämän mallin mukaan alkoholin valmistus, myynti ja käyttö ovat kaikki rangaistavia tekoja. Valistusmalli puolestaan perustuu tietoon ja valistuksen antamiseen alkoholinkäytön haitoista. Päämääränä olisi kohtuukäyttö tai täysi raittius.

Alkoholipoliittinen malli perustuu myös lakeihin ja rajoituksiin, mutta eri tavalla kuin kieltomalli. Tässä mallissa rajoitetaan saatavuutta, hintoja, käytön aikaa ja paikkaa sekä hankintamahdollisuutta eri kriteerien, kuten esimerkiksi iän mukaan. Kulttuuripoliittinen malli yrittää vähentää haittavaikutuksia alkoholin kulutusta vähentämällä niin, että käytön tilalle tarjotaan muita funktionaalisia vaihtoehtoja. Lemertin mukaan kaikilla malleilla on samat tavoitteet eli vähentää päihtymyksen ja juoppouden kielteisiä vaikutuksia. Hän ei kuitenkaan määrittele näitä vaikutuksia sen tarkemmin. Myöskään pitkäaikaisia vaikutuksia ei ole otettu huomioon.

Mallit ovat siis lähtöisin 60-luvulta, mutta voidaan todeta, että nykypäivästä on löydettävissä ihan samat ajatukselliset mallit. Ehkä mallit kuulostavat nykyään vielä monimutkaisemmilta kuin mitä ne ehkä ovat ajatuksiltaan alun perin olleet. Kompleksisessa ja avoimessa nyky-yhteiskunnassamme ainakaan kieltomalli ei varmasti enää toimisi. Myös yksisuuntainen valistusmalli kuulostaa naiivilta. Onhan valistuksellakin toki ollut aikakautensa ja tietyssä määrin sen voimaan tunnutaan luottavan nykyäänkin, mutta tavat ovat kuitenkin muuttuneet. Nykyään valistuksen voisi korvata sanalla keskustelu. Niin kouluissa kuin kotonakin keskustellaan lasten ja nuorten kanssa ja päihdehoidoissa keskustellaan aikuisten kanssa. Alkoholin ja muiden päihteiden vaaroista kerrotaan edelleenkin, mutta sävy ei ole niinkään valistava vaan enemmänkin tiedottava. Valistus jo sananakin vaikuttaa olevan nykyään jonkinlaisessa pannassa ja siihen liitetään usein negatiivisia mielikuvia. Alkoholipoliittinen malli puolestaan on relevantti aina, ajasta riippumatta. Erilaiset sääntelyn muodot ovat nykyajan pakkokeinoja yrittää edes hallita alkoholin kulutusta ja käyttöä. Hintapolitiikasta on tehty ekonometrisia tutkimuksia ja verokysymykset ovat olleet viime vuosina paljon esillä. Tämä malli siis todistettavasti toimii, vaikkakaan ei aina niin hyvin kuin haluttaisiin. Malleista mielenkiintoisin puolestaan on kulttuuripoliittinen malli. Varsinkin nuorten kohdalla tätä mallia yritetään soveltaa jatkuvasti, tai ainakin tiedostetaan, että korvaava mielekäs tekeminen voisi olla vaihtoehto päihteiden käytölle. Mielestäni nuorisotyössä tähän tulisikin kiinnittää kaikkein eniten huomiota.

Kieltomallia on kokeiltu monissa maissa, mutta se on koettu kalliiksi ja ongelmalliseksi. Tässä mallissa alkoholinkäyttöön liittyvät arvot siis menevät joidenkin ryhmien taloudellisten etujen edelle. Tästä seurauksena on se, että valmistus ja myyntitulot jäävät saamatta, mutta alkoholin yksinkertaisen valmistustavan vuoksi kotipolito yleistyy ja

markkinoista tulee pimeitä. Jotta kieltolaki toimisi, yhteiskunnan pitäisi olla melko sulkeutunut kaikin tavoin ja nykymaailmassahan tällainen ei toimi. Valistusmalli puolestaan on liian yksinkertainen perustuessaan ajatukseen siitä, että vain yksisuuntaisella tiedon jakamisella olisi suuria vaikutuksia. Tällöin mitätöidään muiden henkilöiden vaikutus ja informaation monisuuntaisuus. Alkoholipoliittinen malli taas perustuu oletukseen siitä, että on ylipäätään mahdollista saada selville minkälaisella käytöllä on suuria kielteisiä vaikutuksia. Alkoholinkäyttö voidaan ääripäässä nähdä etuoikeutena, jonka voi menettää väärinkäytösten vuoksi. Kulttuuripoliittista mallia on kokeiltu muun muassa Englannissa, jossa se on osittain toiminutkin. Tämän perusteella ei silti voida sanoa, että malli toimisi nykyaikaisessa länsimaisessa yhteiskunnassa. Täytyy muistaa, että mallit ovat kuitenkin aina malleja, eikä voida sanoa, että missään toimittaisi puhtaasti jonkun mallin mukaan. Kuten Bruun toteaa, alkoholipoliittikka on aina monimutkaista ja eri eturyhmien ristiriitojen aallokossa olemista. (Bruun 1972, 167–169.)

Kontrollijärjestelmästä puhuttaessa voidaan jaottelu tehdä myös muiden kuin näiden mallien perusteella. Bruun (1972, 169) ehdottaa parhaiten soveltuvaksi jakoperusteeksi kontrollin suuntautumisen eli sen mihin vaiheeseen kontrolli sijoittuu. Alkoholinkäyttö voidaan jakaa kolmeen vaiheeseen, joista jokainen on aivan omanlaatuisensa käytön kannalta. Nämä vaiheet ovat valinta, käyttö ja jälkivaikutukset. Vaiheilla on selkeä järjestys niin, että ennen jälkivaikutuksia on oltava käyttöä ja ennen käyttöä on aina täytynyt tapahtua valinta aloittaa päihteiden käyttö. Toisinpäin ketju ei tietenkään toimi näin yksioikoisesti ja siksi vaiheisiin pyritäänkin vaikuttamaan, jotta jälkivaikutuksiin asti ei edes päädyttäisi. Eri yhteiskunnissa pyritään vaikuttamaan näihin vaiheisiin eri tavoin, mutta ennen kaikkea painoarvot näiden vaiheiden välillä vaihtelevat yhteiskunnasta toiseen. Myös eri kontrollielimillä on selkeästi omat alueensa joita he painottavat. Suomessa on viime vuosina huomattu ennaltaehkäisyn tärkeys ja panostettu entistä enemmän ensimmäiseen vaiheeseen eli valintaan. Suomalaisessa ”kotibilekulttuurissa” käyttö on hankalin osa-alue, sillä mitä enemmän päihteiden käyttö tapahtuu ihmisten yksityisissä kodeissa, sitä vähemmän siihen voidaan ulkoapäin vaikuttaa. Tällöin asennevaikuttaminen tulee tärkeäksi. Suomessa myös arvostetaan lääketiedettä ja hoitoa, joten vaikuttaisi siltä, että myös viimeisen vaiheeseen eli jälkiseurauksiin on jatkuvasti kiinnitetty enemmän huomiota. Suuri keskustelu aiheesta alkoi erityisesti 1990-luvun huumeiden käyttäjien myötä kun yhteiskunnassamme ei ollut varauduttu suuriin määriin hoidon tarpeessa olevia.

2.4 Käytännön puuttumisesta ja professionaalisuuden ihanteesta

Erilaisten käsitteiden avulla voidaan korostaa sitä, millaista puuttumista juoppouteen pidetään hyvänä. Puhuttaessa auttamisesta, hoidosta, palvelusta ja tuen antamisesta, korostetaan juoppojen avuntarvitsijan roolia. Kuitenkin viranomaisten tehtävä on myös ehkäistä juoppouden aiheuttamia haittoja muille. Auttajan ja valvojan roolin yhdistäminen voi olla ristiriitaista, mutta Lehto sanoo tämän onnistuvan professionaalisuuden epätäsmällisyyden vuoksi. Jos profession jäsenillä on sellaista tietoa mitä maallikoilla ei ole, heidän toimintaansa on vaikea arvioida. Profession jäsenet voivat tällöin itse määrittellä mikä on heidän kannaltaan ihanteellista toimintaa. Toisaalta tätä professionaalisen auttamisen ihanteen mukaista toimintaa myös odotetaan jatkuvasti eri tahoilta. Ristiriitaiseksi auttamisen ihanteen tekee se, että samaan aikaan eri tahot, kuten lainsäädäntö, hallinto, työtoverit, asiakkaat, media ja kansalaiset, odottavat adekvaattia toimintaa, mutta määrittelevät jokainen sen omalla tavallaan. Ei siis mikään ihme, että viranomaiset kokevat työilleen asetetut odotukset vaativiksi. Ammattiauttajat, Lehdon tutkimuksessa poliisi, sosiaalityöntekijät ja lääkärit, kokevat turhautumista työskennellessään juoppojen kanssa. He ovat myös melko pessimistisiä tuloksellisuuden suhteen kyseisen asiakasryhmän kanssa. (Lehto 1991, 13–14, 45.)

Viranomaisten kuten poliisin, sosiaalityöntekijöiden ja lääkäreiden kontaktit juoppoihin määrittyvät virallisissa tilastoissa usein alkoholihaitoiksi. Näkökulmana on siis rasituksen tuottaminen viranomaisille eikä kiinnostuksen kohteena ole niinkään se kuinka juoppoja on yritetty auttaa. Keskeistä on huomata se, että juoppoihin kohdistuvan työn luotettavaan kuvaukseen eivät riitä pelkästään viralliset toimintaperiaatteet ja tavoitteet. Käytännön työ voi olla hyvinkin erilaista kuin miltä se julkilausutuissa periaatteissa näyttää. Erilaisia näkemyksiä on myös työntekijöiden ja asiakkaiden välillä siitä, mikä on työn tavoite. Viranomaisten tavoite, ainakin virallisesti, on juoppojen muuttaminen ei-juupoiksi ja heidän aiheuttamien haittojen vähentäminen, mutta asiakkaat itse arvostavat konkreettista apua ja hoivaa. (Lehto 1991, 33, 42, 45.) Tämä näkyy myös käytännön työssä. Asiakkaan odotukset avusta saattavat olla hyvinkin erilaiset kuin työntekijän ammatillinen näkemys asiakkaan auttamisesta. Ammatilliset tavoitteet ovat varmasti työntekijän mielestä oikeita tavoitteita, mutta ehkä ongelma on se kuinka tämän hyvän tarkoituksen osaa välittää asiakkaalle, joka näkee vain konkreettisen avun, vaikkapa rahan, tärkeyden.

Professionaalisuus on käytännön työntekijöille jatkuva vaatimus, johon on vain yritettävä sopeuttaa omaa työtään. Lehto (1991) on tutkinut lääkäreiden, sosiaalityöntekijöiden ja poliisien ekspertiisien edellytyksiä juoppouden käsittelyyn ja sitä miten tämä näkyy näiden ammattikuntien käytännön työssä. Lääkäreiden näkökulmasta juoppous määrittyy usealla eri tavalla. Näissä määrittelyissä voidaan nähdä vanha kiista siitä, millaisena juoppous itsessään nähdään. Hoito suuntautuu sen mukaan mielletäänkö juoppous sairaudeksi, oireeksi, elämäntavaksi, taudin aiheuttajaksi vai käytännön ongelmaksi. Ongelman määrittely vaikuttaa myös siihen kuinka juoppoutta jatkossa käsitellään tai hoidetaan. (Lehto 1991, 66, 77.)

Alkoholin ongelmakäyttö liittyy moniin sosiaalityöntekijöiden kohtaamiin ongelmatilanteisiin. Erot eri palvelupisteiden välillä voivat olla suuriakin. Lehto (1991) on sosiaalityöntekijöiden haastatteluiden perusteella luokitellut asiakasryhmät ja työtilanteet sen mukaan mikä on juoppouden asema työn kohteena. Akuutti tilanneselvittely ja apu kohdistuvat nimensä mukaisesti vain akuuttiin ongelmaan, jolloin juoppoutta ei laajemmin käsitellä. Tällainen työ koskee usein uusia tai kriisitilanteissa olevia asiakkaita. Sosiaalityö voi myös sivuuttaa juoppouden täysin. Tällaisia kokemuksia on esimerkiksi joidenkin toimeentulotukiasiakkaiden suhteen. Heidän juoppoutensa ehkä tunnustetaan, mutta siihen ei puututa aikaisempien huonojen kokemusten vuoksi. Yleisintä sosiaalitoimistoissa ja mielenterveystoimistoissa on kuitenkin sosiaalityö jolla pyritään vaikuttamaan juoppouteen. Asiakaskäynnit voivat jäsentyä jonkin muun syyn varaan, mutta niissä pyritään käsittelemään myös alkoholiongelmaa. Neljäntenä työskentelytyyppinä on sosiaalityö, joka kohdistuu ensisijaisesti asiakkaan juoppouteen. Tällaista työtä tehdään enimmäkseen A-klinikoilla. Työskentely A-klinikoilla voi kuitenkin myös kohdistua ensisijaisesti jonkin muun avun, kuten psyykkisen tuen antamiseen, vaikka asiakkaat hakeutuvatkin sinne päihteidenkäytön vuoksi. (Lehto 1991, 98–99.) Lasten ja nuorten kohdalla sosiaalitoimen puuttuminen voi olla hankalaa juuri siksi, että nämä ryhmät eivät ehkä tule asiakkaiksi minkään muun syyn vuoksi, jolloin myös päihdeongelma on piilossa ammattiauttajilta. Jos päihteitä käyttävän lapsen tai nuoren perhe ei ole asiakkaana missään sosiaalityön piirissä, eivätkä vanhemmat osaa lapsen/nuoren ongelman vuoksi sinne hakeutua, niin käytännössä perhe, lähipiiri ja koulu ovat ainoita, jotka asiaan voivat jotenkin puuttua.

Kuten lääkäreidenkin kohdalla, myös sosiaalityöntekijöiden työssä asiakkaiden juoppous määrittyy eri tavoin. Ensinnäkin juoppous voidaan nähdä sosiaalityön tarvetta aiheuttavien muiden ongelmien aiheuttajaksi. Esimerkiksi asunnottomuuden, työttömyyden tai perheen turvattomuuden voidaan katsoa johtuvan päihdeongelmista. Toiseksi asiakkaan ongelmat voidaan nähdä moninaisempina vyyhtenä, jossa juoppous on vain yksi osa. Ongelmat ovat kietoutuneina toisiinsa, mutta koko kimppua ei voida kerralla käsitellä, joten työ kohdistetaan akuuteimpiin ongelmiin tai niihin, joihin sosiaalityöntekijällä on vaikutuskeinoja. Kolmanneksi juoppous voidaan hahmottaa oireena tai jäävuoren huippuna, eli taustalla ovat isommat ongelmat, joihin tulisi ensisijaisesti vaikuttaa. Pelkkä oireen poistaminen ei poista syvempää syytä ja on näin ollen vain ensiapua asiakkaalle. Viimeiseksi juoppoutta voidaan käsitellä asiakkaan pääongelmana, jonka vuoksi hänellä on sosiaalityön tarvetta. Tällöin juoppouden poistaminen on työn ensisijainen tavoite. (Lehto 1991, 98–99.) Tämä määrittely koskee pääasiassa aikuisia sosiaalitoimen asiakkaita. Lasten ja nuorten ongelmien määrittelystä voidaan puhua vasta kun itse ongelmaan päästään edes käsiksi julkisissa palveluissa.

Poliisin työssä juoppous määrittyy hieman eri tavoin kuin lääkäreiden ja sosiaalityöntekijöiden työssä. Poliisi määrittelee juoppoutta lähinnä erilaisten asiakkaiden kautta. Asiakkaiden alkoholinkäyttö tai käytön yhteys on siis juoppoutta määrittävä tekijä, esimerkiksi rattijuopot, julkisille paikoille sammuneet tai kotikäynti. Poliisin tehtävät liittyvät yleensä lain valvomiseen tai rikosten selvittelyyn, mutta juoppous sinällään voi myös olla työn kohde. Juoppous on työssä ennen kaikkea akuuttia päihtymystä ja päihtyneen aiheuttamaan häiriköintiin puuttumista. Vaikka poliisin työ näyttäytyy pitkälti vain valvontatehtävistä käsin, voidaan se mieltää myös auttamiseksi. Poliisin työssä on myös sosiaalisen auttamisen puoli, vaikka poliisi ei sitä itse aina tehtäväkseen mielläkään. (Lehto 1991, 130–135.) Poliisi kohtaa työssään päihtyneitä alaikäisiä, joten heille pitäisi myös antaa keinoja näiden asiakkaiden käsittelyyn ja mahdollisiin jatkotoimenpiteisiin.

2.5 Alkoholinkäytön eri vaiheisiin vaikuttamisesta

Viime vuosisadan alusta alkaen alkoholin tuotannon kontrolloimisella on ollut tavoitteita raittiuden lisäämiseksi, mutta myös voittojen keräämiseksi (vrt. Niemelän (1998) fiskaalinen intressi). Alkoholin tuotanto liittyy myös oleellisesti maatalouteen ja raaka-

aineiden tuotantoon. Alkoholista tietenkin riippuu kuinka tärkeää sen raaka-ainetuotanto on; esimerkiksi viinin tuotanto on lähes täysin riippuvainen sen raaka-aineiden tuotannosta (vrt. Niemelän (1998) elinkeinointressi). Monia muutoksia alkoholikontrollissa vuosina 1950–1975 voidaan ymmärtää tämän alkutuotannon kautta. Tuotantosuhteiden muuttuessa valtioiden on ollut pakko jollakin tavalla turvata oman maan riittävä tuotanto, mutta myös kehittää sitä jatkuvasti niin, että se pärjää kansainvälistyvässä kilpailussa. Kaikissa maissa, kuten Suomessa ja Puolassa, alkutuotanto ei kuitenkaan ole niin tärkeää, jolloin valtion tiukka puuttuminen on perusteltu muilla syillä. Suomessa valtion puuttuminen liittyi kotimaisen tuotannon suojelemiseen ja suosimiseen ulkomaiselta tuontiviinalta. Euroopan maiden solmiessa vapaakauppasopimuksen 1960-luvulla, Suomi ei voinut enää harjoittaa entisenlaisia kaupan esteitä, vaan sen oli keskityttävä uusiin tapoihin suojella kotimaista tuotantoa. Tämä tapahtui muun muassa mainontaa rajoittamalla, jolloin ulkomaisen tuotannon oli vaikea saada julkisuutta. Harjoittaessaan valtion puuttumista tuotantoon, useat maat kuitenkin vain kannustivat kotimaan tuotantoa lisäämään volyyymiaan eli näin valtio myötävaikuttanut alkoholin valmistuksen kasvuun. (Mäkelä, Room ym. 1981, 72–75.)

Hintapolitiikka on yksi näkyvimmistä keinoista vaikuttaa käytön vaiheeseen (Bruun 1972, 333). Hintapolitiikka on myös valtion keinoista poliittisesti hienovaraisin ja käytännön tutkimuksen kannalta hyvin suosittu (Mäkelä, Room ym. 1981, 89). Hinnan muutoksilla on pääasiassa pyritty vaikuttamaan kulutuksen rakenteeseen eli kuluttajien preferenssien siirtymiseen vahvemmissa miedompiin juomiin. Väärinkäytön syynä kun ei useinkaan ole alkoholin vahvuus vaan sen määrä. Hinnan muutokset eivät aina ole olleet kovinkaan rajuja vaan ne on pyritty sopeuttamaan yleiseen hintakehitykseen. (Bruun 1972, 333–335.)

Monet valtiot, kuten Suomi, Puola ja Irlanti saavat merkittävän osan valtion tuloista alkoholin kautta (Mäkelä, Room ym. 1981, 72). Bruun sanoo, että hintapolitiikan takana ei ole ensisijaisesti ollut raittiuspoliittisia ajatuksia vaan talouspoliittisia. Mäkelä, Room ym. (1981, 76–77) ovat kuitenkin tutkimuksessaan sitä mieltä, että vaikka voittojen saaminen näyttäisi olevan verotuksen ja hintapolitiikan ensisijainen tavoite, niin näin ei välttämättä kuitenkaan ole. Tutkimuksessaan he toteavat, että tasaisella kysynnällä ja pienillä hintajoustoilla pystytään samaan aikaan lisäämään voittoja ja pitämään kulutuksen kasvun ennallaan. Tämä ei kuitenkaan päde kuin niihin alkoholijuomiin joiden todelliset hintajoustit ovat pieniä. Mäkelä ym. eivät ota kantaa tutkimuksessaan siihen kuinka

realistista tällainen tulojen kasvattaminen ja kulutuksen ennallaan pitäminen todellisuudessa on.

Suosituin tapa tutkia hintojen vaikutusta kulutukseen, on tutkia hintajoustoa. Hintajouston avulla mitataan kuinka paljon tuotteen kulutus muuttuu sen oman hinnan muuttuessa. Joustoarvojen perusteella voidaan sanoa onko hinta joustava vai joustamaton, joka puolestaan kertoo tuotteen merkityksestä ihmisille. Alkoholien osalta hintajoustoja voidaan tutkia tuoteryhmittäin tai yleisemmin. Aineistoina voidaan käyttää aikasarjoja tai poikkileikkausaineistoja. Voidaan myös käyttää staattista tai dynaamista mallia. Kysynnänalyysi ja hintajousten laskeminen ovat kuitenkin tulevaisuuteen suuntautuneita, eikä niillä niinkään ole tarkoitus etsiä historiallisia kausaliteetteja. (Mäkelä, Room ym. 1981, 90–91.)

Jälkivaikutusten kontrolli eroaa valinta- ja käyttövaiheen kontrollista ainakin siinä, että sen tavoitteet ovat matalammalla. Valinta- ja käyttövaiheessa pyritään vaikuttamaan haittojen määrään ja kulutukseen ylipäätään, kun taas jälkivaikutusten kontrolli pyrkii enimmäkseen lieventämään jo syntyneitä kielteisiä vaikutuksia. (Bruun 1972, 337.)

2.6 Kontrollielimet

Eri kontrollielimillä on omat viralliset tai epäviralliset tehtävänsä joilla ne pyrkivät vaikuttamaan alkoholinkäytön eri vaiheisiin. Huomattavaa kuitenkin on, että vaikka vaihe olisi sama, ovat keinot ja päämäärät erilaisia. Ajan kuluessa suomalaiset kontrollielimet ovat pysyneet lähes samoina, ainoastaan niiden vaikutusvalta on vaihdellut eri aikoina. Esimerkiksi raittiusliike on toiminut kaikissa Pohjoismaissa ja vaikuttanut toiminnallaan niin ihmisten moraalikäsitteisiin kuin alkoholipolitiikkaankin. Raittiusliikkeet ovat olleet kiinteässä yhteistyössä keskenään yli maan rajojen ja paikka paikoin niillä on ollut suurikin vaikutus yhteiskunnassamme. Raittiusliike on kuitenkin joutunut muuttamaan päämääriään yhteiskunnan kehityksen myötä. Alun perin tavoitteena oli alkoholiton yhteiskunta, mutta sen mahdottomuuden huomaaminen muutti päämääriä alkoholihaittojen vähentämiseksi. Suomessa raittiusliike on ollut sidoksissa työväenliikkeeseen, joten sen päämäärissä ja keinoissa on yksilökeskeisyyden lisäksi ollut aina mukana myös vahva yhteiskunnallinen näkökulma ja yhteiskunnan vastuu. Yhteiskunnallista vastuuta peräänkuulutti aikanaan

varsinkin Kansanryhti-yhdistys, jonka keskeinen sanoma oli, että ongelmat eivät sinällään johdu alkoholista, vaan kansalaisten tavasta käyttää alkoholia juoden päänsä täyteen. (Bruun 1972, 180–187, 208–214.)

Raittiusliikkeen kasvatus- ja opetustyö on selvästi suuntautunut valinnan vaiheeseen ja sitä kautta kohdetyhmänä ovat nuoret. Raittiusliikkeen työ perustui sen jäsenten omiin mietintöihin ja määrittelyihin koskien alkoholia ja alkoholisteja. Tärkeintä oli saada nuoret pidättäytymään alkoholista, mutta myös suhtautua nöyrästi ja suvaitsevaisesti jo alkoholisoituneisiin ihmisiin, jotka liikkeen yleisen määritelmän mukaan olivat vain sairaita. Samanlaisella vakaumuksellisella uskolla raittiusliike suhtautui perheen sisäisiin ongelmiin alkoholin käyttöön liittyen. Uskottiin, että opetuksen avulla lapset voivat selvitä vanhempien alkoholismista tai aviopuoliso voi saada toisen puolison antamaan raittiuslupauksen luottamuksellisen keskustelun ja päättäväisen käyttäytymisen avulla. Sittemmin opetus on kehittynyt enemmän valistuksen suuntaan ja nimenomaan ”oikeitten tietojen” jakamiseen ja sitä kautta raittiin elämän valitsemiseen. (Bruun 1972, 180–187, 208–214, 273.) Raittiusliikkeen toiminta on ollut kiinnostavaa ja yhteiskunnallisesti vaikuttavaa, ainakin vielä 1970-luvulle asti. Nykyäänkin Suomessa toimii erilaisia raittiusyhdistyksiä, jotka periaatteiltaan ajavat samankaltaisia asioita. Niiden vaikutus ei kuitenkaan ole ollenkaan niin suuri kuin mitä se on aikoinaan ollut.

Alkoholimainonta on yksi esimerkki siitä, miten se kohdistuu myös valintavaiheeseen, mutta miten sen päämäärät ovat aivan erilaiset kuin raittiusliikkeen. Mainonnan ideana kuitenkin on lisätä alkoholinkäyttöä ja niitä tilanteita joissa sitä käytetään, kun taas raittiusliike pyrkii vähentämään kaikkea edellä mainittua. Mainonta on kuitenkin poikkeus myös yleisestä alkoholipoliittisesta periaatteesta, jonka mukaan tavoitteena ei saa olla vain yksityinen voitontavoittelu. Mainonnalla on kuitenkin aina ollut omat säännöksensä, joten mitä tahansa se ei voi tehdä. Täytyy huomata myös se, että joissain tapauksissa mainonnalla voi myös olla niin sanottuja hyviä tavoitteita. Voidaan esimerkiksi mainostaa alkoholittomia juomia tai kampanjoida väkevien korvaamista miedommilla juomilla. Yksityisen voitontavoittelun poistaminen ei ole koskaan toiminut täysin käytännössä ja suurin osa tuotannosta on yksityisen elinkeinoelämän toimintaa. Näitä toimijoita ovat panimot ja muut valmistajat. Vielä mainontaa enemmän, heidän tavoitteenaan on vaikuttaa valinnan vaiheeseen ja kasvattaa myyntiä. (Bruun 1972, 223–232.)

Monopoliajattelu alkoholipolitiikassa juontaa juurensa siitä, että yksityinen voitontavoittelu ei ohjaisi alkoholipolitiikkaa. Suomessa monopoli on Alkolla. Myöhemmin monopolia on perusteltu myös sillä, että monopolin sääntelyiden avulla voidaan vaikuttaa juomatapoihin eli säännellä käyttövaihetta. Näiden lisäksi ei voida olla huomioimatta sitä seikkaa, että valtion monopoli on suuri taloudellinen tulonlähde kaikille valtioille. Myös muissa Pohjoismaissa periaatteet valtion monopolille ovat olleet samat, paitsi Tanskassa, joka muutenkin poikkeaa joukosta alkoholipolitiikan muotoutumisen suhteen. Alkolla on monopolinsa vuoksi myös monia tehtäviä. Alkoholintarpeen tyydyttämisen lisäksi sen tulee hoitaa tuotantoa ja jakelua. Näiden kaupallisten tavoitteiden lisäksi Alkolla on raittiuspoliittinen tavoite, joka on alkoholin haittojen ja vaurioiden minimointi. Nämä kaksi erilaista tavoitetta ovat selvästi ristiriidassa keskenään, eikä aina ole selvää kumpi niistä on tärkeämpi. Tässäkin kysymyksessä raha kuitenkin usein ratkaisee, ja jos kaksi yhtä huonoa vaihtoehtoa ovat rinnakkain, niin ei ole vaikea valita niistä sitä, joka tuottaa eniten voittoa. (Bruun 1972, 244–249.)

Ravintolat ja kunnalliset alkoholitarkastajat ovat myös osa kontrollikoneistoa, vaikka niitä ei sellaisiksi aina mielletäkään (Bruun 1972, 277). Nämä kontrollielimet koskettavat kuitenkin pääasiassa vain täysi-ikäisiä, joten lasten ja nuorten kohdalla muut kontrollielimet ovat tärkeämpiä. Toki ravintolakulttuuri ilmentää myös osaltaan yleistä päihdekulttuuria, mutta koska asiakkaan ovat täysi-ikäisiä, se vaikuttaa enimmäkseen heihin.

Poliisi ja oikeuslaitos edustavat hieman erilaisia kontrollielimiä siinä suhteessa, että ne ovat yleismaailmallisia. Poliisin päätehtävät ovat monessa maassa hyvin samanlaisia. Poliisin voidaan sanoa edustavan käyttövaiheen kontrollia, mutta myös seuraamusten kontrollia. Poliisi kuitenkin voi itse olla myös seuraamusten aiheuttaja muun muassa oikeuslaitoksen suuntaan. Muu oikeuslaitos puolestaan harjoittaa pelkästään seuraamusten kontrollointia. Poliisi liittyy moniin tapauksiin joissa alkoholilla on osuutta asiaan kuten perheriitoihin ja juopuneiden ”säilöön korjaamiseen”. Ravintoloissa ja kotonaan tapahtuvaan alkoholinkäyttöön poliisi puuttuu usein kuitenkin vain pyynnöstä, joten suurin osa tästä käytöstä on poliisin ulottumattomissa. Poliisin työtä leimaa myös se, että he ovat varmastikin eniten tekemisissä alkoholin vaikutuksen alaisina olevien kanssa. (Bruun 1972, 296–299.)

Sosiaali- ja terveydenhuolto kontrollielimenä on tekemisissä kaikkien vaiheiden kanssa. Työ itsessään koskettaa eniten alkoholin käytön jälkivaikutuksia, mutta näitä vaikutuksia ei voida käsitellä irrallisena, vaan on huomioitava myös valinta- ja käyttövaiheet. Jälkiseurauksia hoidettaessa, potilaille tai asiakkaille annetaan usein myös ohjeita tai käskyjä liittyen käyttöön ja sen lopettamiseen tai vähentämiseen. Tällainen ohjaus ei kuitenkaan rajoitu vain ongelmakäyttäjiin, vaan toimii myös normeina ympäristölle ja sen suhtautumiselle alkoholisteihin. Toisaalta sosiaali- ja terveydenhuolto antaa suosituksia ja ohjeita myös yleisesti esimerkiksi kouluille ja työpaikoille. Joten näiden kontrollielinten toiminta on laajaa ja kattaa koko suuren yleisön. Alkoholistien hoito on muuttunut ajassa ja hoidon kehittyminen heijastelee selvästi yhteiskunnassa kulloinkin vallitsevaa mielipidettä ja suhtautumista alkoholismiin. (Bruun 1972, 303–307.)

Kulttuurinen näkemys alkoholista ja sen aiheuttamista haitoista, vaikuttaa myös näkemykseen vastuusta ja kontrollista. Kontrollielinten painotus yhteiskunnassa on sen mukaista, kenen katsotaan olevan vastuussa haittojen tai ongelmien hoitamisesta. Jos esimerkiksi katsotaan, että alkoholin käyttö on pääasiassa yhteiskunnallista järjestystä koskeva ongelma, niin vastuu sen hoitamisesta on silloin poliisilla. Toisaalta tähän liittyy myös kysymys ongelmista ylipäätään eli miten ja ketkä määrittelevät sen mitkä ongelmat johtuvat alkoholista ja mitä niistä pidetään haittaavina. Sekä ongelman määrittelyt, että vastuun jako vaihtelevat yhteiskunnittain, mutta myös ajassa niiden sisällä. Esimerkiksi Suomessa sosiaalihuoltosektorin kasvun myötä vastuu ongelmien hoidosta on siirtynyt kontrolloinnista ratkaisukeskeisempään suuntaan. (Mäkelä, Room ym. 1981, 41, 84.)

Myös Lehto (1991, 38–39) on samoilla linjoilla tapahtuneen vastuun siirron suhteen, mutta kritisoi tällaista ajattelua ehkä liian yksinkertaistavaksi. Mäkelä ja Säilä (1986, 67; Lehdon mukaan) ovat jakaneet viranomaisten taholta tapahtuvan yksilöllisen juoppouden säätelyn neljään eri osa-alueeseen. Nämä osa-alueet koskevat juopon aineellisten ja henkisten perustarpeiden tyydyttämistä, alkoholinkäyttöön liittyvien tautien ja vammojen lääketieteellistä hoitoa, juopon alkoholinkäytön tason ja juomatapojen muokkaamista opettamalla ja hoitamalla sekä ulkoisen kurin ja järjestyksen pitoa. Työnjako viranomaisten kesken riippuu siitä, mihin osa-alueeseen viranomaisen valta ulottuu. Kyse vaikuttamissuhteiden muutoksista ei siis johdu välttämättä asenteiden muutoksesta vaan on myös lainsäädännöllinen ja professionaalinen kysymys. Työnjakoon vaikuttaa siis myös se,

että ammattikuntien omat työtavat ja työtä kuvaavat käsitteet muuttuvat, jolloin myös työnkuvan määrittely voi muuttua. (Lehto 1991, 38–40.)

Kontrollielimet ajavat kaikki tavallaan omaa etuaan ja ainakin yrittävät puolustaa omia keinojaan ja päämääriään. Kontrollipolitiikka onkin vaikeaa juuri erilaisten eturistiriitojen vuoksi ja erilaisten toimijoiden yhteensovittamisen takia. Ei siis voida puhua kovinkaan yhtenäisestä kontrollijärjestelmästä. Kontrollin keinoja voidaan toki muuttaa lain keinoilla, mutta siitä huolimatta käyttö ja vaikutukset muuttuvat vasta hitaasti perässä. (Bruun 1972, 322–326.) Tästä voisi vetää nopean johtopäätöksen siitä, että ei olekaan mikään ihme ettei alkoholipolitiikka ole milloinkaan, edes kieltolain aikaan, ollut selkeää ja yhtenäistä. Alkoholistien hoitovastuusta kiistellään jatkuvasti, niin kuin myös kuntien ja valtion välisestä vastuusta. Jokainen taho on tottunut hoitamaan oman osuutensa ja yhteiskunnan muuttuessa ja uusien ongelmien syntyessä ei kukaan ehkä ole valmis muuttamaan toimintaansa tai toimintakenttäänsä. Yhteisestä vastuusta on kaunista puhua, mutta kuinka ristiriitaiset toimijat voisivatkaan aina puhaltaa yhteiseen hiileen. Toisaalta tämä ei tarkoita sitä, etteikö aina kannattaisi yrittää ja kehittää uusia yhteistyömuotoja, jolloin vastuun jakaminen tasaisesti olisi mahdollista.

Alkoholilaki ja päihdehuoltolaki sekä luovat että muokkaavat myös yleistä ilmapiiriä ja suhtautumista alkoholiin. Samoin sekä laki että yleinen mielipide puolestaan ovat jatkuvasti tekemisissä talouden ja sosiaalisten muutosten kanssa. Yleinen mielipide ja laki eivät aina ole keskenään sopusoinnussa ja siksi molemmat voivat muuttua toisen muuttuessa vahvasti. Vaikutussuunta on siis monitahoinen. Samalla voidaan todeta, että alkoholin saatavuus ei ole kiinni ainoastaan virallisista tahoista. Virallinen kontrollipolitiikka on vain yksi osa saatavuuteen vaikuttamisesta, talouden ja kulttuurisen ilmapiirin lisäksi. (Mäkelä, Room ym. 1981, 91–94.)

2.7 Alkoholismi sosiaalityön käytännöissä

Kuinka sitten alkoholismi määrittyy sosiaalityön kohteeksi? Alkoholismi esiintyy monien suomalaisen sosiaalivaltion sektoreiden ongelmakuvauksissa. Määrittelyissä korostuu alkoholismin vaikutukset muihin sosiaalsiin ongelmiin kuten asunnottomuuteen ja työttömyyteen. Yleensäkin pahimmat väliinputoajat ovat usein päihdeongelmaisia, olipa

kyse mistä sektorista tahansa. Ajatellaan esimerkiksi, että muut voidaan työllistää, muttei alkoholisteja, tai muut saadaan pysymään järjestyksessä, mutta alkoholistille ei voida mitään. Asiakkaiden ongelmaksi ei siis mielletä alkoholismia sinällään vaan juopotteluun liittyvät ongelmat suhteessa muihin sosiaalivaltion sektoreihin. Alkoholistien ajatellaan olevan ongelmallinen asiakasryhmä monella sektorilla. Kuten edellä on todettu, alkoholismin moninainen määrittely johtaa siihen, ettei sitä voida määrittellä vain yhden ammattikunnan termeillä. Alkoholismi voidaan siis nähdä yleisinä häiriöinä sosiaalivaltion ja kansalaisten vuorovaikutuksen välillä. Näin määriteltynä se sopii hyvin sosiaalityön kohteeksi, sillä se jää niin monella muulla sektorilla ainakin osaksi residuaaliin. (Lehto 1991, 104–105.)

Työn kohteen laaja määrittely on tuonut ongelmansa myös sosiaalityön työvälineiden ja työssä vaadittujen tietojen ja taitojen määrittelemiseen. Paljon on kirjoitettu siitä mitä sosiaalityön pitäisi olla, mutta vähemmän siitä mitä se käytännössä todellisuudessa on. Sosiaalityön osalta keskustelu työvälineiden käytöstä ei ole saavuttanut yhtenäistä mielipidettä vaan monet eri työvälineet ja niiden käyttötavat voivat tulla kysymykseen käytännön sosiaalityössä. Työvälineistö on siis laaja, mutta niin on työn kohdekin jos se määritellään sosiaalivaltion ja kansalaisten välisissä suhteissa ilmeneviksi häiriöiksi. Näiden häiriöiden lieventämiseksi voidaan käyttää erilaisia interventiostrategioita. Näissä strategioissa sosiaalityöntekijöillä nähdään olevan erilaisia rooleja. (Lehto 1991, 105–106.)

Sosiaalityössä voidaan neuvoa, opettaa ja kasvattaa yksilöä niin, että hän pystyisi paremmin toimimaan ympäröivässä yhteiskunnassa. Sosiaalityö näyttäytyy tällöin sosiaalipedagogiana. Toiseksi sosiaalityössä voidaan yrittää vaikuttaa sosiaalivaltion häiriintyneen sektorin toimintaa, jos nähdään, että se ei ole toiminut oikein kyseisen yksilön kohdalla. Sosiaalityöntekijästä tulee siis tavallaan asiakkaan oikeusavustaja. Sosiaalityöntekijä voi yrittää vaikuttaa yhteiskunnan sektoreihin myös laajemmin eli ajaa rakenteiden ja toimintaperiaatteiden muutoksia. Tätä kutsutaan rakenteelliseksi sosiaalityöksi. Henkilökohtaisempaa on puolestaan perushoivan ja lohdutuksen antaminen asiakkaille. Viides keino on yrittää kompensoida sosiaalivaltion jonkin sektorin toimivuutta. Jos esimerkiksi häiriö ilmentää toimeentulon puutetta, sosiaalityöstä tulee rahan jakamista. Jos taas häiriö ilmentää hoidon puutetta, yritetään sosiaalityöllä vastata tähän ongelmaan. Näiden perusteella sosiaalityön keskeisiksi kvalifikaatiovaatimuksiksi tulevat toisaalta yhteiskunnan rakenteiden ja toimintaperiaatteiden tuntemus ja toisaalta

asiakkaaseen kohdistuvan hoivan ja pedagogian taidot. Sosiaalityöntekijän pitäisi siis tuntea sekä systeemi, että yksilöt, mutta lisäksi ne kaikki alueet joissa nämä kaksi kieltä ja rationaalisuutta kohtaavat häiriintyneesti. (Lehto 1991, 105–106.)

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluiden perusteella Lehto (1991) sanoo, että alkoholismista ei esitetä mitään yhtenäistä teoreettisesti jäsentynyttä kuvausta. Useimmat työntekijät jopa sanovat olevansa kykenemättömiä esittämään tällaista määritelmää juoppoudesta, alkoholismista tai vastaavasta. Samaa ilmiötä voidaan nimittää ja nimitetäänkin eri termeillä. Työntekijät saattavat myös tietoisesti välttää tällaisten määrittelyjen tekemistä asiakkaiden suhteen, etteivät sortuisi luokitteluun tai leimaamiseen. Kuitenkin sosiaalityöntekijät hahmottavat työtään hyvin ongelmalähtöisesti tai suhteessa ongelmiin. Lehdon tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät eivät mieltäneet alkoholismia yhdeksi ja samaksi sairaudeksi. Toisaalta kukaan ei myöskään kiistä ettei sitä olisi mahdollista samaistaa myös sairauteen. (Lehto 1991, 118–119.)

2.8 Laajennettu kuva professionaalisuudesta

Lehdon (1991) tutkimuksen perusteella sosiaalityön kohde ja sitä kautta interventiostrategiat ovat laajat ja moninaiset. Tästä johtuen sosiaalityön tieteellisen ekspertiisin vaatimus voi olla ylivoimainen saavuttaa. Tätä ristiriitaa on pyritty lieventämään sillä, että sosiaalityön ekspertiisi laajennettaisiin koskemaan myös toisenlaista tietoa, niin sanottua kokemuksen pohjalta syntyvää arkitietoa. Empiiristen tutkimusten mukaan tämä ei kuitenkaan ole ratkaisu, vaan ekspertiisi voidaan saavuttaa vain työn kohdealuetta rajaamalla. (Lehto 1991, 129.) Työ alkoholistien kanssa hahmottuu suurimmaksi osaksi varsin käytännönläheiseksi työksi, niin poliisin, lääkärin kuin sosiaalityöntekijänkin taholta. Työ on joukko toimenpiteitä, joilla taataan perusturvallisuus ainakin minimitasolla lyhyeksi ajaksi kerrallaan. Myös näiden ammattiryhmien identiteetit suhteessa työskentelyyn alkoholistien kanssa, saavat yhtenäisiä piirteitä. Kaikkien työssä korostuu arkikäytännön tulkintakehys erilaisten ekspertiisiin perustuvien tulkintakehysten rinnalla ja sijasta. Kuitenkin myös työskentelyyn ja menetelmiin liittyvät erot ammattikuntien välillä ovat merkittäviä. (Lehto 1991, 162–164.)

Professionaalisuusodotuksista huolimatta kaikkien kolmen ammattikunnan työ käytännössä, kentällä, hahmottuu ilmiöksi, jossa tieteelliseen tutkimukseen perustuvan erityisasiantuntemuksen rajat tulevat usein vastaan. Kuten aiemmin on todettu, alkoholismi on niin laaja-alainen, moniselitteinen ja eri asioihin kytkeytyvä ilmiö, että kukin ammattikunta voi hallita tästä vain pienen rajatun alueensa. Merkittävä osa käytännön työstä myös hahmottuu varsin arkiseksi toiminnaksi, kuten tilannearvioiden tekemiseksi, kontrolliksi tai pedagogiaksi, joten voidaan sanoa, että työtä ei voida tehdä kuin osittain ekspertiisiodotusten mukaisesti. Ekspertiisiodotusten lisäksi työhön sisältyy ristiriita koskien työn moraalista, dramaturgista ja strategista luonnetta. Samaan aikaan olisi vaatimus käsitellä näitä asioita suhteessa asiakkaisiin, kun toisaalta ekspertiisiodotusten mukaan työn tulisi olla moraalisesti neutraalia, vailla dramaturgisia aspekteja ja vallankäytöstä vapaata. Käytännössä tämä usein tarkoittaa, että moraalista, dramaturgiasta ja strategioista tulee vain näkymättömiä, sen sijaan että niitä ei olisi ollenkaan. (Lehto 1991, 204–205, ks. myös 185–203.)

Professionaalistumisesta puhuttaessa on yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa useimmiten kiinnitetty huomiota siihen kuinka jokin ammattikunta tavoittelee profession asemaa. Ammattikunnat on nähty professioiden ainoiksi subjekteiksi ja niiden on uskottu tavoittelevan omaa etuaan käyttäen hyväksi tietomonopoliaan. Professionaalistumiskehityksen on nähty johtavan ongelmien sektoroimiseen ja pilkkomiseen. Tämä näkökulma professioihin ja professionaalisuuteen on kapea ja siksi Lehto (1991) on tutkimuksessaan yrittänyt hakea uutta, edellistä täydentävää näkökulmaa keskusteluun. Lehto osoittaa, että professionaalistamisprosesseja voidaan tarkastella myös ilmiöinä, jossa ammattikunta onkin objektina ja professionaalisuuden odotukset kohdistuvat työntekijöihin ulkoapäin. Työntekijöinä heidän on vain yritettävä parhaansa täyttääkseen ne odotukset, joita heille on esimerkiksi lailla säädetty. Tällaisen toiminnan vaikeus on saanut osakseen melko vähän kritiikkiä, vaikka käytännössä professionaalisuusodotusten lunastaminen voi olla työntekijöille hyvinkin vaikeaa. Työntekijöiden itsensä ja ulkopuolisten silmissä professionaalistumiskehitys voi näyttäytyä hyvinkin eri tavoin ja käytännön työntekijöiden näkökulman huomiotta jättäminen antaa auttamisen professionaalistumisesta liian yksinkertaisen kuvan. Lehdon tutkimuksen keskeisiä johtopäätöksiä onkin, että lääkäreiden, sosiaalityöntekijöiden ja poliisin alkoholisteihin liittyvään työhön ladataan yleisesti niin kunnianhimoisia odotuksia, että niiden täyttäminen on vaikeaa. Käytännön työssä myös kehittyy sellaisia hyviä toiminnan

muotoja, jotka eivät ole professionaalisen ihanteen mukaisia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että ekspertiisin lisäämisestä pitäisi luopua. Työhön liittyy vielä paljon sellaista, jota voidaan kehittää ekspertiisin lisäämisellä. Alkoholismin pakottaminen vain jonkun tietyn profession hoidettavaksi ei ole onnistunut, eikä varmasti tule onnistumaan tulevaisuudessakaan. Lähtökohtana on pidettävä sitä, että työhön liittyy useita erilaisia rationaliteetteja, jotka täytyy huomioida alkoholistien kanssa tehtävää työtä kehitettäessä. (Lehto 1991, 204–209.)

Alkoholi, yhteiskunta ja kontrolli kietoutuvat yhteen ja muodostavat kompleksisen verkon. Näiden kolmen suhdetta toisiinsa ei varmasti koskaan pystytä määrittelemään täysin kattavasti. Toisaalta se olisi mahdottomuus myös siksi, että suhteet muuttuvat jatkuvasti. Yhteenvetona voidaan kuitenkin todeta, että alkoholi näkyy yhteiskunnassamme monella tasolla, eikä ole ollenkaan sama millä tasolla sitä tarkastellaan. Yhteiskunnan tasolla intressit alkoholin suhteen ovat aivan erilaiset kuin yksittäisten työntekijöiden intressit käytännön työssä. Samoin yksittäisen työntekijän keinot ja professionaalisuuden odotukset saattavat olla joskus ristiriidassa keskenään. Tähän voidaan vielä lisätä taloudelliset tekijät, joita ei voida sivuuttaa millään tasolla. Yhteiskunnan ja yksilöiden on kuitenkin toimittava yhdessä ja jokseenkin yhtenäisten päämäärien mukaan, joten yhteensovittamisen ongelmilta ei voida välttyä. Ei voida myöskään sanoa, että jonkun näkökulma olisi toista tärkeämpi, sillä kaikkia yhteiskunnan tasoja tarvitaan. Edellisten perusteella voidaan myös sanoa, että alkoholi on ja pysyy osana yhteiskuntaamme ja laajemminkin osana globaalia maailmaa, joten aihe on ajankohtainen jatkuvasti. Mielenkiintoista on myös huomata, että samat ongelmat kiertävät ympyrää ja vaikka niihin joskus löydettäisiinkin ratkaisu, niin se saattaa olla pian vanhentunut, jolloin taas etsitään ratkaisua samaan kysymykseen. Voidaankin todeta, että muutamassa vuosikymmenessä monetkaan kysymykset eivät ole muuttuneet, ainoastaan vastauksia etsitään eri tavoin.

3 Lapsuus, nuoruus ja päihteet

3.1 Suomalaisesta lapsuudesta

Järventie & Sauli (2001,7) ovat koonneet kirjan Eriarvoinen lapsuus seitsemästä eri tekstistä koskien lasten hyvinvointia ja syrjäytymistä. He toteavat lapsuuden jääneen

aikuisuuden varjoon ja ettei lapsuuden syrjäytymisestä ole tehty tarpeeksi monitieteistä tutkimusta. Lapsia koskevan teoreettisen tietämyksen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että lapsuus on keskeisessä asemassa tutkittaessa syrjäytymisen mekanismeja.

Suomalaisten lasten elämä on esimerkiksi lainsäädännön ja koulutuksen puitteissa turvattua ja hyvää. Suomen talous on laman jälkeen voinut hyvin, mutta silti olemme joutuneet ottamaan vastaan EU:n ruoka-apua. 1990-luvulla lapsuus on muuttunut huimasti johtuen yhteiskunnan rakenteiden ja talouden muutoksista. (Järventie & Sauli 2001, 7–8.) Lasten hyvinvointi on sidoksissa aikuisten hyvinvointiin. Vanhempien hyvinvointi, työelämä ja yleinen yhteiskuntapolitiikka vaikuttavat kaikki osaltaan perheiden arkeen ja hyvinvointiin. Yksinkertaisesti sanottuna hyvinvointihan muodostuu hyvästä ja turvallisesta arjesta. (Vornanen 2001, 39.)

Hyvinvoinnista huolimatta epätasa-arvo ihmisten välillä on kasvanut ja tämä näkyy myös lasten elämässä. Lasten pahoinvoinnin on havaittu kasvaneen, perhesysteemit ovat epävakaistuneet, lapsuus yksinäistyy, naisten ja äitien alkoholin käyttö on lisääntynyt, vanhempien päihdeongelmat ovat yhä useammin syynä lasten huostaanottoon, lasten mielenterveysongelmat sekä aggressiivinen käyttäytyminen ovat lisääntyneet samalla kun palvelut ovat kuormittuneet ja myös lasten päihteiden käyttö on lisääntynyt huomattavasti. (Järventie & Sauli 2001, 7–8.) Jallinoja (2004) on analysoinut tutkimuksessaan Helsingin Sanomien uutisia ja mielipidekirjoituksia vuodelta 2001 liittyen uuteen familistiseen käännteeseen. Kirjoitusten ehdottomasti suosituin aihe oli lasten ja nuorten pahoinvointi. Muita teemoja olivat lasten päivähoito, perheen ja työn yhteensovittamisen ongelmat sekä perhepolitiikka. Uutisoidut tutkimustulokset sekä mielipidekirjoitukset työn ja perheen yhteensovittamisen vaikeuksista vahvistivat toinen toisiaan. Niissä oltiin lähes yksimielisiä siitä, että työ haittaa perhe-elämää, ainakin kun lapset ovat 5-11-vuotiaita. Työnarkomania yhdistettiin vahvasti myös lasten ja nuorten pahoinvointiin. (Jallinoja 2004, 84–85.)

Monet vanhemmat tuntevat hämmennystä lasten kasvatuksen suhteen, koska maailman muuttuessa heidän omat lapsuuden kokemuksensa vanhemmuudesta ovat täysin erilaisia. Lapset eivät kuitenkaan ole muuttuneet, vaan tarvitsevat nykyään ihan samanlaisia asioita kuin vuosikymmeniä tai vuosisatoja sitten. Turvan, lohdutuksen ja läheisyyden tarpeet ovat yhä tärkeässä asemassa lapsen kehityksen kannalta. (Sinkkonen 2003, 7-8.) Vanhempien ja lasten välillä vallitsee vahva biologinen side, johon liittyy voimakas kiintymys. Hurmeen

(1995, 148–149) mukaan vanhempien vaikutus lapseen perustuu tähän molemminpuoliseen kiintymykseen. Vanhempien vaikutus lapseen voi olla tiedostamatonta tai tietoista vaikuttamista. Tiedostamatonta vaikutusta on kaikki vanhempien käyttäytyminen ja arvomaailma. Lapsi muun muassa matkii henkilöä johon hän on kiintynyt, ja näin myös huonot käyttäytymismallit on helppo oppia. Tiedostettu ja tarkoituksellinen vaikuttaminen voi puolestaan tapahtua tietoisesti oman mallin kautta tai suoraan opettamalla ja ohjaamalla lasta.

Vanhemmat toimivat lastensa elämässä mahdollistajina, rajoittajina ja estäjinä. Varsinkin sosiaalisen kehityksen ja sosiaalisten taitojen suhteen vanhempien vaikuttamisella on suuri rooli. Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä suurempi tämä vaikutus on. Vanhemmathan voivat muun muassa kontrolloida keitä muita ihmisiä lapsi tapaa. Vanhempien säätely voi olla suoraa tai epäsuoraa. Sosiaalisten suhteiden lisäksi vanhemmat vaikuttavat lapsiinsa olemalla heidän toiminnan vahvistajiaan tai rankaisijoitaan. Osoittamalla hyväksyntää tai paheksuntaa vanhemmat tahtomattaankin vaikuttavat lapsen kykyyn käsitellä erilaisia tilanteita ja tapahtumia. (Hurme 1995, 149–150.) Yksilön kehitykseen vaikuttavat siis sekä perimä että ympäristö. Nämä tekijät vuorovaikutuksessa keskenään voivat vahvistaa tai tasoittaa toistensa vaikutusta niin kielteiseen kuin myönteiseenkin suuntaan. Sen vuoksi jokaisella on oma yksilöllinen kehityskulkunsa. (Schmitt 2003, 308.)

Vanhempien ja lasten terveydentilan on todettu vaikuttavan arjessa selviytymiseen ja vanhemmuuteen. Jos vanhemmalla tai lapsella on vaikea somaattinen sairaus, vanhemmuus on tavallista vaativampaa ja siinä tarvitaan enemmän tukea. Vanhempien mielenterveys- tai päihdeongelmat puolestaan vaikuttavat vanhemman kykyyn tunnistaa lapsensa kehitysvaiheita ja fyysisiä sekä psyykkisiä tarpeita. Tunnistamisen ollessa vaikeaa, näihin tarpeisiin vastaaminen ei ole asianmukaista. (Schmitt 2003, 309–310.) Järventie & Sauli (2001, 9–10) kritisoivat hyvinvointiyhteiskuntaamme siinä suhteessa, että lasten pahoinvoinnin tunnistaminenkaan ei ole johtanut riittäviin toimiin asian korjaamiseksi. Suomessa on tapahtunut paljon yhteiskunnallisia ja taloudellisia muutoksia suhteellisen nopeasti. Muutokset näkyvät myös lasten ja nuorten kasvuoloissa ja perheiden elämäntilanteissa. Yhteiskunnallinen puuttuminen ei aina pysy muutosten perässä tai ainakin vaikeutuu ja näyttää joskus riittämättömältä. Muutostilanteissa on kuitenkin myös arvioitava uudelleen asetettuja normatiivisia tavoitteita ja kontrollin muotoja. (Eskelinen & Kinnunen 2001, 11–13.)

Suomessa reunaehdot lasten hyvinvoinnille tulevat lastensuojelulain kautta. Sen avulla pyritään turvaamaan kasvuoloja ja – ympäristöä, sekä puuttumaan tilanteeseen mikäli lapsen kasvu tai kehitys vaarantuu. Laki ei kuitenkaan takaa kenenkään hyvinvointia tai ratkaise hyvinvoinnin kysymyksiä, vaan on vain yksi väline lasten hyvinvoinnin edistämiseksi. Lasten hyvinvointia onkin korostettu paljon nyky-yhteiskunnassamme ja kansalaiset ovat olleet hyvin yksimielisiä siitä, että lasten hyvinvointia täytyy edistää ja syrjäytymistä ehkäistä. (Vornanen 2001, 20–21.) Hyvinvointia ja sitä uhkaavia riskitekijöitä on tutkimuksissa pohdittu eri tavoin. Riskitekijöiden ohella on tutkittu myös niin sanottuja suojaavia tekijöitä, jotka ovat edesauttaneet lasten ja nuorten selviytymistä. Hyvinvointiin vaikuttavina ulottuvuuksina on nähty väestörakenne, elinolot, vanhemmuus, elinympäristö sekä kuntarakenne. Hyvinvoinnin ilmenemistä kuvaavina tekijöinä esillä ovat puolestaan olleet terveys, elämänhallinta ja elämäntavat. Myös koettu hyvinvointi on yksi tutkimusten mielenkiinnon kohde. Edellä mainittuja ulottuvuuksia seurataan tilastojen ja tutkimusten avulla (mm. kouluterveystudkimus) tai osana palvelujärjestelmän sektoreiden toimintaa. (Vornanen 2001, 29–34.) Varsinkin niin kutsuttu uusi lapsuuden tutkimus näkee lapset omina aktiivisina toimijoina ja painottaa, että lapsia tulisi tutkia heidän omilla ehdoillaan, erillään aikuisten näkemyksistä ja perspektiiveistä (Eskelinen & Kinnunen 2001, 14–15).

Lapsen paikka yhteiskunnassamme on tarkoin määritelty eri instituutioiden kautta. Perheen, päivähoiton ja koulun tarkoituksena on suojata lapsia ja lievittää sosiaalista eriarvoisuutta. Lamavuosien jälkeen perhepoliittisten instituutioiden resursseja on kuitenkin vähennetty ilman että seurauksia on tiedetty. Lasten osuus väestöstä vähenee jatkuvasti, kun samalla vanhusväestön määrä kasvaa. Hyvinvointipolitiikan resurssien suhteen taistelu on siis osittain myös ikäpolvien välistä. (Sauli & Kainulainen 2001, 42–43, 55.)

Huono-osaisuus voidaan ymmärtää monin tavoin. Jotta sitä voidaan tarkastella, on sille annettava jokin määritelmä. Sauli & Kainulainen (2001, 52–54) tarkastelevat huono-osaisuutta viiden osatekijän avulla. Nämä tekijät ovat työttömyys, pienituloisuus, toimeentulotuen saanti, alhainen asumistaso sekä työkyvyttömyyseläkkeen tai vastaavan saanti. Keskeistä tarkastelussa on, missä määrin nämä tekijät ilmenevät samanaikaisesti samoissa perheissä. Huono-osaisuuden näkyminen on vaihdellut ajassa. Nykyään se on

siirtynyt maalta kaupunkeihin ja suurperheistä pienperheisiin. Huono-osaisuus on myös keskittynyt työvoiman ulkopuolella oleviin perheisiin.

Huono-osaisuuden periytyvyydestä on valitettavia tuloksia. Vaikka jokaisen ikäluokan kohdalla periytyvyyden korrelaatio on laskenut, se on yhä olemassa. Sosiaalista periytyvyyttä huono-osaisuudessa on havaittavissa ja varsinkin toimeentulotuen saannissa erot ovat näkyviä. Osatekijöistään johtuen huono-osaisten perheiden lapset ovat yhä suuremmissa riskissä syrjäytyä kuin muiden lapset. (Sauli & Kainulainen 2001, 54–56.)

Lehtikirjoituksissa lasten ja nuorten pahoinvoinnista löytyy paljon yhtäläisyyksiä. Lehtikeskusteluissa kielenkäyttö saattaa olla paisuttelevaa, mutta ongelmat tulevat silti esille systemaattisesti ja sanoma on selvä: tämän päivän huonosti voivien lasten ja nuorten tilanne on erittäin ongelmallinen. Ongelmat ovat lisääntyneet, moninaistuneet ja vakavoituneet, mutta myös ilmenevät yhä nuoremmilla lapsilla. Kuva on siis synkkä ja ihmisillä on tarve tietää mistä tämä kaikki johtuu. Monissa kirjoituksissa juuret juontavat vanhempiin, heidän ongelmiin sekä työelämän vaatimuksiin. Syitä on kuitenkin loppujen lopuksi paljon ja kaikki voidaan tiivistää jollain tavalla siihen mitä nykyisin puhutaan, että vanhemmuus on hukassa. Vanhemmuuden rinnalla toisen syykimpun muodostavat yhteiskunnalliset tekijät. Markkinatalous, viihdeteollisuus, tehokkuusajattelu yms. luovat lapsille ja nuorille paineita, joista kaikki eivät yksinkertaisesti voi selviytyä. Lapsilta vaaditaan liikaa ja liian varhain. (Jallinoja 2004, 86–89.) Kaiken kaikkiaan Jallinoja (2004, 91–97) toteaa, että Suomessa on menossa familistinen käännekohta, joka liittyy erityisesti lasten ja nuorten pahoinvointiin. Pahoinvointiin halutaan muutosta ja tämä voi johtaa suurempaa arvomuutokseen individualismista kollektivismiin.

3.2 Nuoruudesta

Nuoruutta kuvataan usein tärkeäksi ja mullistavaksi elämänvaiheeksi. Tässä elämänvaiheessa tärkeintä on oman identiteetin rakentaminen ja omien tavoitteiden asettaminen ja tutkiskelu. Nuoruudessa ihminen on herkkä kritiikille ja kuitenkin yhteiskunnassa kiinnitetään paljon huomiota juuri nuorten käyttäytymiseen. Aikuiset odottavat nuorten käyttäytyvän viisaasti, mutta omalla käyttäytymisellään he saattavat näyttää aivan toisenlaista esimerkkiä. Tämä pätee myös pähteisiin eli kuinka voimme

olettaa nuorten sanovan päihteille ei, samalla kun kulttuurimme tärkeimpiä päämääriä ovat mielihyvän saavuttaminen ja omien tarpeiden tyydyttäminen. Nuoruus on kehityksen kannalta juuri etsimisen ja mahdollisuuksien aikaa, jolloin kokeilut kuuluvat siihen oleellisesti. Aikuistumiseen liittyvän käyttäytymisen tunnusmerkit ovat kulttuurisidonnaisia, mutta esimerkiksi meidän yhteiskunnassamme näitä merkkejä ovat esimerkiksi tupakoinnin aloittaminen, alkoholin käyttö, huumeiden kokeilu ja seksuaalisten suhteiden aloittaminen. Nämä merkit ovat aikaistuneet ja yleistyneet, vaikka ne ovat lainsäädännöllisesti rankaistavia ja ei-hyväksyttäviä toimintoja. (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 15; Ruoppila 1995, 163.) Joskus nuorilta kuitenkin jopa odotetaan radikaalia käyttäytymistä ja vastarintaa (Raitanen 2001, 187). Koulu, viranomaiset ja vanhemmat kuuluvat omaan aikuisyhteiskuntaansa, jonka sääntöjä ja järjestystä on uhmattava (Hoikkala 1989, 42–43).

Kehittyneissä teollisuusmaissa nuoruus voi nykyään kestää jopa pari vuosikymmentä. Siitä huolimatta nuoruutta pidetään siirtymävaiheena. Kehitystä ohjaavat monet biologiset, psykologiset, sosiaaliset ja yhteiskunnalliset tekijät, joiden vuorovaikutuksesta koostuvat nuoruuden kehitystehtävät. Fyysiset, älylliset ja henkiset kyvyt kasvavat voimakkaasti. Myös sosiaaliset ja kulttuuriset odotukset kasvavat iän myötä. Nuori etsii sekä itseään, että kehittää maailmankuvaansa. Kehitys ei kuitenkaan ole suoraviivaista, vaan jokaisella yksilöllistä. Yleensä kuitenkin se alkaa murrosiän suurilla ja tärkeillä fyysisillä muutoksilla. Keskeisimmät muutokset ovat nopea kasvaminen, kehon muotojen ja mittasuhteiden muuttuminen, sekundaaristen sukupuoliominaisuuksien muuttuminen ja sukukypsyuden saavuttaminen. Tyttöillä ja pojilla muutokset tapahtuvat hieman eri-ikäisinä ja eri järjestyksessä. Fyysiset kehitykset saattavat joskus olla hyvinkin rajuja ja jokin murrosiän kriisivaihe voi kokonaan muuttaa nuoren käyttäytymistä. Nuoren koko psyykinen maailma käy läpi valtavia muutoksia. (Ruoppila 1995, 162; Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 18–19; Dunderfelt 1998, 97.)

Fyysisen kehityksen lisäksi toinen murrosiän tärkeä muutos on yleinen kognitiivinen kehitys. Biologinen muutos määrittää kasvua ja kehitystä, mutta myös tiedollisissa kyvyissä tapahtuu sekä laadullista että määrällistä muutosta. Ongelmanratkaisukyky kehittyy, asioita opitaan näkemään eri näkökulmista ja loogisuus lisääntyy. Kognitiivinen kehitys on tärkeää ja sillä on pitkäaikaisia vaikutuksia muun muassa koulutukseen, ihmissuhteisiin, moraalikäsitteisiin ja identiteettiin sekä itsetuntoon, jotka liittyvät juuri

nuoruuden kehitystehtäviin. Nuoret käyttävät lisääntyneitä kognitiivisia kykyjään lapsuuden sosiaalisista siteistä irrottautumiseen ja suuntaavat huomionsa enemmän kodin ulkopuolelle, usein kaveripiiriin. Tätä kautta alkavat kehittyä myös nuorten psykososiaaliset elementit, joihin kuuluvat sukupuoli-identiteetti, tunteet, käyttäytyminen, perhesuhteet ja kaverisuhteet. (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 20–21; Ruoppila 1995, 162.)

Nuoruuteen kuuluu oleellisesti epäjohdonmukainen käyttäytyminen, kapinallisuus ja kokeilunhalu minkä vuoksi nuorten käyttäytymistä ei pitäisikään arvioida samoilla kriteereillä kuin aikuisen. Epäjohdonmukaisella käyttäytymisellä nuori muovaa identiteettiään ja kokeillessaan erilaisia käyttäytymismalleja hän etsii niistä itselleen sopivaa. Voidaan sanoa, että mitä enemmän nuori tietyissä rajoissa kokeilee, sitä pitävämpiä hänen päätöksensä ovat. Nuoret käyttävät itsensä määrittelyyn enemmän aikaa kuin koskaan myöhemmin elämässä. Kokeilunhalu ja kapinallisuus liittyvät myös siihen, että nuori haluaa kokea kaiken itse. Muiden varoituksia ei välttämättä kuunnella vaan etsitään omia ja ympäristön rajoja. Kokeilunhalu voidaan liittää myös tunne-elämän mullistuksiin ja erityisesti päihteiden käyttöön. Kokeilu on siis tavallista, mutta sen seuraukset voivat joskus olla vakavampia. (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 23–24.)

Aikuistuminen tuo mukanaan erinäisiä vapauksia, mutta niiden suhteen myös vastuuta. Oman käyttäytymisen säätely edellyttää nuorilta elämänhallinnan kykyä, joka on tavallaan kattokäsite selviytymisstrategioille. (Raitanen 2001, 205.) Toisille nuorille nopeat muutokset ovat kehittäviä haasteita, kun taas toisille ne saattavat olla pelkästään ongelmallisia. Nuoren sosiaalinen tausta ja omat henkilökohtaiset taidot käsitellä muutoksia, vaikuttavat siihen kuinka kehitykseen suhtaudutaan. Nuoruudessa koetaan yksinäisyyttä ja muita synkkiä tunteita ja samalla heräävät yksilölliset tarpeet ja kokemus omasta ainutlaatuisuudesta. Kysymys on oman ajattelun ja halujen tasapainottamisesta. Muutoksien ja ongelmien huono käsittelykyky voi lisätä päihteiden käyttöä ja ongelmakäyttäytymistä. (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 31–32; Dunderfelt 1998, 98–99.)

Nuoruudessa perheen merkitys alkaa väistyä kavereiden tieltä. Ystäväpiiri laajenee ja nuori vertaa usein itseään ja ajatuksiaan muihin samanikäisiin. Ystävät valikoituvat usein niin,

että he muistuttavat toisiaan jollain tapaa, joten ryhmän ”painostus” on yleensä enemmän rohkaisua kuin varsinaista painostusta johonkin mitä nuori ei halua tehdä. Toisaalta yksilöt voivat tehdä joitain asioita vain halusta kuulua joukkoon. Niin kuin muutakin mallia, myös päihteidenkäytön mallia nuori oppii vanhemmiltaan ja ystäväpiiristään. (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 34–35.) Niin vanhemmat, koulu kuin ystävätkin voivat olla päihteidenkäytön suhteen suojaavia tai edesauttavia tekijöitä. Varsinkin ystävien vaikutus voi olla kaksijakoinen. Toisaalta päihteitä käytetään yleensä porukassa, jolloin porukan myönteinen suhtautuminen vaikuttaa päihteidenkäyttöä lisäävästi. Toisaalta taas ystävät voivat olla tukena erilaisissa elämän kriiseissä, esimerkiksi huonoja kotioloja kompensoiden, jolloin kriiseistä johtuva päihteidenkäyttö voi vähentyä. (Beauvais & Oetting 1999, 105.)

Vanhempien vaikutus ei kuitenkaan suinkaan lakkaa ystävien vaikutuksen vuoksi, vaan on luonteeltaan erilaista. Vanhempien vaikutus koskee enimmäkseen arvoja ja asenteita sekä pysyvämpiä asioita. Pääasiallinen vastuu kasvatuksesta ja sosiaalistamisesta on yhä perheellä. Kaveripiiri puolestaan vaikuttaa enemmän esimerkiksi ulkoiseen olemukseen. Vaikutuksen suuruus riippuu myös siitä kuinka paljon vanhemmat itse vetäytyvät vastuusta. Itsevarma nuori ei ole täysin johdateltavissa kummaltakaan taholta vaan arvioi itse omat vaihtoehdot ja tekee päätöksensä niiden pohjalta. (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 35; Raitanen 2001, 190.)

3.3 Nuorten päihteidenkäyttö

Nuorten päihteidenkäyttöön sanotaan olevan syynä kokeilunhalu, hauskanpito, auktoriteettien vastustaminen sekä huolet ja murheet. Päihteiden käyttö voi olla halua hakeutua tiettyyn seuraan ja myös vanhempien päihteiden väärinkäyttö vaikuttaa nuoren saamaan malliin käytöstä. (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 38–39.) Juominen ja humala voivat olla tylsyyden ehkäisyä, elämysten hakemista, seikkailua tai uuden kokemista (Hoikkala 1989, 48). Yleisesti voidaan sanoa, että päihteet ja niiden käyttö ovat osa yhteiskuntaamme, joten ei ole mikään ihme, että ne kuuluvat myös nuorten elämään (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 38–39).

Päihteiden käytön kokeilusta on vielä mahdotonta ennustaa jatkuuko käyttö. Osalla käyttö loppuu, toisilla se on satunnaista, mutta osa alkaa käyttää päihteitä säännöllisesti. Itse päihteiden käyttöä on vaikea luokitella, se on yhtä monimutkaista kuin koko nuoruus itsessäänkin. Tämän vuoksi myös riskiryhmien ennustaminen on vaikeaa. Joidenkin seikkojen uskotaan kuitenkin ennustavan jatkokäyttöä jossain määrin. Näitä tekijöitä ovat ikä, ongelmakäyttäjyymisen kasautuminen ja psykososiaaliset ominaisuudet. (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 39–40.) Sosiaalibarometrin (2006, 118) mukaan hyvinvointipalveluiden tuottajat arvioivat, että nuorten opiskelu- tai työpaikan puuttuminen johtavat herkästi myös muihin vaikeuksiin kuten päihteiden liialliseen käyttöön. Vahvat perhesiteet ja vanhempien tiukka suhtautuminen päihteisiin voivat puolestaan muodostua suojaaviksi tekijöiksi päihteidenkäyttöä vastaan (Beauvais & Oetting 1999, 103).

Päihderiippuvuutta pidetään perinteisesti progressiivisena prosessina eli mitä nuorempi päihteidenkäytön aloitusikä sitä suurempi on todennäköisyys tulla riippuvaiseksi. Hyvin nuorena aloitettu käyttö saattaa myös aiheuttaa erilaisia vaurioita muun muassa kehityksessä. Ongelmakäyttäjyymisen kumulatiivisen luonteen katsotaan johtuvat tietystä valitusta elämäntyylistä. Päihteidenkäytön siis katsotaan liittyvän usein muuhunkin riskikäyttäjyymiseen. Psykososiaalisten tekijöiden arvioiminen on hyvin vaikeaa, koska nuoruudessa tapahtuu niin paljon mullistuksia, että ei voida sanoa selvästi mikä ennustaa päihteiden käyttöä ja mikä kuuluu vain nuoruuteen. (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 39–40.)

Lääketiede lähestyy päihteiden käyttöä hieman eri näkökulmasta. Päihteet, kuten alkoholi ja huumeet, ovat elimistölle yksi stressitekijä muiden joukossa. Elimistö myös reagoi niihin sen mukaisesti. Ihmisen ei välttämättä tarvitse olla mielihyvärakenteiden toiminnaltaan impulsiivinen, vaan käyttö voi muokata niitä sellaisiksi. Yleensä henkilöllä kuitenkin on jonkinlainen taipumus häiriöihin, jotka juontavat juurensa jo sikiöiän tai myöhemmän lapsuuden stressaavista tekijöistä. Häiriintymisen taustalla voivat olla myös perintötekijät ja ympäristötekijät sekä näiden yhteisvaikutus. (Tirronen 2001, 23.)

3.3.1 Millaista on nuorten päihteiden käyttö?

Englannissa tehtyjen tutkimusten mukaan suurin ongelman on nuorten suuri kerta-juominen (engl. risky single-occasion drinking, RSOD). Kerta-juomiselle ei ole tarkkaa

määritelmää ja se saattaa esiintyä myös nimillä riskijuominen ja kausijuominen. Olennaista kuitenkin on, että kerta-annos on suhteellisen suuri. (Murgraff, Parrott & Bennet 1999, 3.) Amerikkalaisten tutkimuksissa käytetään termiä kausijuominen (engl. binge drinking) ja tuloksien mukaan se on yksi suurimmista ongelmista Amerikkalaisissa yliopistoissa. Kausijuominen tarkoittaa suuren määrän juomista kerrallaan tai pidemmän periodin kestävästä juomista (min. 2 päivää). (Gill 2002, 109, 115.) Suomessa samaa ilmiötä voitaisiin kutsua esimerkiksi humalajuomiseksi. Alkoholin juonti päihtymistarkoituksessa onkin yksi suomalaisen päihteidenkäytön piirteistä (Merikallio-Pajunen, Rönkä & Pulkkinen 1997 149.) Mediassa on 2000-luvulla ollut paljon esillä etenkin nuorten tyttöjen lisääntynyt humalajuominen.

Kertajuominen alkaa usein jo ala-ikäisenä ja lisääntyy nuorilla iän myötä aina varhaiseen aikuisuuteen saakka. Sen jälkeiselle alkoholinkäytölle ei ole löydetty yhtenäistä suuntaa vaan vaihtelua on paljonkin. Nuorten suuri kertajuominen liittyy vahvasti myös erilaisiin haittavaikutuksiin, kuten onnettomuuksiin ja suojaamattomaan seksiin. Juotujen alkoholiannosten määrä korreloi onnettomuuksien kanssa. Tutkimusten mukaan vain pieni osa riskijuojista tunnistaa itsellään alkoholiongelman tai haluaa vähentää juomistaan. (Murgraff, Parrott & Bennet 1999, 4-6.) Amerikkalaisten tutkimusten kausijuominen oli suurimmillaan nuorilla opiskelijoilla (17–23-vuotiailla). Tutkimus ei kuitenkaan edes koskenut tätä nuorempia. Suurin syy päihteiden käyttöön oli nautinto. (Gill 2002, 113–114.)

3.3.2 Nuorten päihteiden käyttö ja siihen puuttuminen

Päihteiden käyttöön puuttuminen voidaan jakaa primaari-, tertiääri- ja sekundaaripuuttumiseen tai – ehkäisyyn. Primaariehkäisyllä tarkoitetaan ennaltaehkäisyä, jota on tehty pääasiassa valistustoiminnan ja kasvatustyön avulla. Tertiääristä ehkäisyä on puolestaan hoito ja kuntoutus jotka kohdistuvat niille joilla on jo suuria vaikeuksia päihteiden käytön kanssa. Sekundaariehkäisy jää näiden kahden väliin ja kohdistuu kokeiluvaiheessa tai käytön alkuvaiheessa oleviin eli mahdolliseen riskiryhmään. Yleisesti voidaan sanoa, että eri ammattilaisilla sekundaariehkäisy on jäänyt kaikkein vähimmälle huomiolle. (Kylmänen 2005, 10–11; Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 7.)

Sekundaariehkäisyn tärkeyden vuoksi on kehitetty opas ammattiauttajille, jotka työskentelevät 13–19 -vuotiaiden nuorten parissa. Sekundaariehkäisyssä pääpaino on

nuorissa, jotka ovat jo kokeilleen päihteitä, mutta eivät ole käytössä vielä ongelmatasolla. On vaikea arvioida kuinka paljon nuoria tähän ryhmään kuuluu Suomessa, mutta kouluterveyskyselyiden (<http://www.stakes.fi/kouluterveys/taulukot/2005/paihteet05.htm>) mukaan suurin osa 14–18 -vuotiaista nuorista on käyttänyt päihteitä tai käyttää niitä jokseenkin säännöllisesti. Päihteiden käytön kartoittaminen sekä varhainen ja tehokas puuttuminen vielä vakiintumattomaan päihteiden käyttöön auttaa varmasti ehkäisemään käyttötapojen muuttumista ongelmalliseksi. (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 7; Warpenius 2002, 109.)

Päihdehuollossa on totuttu työskentelemään ihmisten kanssa, joilla päihdeongelma on usein ollut jo pitkään ja motivaatio hoitoon on olemassa. Uutta haastatte ja uudenlaista työtettä työhön tuovat nuoret päihdeongelmaiset. Esimerkiksi huumeiden käytön aloittamisikä on nykyään 15 ikävuoden tuntumassa ja palveluiden piiriin tullaan siis siinä vaiheessa kun käyttöä ei ole aikomustakaan lopettaa. Alaikäisten kohdalla pitää ottaa huomioon myös lastensuojelun kanssa tehtävä työ. (Fränti 2003, 11.)

Murrosikäisten omaa kehitystä ja terveyttä vaarantava käyttäytyminen, kuten päihteidenkäyttö on lisääntynyt. Tämä puolestaan on lisännyt varhaisnuorten huostaanottojen määrään. Tämän vuoksi lastensuojelun avohuollon tukitoimia kehitettäessä, tulisi murrosikäiset huomioida omana erityisenä ryhmänään. Aikuisten tulisi reagoida nuorten oireisiin jo varhaisessa vaiheessa ja yhteiskunnassamme tulisi korostaa aikuisten oikeutta reagoida näihin oireisiin. Yhteisöllistä vastuuta kasvattamalla nuorten ongelmiin voitaisiin puuttua ajoissa. (Araneva 2001, 123–127.)

Ammattiauttajat, kuten lääkärit, psykologit, opettajat, sosiaalityöntekijät ja nuorisotyöntekijät, kohtaavat siis työssään jatkuvasti nuoria, jotka ovat jo aloittaneet päihteiden käytön. Vain osa ammattilaisista on kuitenkin saanut koulutusta päihdeasioissa ja tämä osaltaan vaikuttaa heidän tapaansa käsitellä niitä. Ei siis ole ihme, että ammattilaiset tuntevat epävarmuutta ja avuttomuutta ja saattavat ajatella, että puuttuminen ei kuulu juuri heidän työhönsä vaan jonkun muun, joka tietää päihdeasioista enemmän. Nuorten päihdeongelmaisten erityispalveluissa puolestaan resurssit ovat rajalliset ja niissä on yleensä keskityttävä vain kaikkein vaikeimpiin ja pisimmälle menneisiin tapauksiin. (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 7-8.) Päihdetyön eri ammattilaisten arvioinneissa puuttumisen taito katsottiinkin olevan kiinni myös persoonasta. Kaikki eivät

omanneet tätä puuttumisen taitoa vaikka olisivat halunneetkin. Puuttumistilanteessa viranomaisen tehtävä oli suuri ja sen katsottiin vaativan rohkeutta ja päättäväisyyttä. (Warpenius 2002, 110.)

Julkisen vallan järjestämälle nuorisotyölle on ollut tyypillistä kokonaisvaltaisuus ja kasvatuksellinen lähtökohta (Raitanen 2001, 190). Yhteistyöllä ja verkostoitumisella on katsottu olevan positiivista vaikutusta varsinkin huumeongelmiin puuttumisessa, hoidon tasossa ja hoitomahdollisuuksissa. Yhteistyö mahdollistaa kokemusten vaihtoa, jolloin saadaan monipuolista ja ajankohtaista tietoa ongelmasta ja uusista interventioista. Lieveilmiöiden ja ongelmien moniulotteisuus jopa vaativat moniammatillista yhteistyötä ja yhteisvastuuta. (Fränti 2003, 12.)

Nuorten päihteiden käyttöön puuttuminen vaatii muutakin kuin yksinkertaisen ”ein” sanomisen päihteille. Ymmärtääkseen nuorten päihdeongelmia, on myös ymmärrettävä nuoruuden kehitysprosesseja ja nuorten käyttäytymistä. Nuoruus on kuitenkin oma erityinen kehitysvaiheensa, johon kuuluu myös epärationaalista käyttäytymistä. Tällöin osa epänormaalista käyttäytymisestä onkin aivan normaalia ja siksi ymmärrys kehityksestä auttaa ymmärtämään myös ongelmia paremmin. (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 11.) Myös Nuorten huumeiden käytön ehkäisytoimikunta korostaa nuorisokulttuurin ja nuorten kokonaisvaltaisen elämäntilanteen ymmärrystä työn lähtökohtana (Fränti 2003, 28).

3.3.3 Ammattiauttajien asenteet nuoriin ja päihteidenkäyttöön

Ammattiauttajat saattavat luulla suhtautuvansa nuoriin ennakkoluulottomasti ja objektiivisesti, mutta näin ei aina ole. Aikuiset saattavat romantisoida nuoruutta aikana jolloin kaikki oli mahdollista. Toiset puolestaan pelkäävät nuoria, koska pitävät heitä arvaamattomina ja vaikeina. Ammattiauttajien olisikin syytä tarkastaa myös omia ennakkoluulojaan, sillä ne saattavat vaikuttaa nuorten kanssa työskentelyyn. (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 15–16.)

Ammattiauttajien asenteet voivat olla ratkaisevia kaikissa ammatillisissa tilanteissa ja niin myös nuorten päihteidenkäyttöön liittyen. Asenteet voivat olla positiivisia eli nuorten päihteiden käyttöön suhtaudutaan jopa ymmärtäväisemmin kuin aikuisten, tai negatiivisia,

monellakin tapaa. Tutkimusten mukaan ammattiauttajien asenteet alkoholin käyttöön eivät juurikaan eroa muun väestön asenteista ja ovat yleensä negatiivia. Negatiivisia asenteita voivat aiheuttaa biografiset tekijät kuten oman itsen tai sukulaisten päihteiden väärinkäyttö, työntekijän henkilökohtaiset ominaisuudet kuten pelko tai vihamielisyys, moralismi, ennakkokäsitykset nuorista sekä päihdeongelmaan ja sen hoitoon liittyvät myytit. Negatiiviset asenteet voivat johtaa väärin diagnooseihin, haluttomuuteen työskennellä nuorten päihdeongelmaisten kanssa ja sitä kautta kyvyttömyyteen auttaa. Positiiviset asenteet voidaan puolestaan jakaa viiteen ominaisuuteen. Positiivisen asenteen omaavat työntekijät ovat halukkaita työskentelemään nuorten päihteidenkäyttäjien kanssa, he pitävät työtä palkitsevana, omaavat hyvän itsetunnon ja uskovat omiin ammatillisiin kykyihinsä sekä siihen että ammattiauttajalla on oikeus puuttua nuoren päihteiden käyttöön. (Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen 2000, 56–60.)

4 Aikaisempaa tutkimusta

Stakes (www.stakes.fi) on valtakunnallisesti laajin tilastojen ja rekisterien ylläpitäjä sosiaalialalla. Sen alaisuudessa on tehty monia erilaisia tutkimuksia liittyen sekä alkoholiin, että huumeisiin. Stakes on kerännyt määrällisiä aineistoja, joten taustatietoa on sitä kautta saatavilla suhteellisen hyvin ja eri aikakausilta. Koululaisille vuosittain tehtävä kouluterveyskysely on yksi laajimmista vuosittaisista kyselyaineistoista. Siinä selvitetään myös nuorten päihteidenkäyttöä ja suhtautumista terveyteen liittyviin asioihin.

Nuorten päihteidenkäyttöön puuttumisista Susanna Laimio-Reijonen on tehnyt tutkimuksen sosiaalikultuurisesta innostamisesta ehkäisevässä päihdetyössä. Siinä on tarkasteltu nuorten parissa tehtävää työtä sosiaalipedagogisesta viitekehystä käsin. Tutkimuksessa on tutkittu yhteisöllisiin hankkeisiin osallistujia. Tuloksissa esitetään, että käytännön keinot eivät ole riittäviä vaan olisi keksittävä jotain uutta. Päihteiden käyttö on persoonallista ja suurelle joukolle suunnatut interventiot eivät siksi välttämättä ole riittäviä. (Laimio-Reijonen 2002.) Omassa tutkielmassani lähtöoletuksena on jotain tämän kaltaista. En siis oletakaan, että kaikkien päihteidenkäyttö olisi kulkenut samaa rataa ja puuttumiset olisivat olleet samankaltaisia. Mielenkiintoni on juuri tämän vuoksi yksittäisten ihmisten kokemuksissa ja siinä millaisia erilaiset interventiot ovat heidän kohdallaan olleet.

Elina Vironkannas (2004) on tutkimuksessaan ”Normaalin rajan molemmilla puolilla” haastatellut huumehoidossa olevia alaikäisiä ja analysoinut heidän tuottamaa puhetta elämästään ja päihteiden käytöstä. Keskeisimpänä tutkimusmenetelmänä on käytetty diskurssianalyysia. Nuorten kertomuksia tarkastellaan viidessä artikkelissa erilaisten teemojen kautta. Teemoina ovat muun muassa nuorten suhteet viranomaisiin ja kavereihin. Kyseisessä artikkelissa nuoret ovat pohtineet juuri viranomaisten ja myös muidenkin tahojen puuttumista tilanteeseensa. Artikkelista löytyy siis juuri nuorten omia kokemuksia tilanteista ja sen osapuolten rooleista. Tutkimuksen pääpaino on kuitenkin nuorten identiteetin rakentumisella ja siihen liittyvillä asioilla, erityisesti huumeiden käytöllä.

Paikallista näkökulmaa tuo hyvin esiin Tarja Borelius-Tikan (2002) tekemä Nuorten päihde- ja huumeiden kartoitus Keski-Suomen alueella 12/2001. Selvityksen tarkoitus oli jäsentää Keski-Suomen huumeiden kokonaisuutta ja tarkastella nuorten hoitoketjun toimivuutta. Kartoitus on tehty postikyselyn ja haastattelujen avulla. Raportissa tuodaan esille ongelmakohtia ja esitetään kiireellisiksi ja tärkeiksi koettuja kehittämistarpeita.

Katariina Warpenius (2002) on tutkimuksessaan ”Kuka ottaisi vastuun?” arvioinut valtakunnallisen ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkoston perustamisvaihetta. Verkostoitumisen ajatuksena oli perustaa jokaiseen kuntaan moniammatillisen ehkäisevän päihdetyön koordinaattori. Arvioinnissa on käytetty sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia aineistoja. Arvioinnin tuloksena on kartoitettu ehkäisevän päihdetyön ajatus- ja työtapoja, verkostotyyppeistä moniammatillista työmallia sekä tieto-ohjauksen käytännön toteuttamista. Tuloksista ehkä mielenkiintoisin on se kuinka selkiytymätöntä ehkäisevä päihdetyö yhä on ja millaisia mielipiteitä siitä on esitetty.

Mirja Määttä (2004) puolestaan on tehnyt tutkimuksen ”Moniammatilliset ryhmät ehkäisevän päihdetyön toteuttajina Helsingissä” moniammatillisista ryhmistä ehkäisevän päihdetyön kehittäjinä. Vastuu ehkäisevästä päihdetyöstä on Määttän mielestä siirtymässä enemmän paikallistasolla ja nimenomaan moniammatillisten ryhmien merkitys on kasvanut. Tutkimuksessa arvioidaan moniammatillisten ryhmien toiminnan ehtoja ja nostetaan esille suosituksia toiminnan tehostamiseksi. Myös Tampereen kaupunki on tehnyt selvitystä huumehoidon ketjuista ja niissä olevista mahdollisista päällekkäisyyksistä. Tutkimus ”Yhteistyöllä pätkät pitäviksi...” on toteutettu lomaketutkimuksena ja se suunnattiin huumehoidon palveluketjun eri toimijoille.

Tuloksena on syntynyt kattava kuvaus huumehoidon palveluketjusta, sen mahdollisista ongelmista ja kehittämistarpeista. (Heikkilä & Koivisto 2003.) Viranomaistoimijoista ja heidän yhteistyöstään hoitoketjussa on siis tehty selvityksiä eri puolilla Suomea. Viranomaisnäkökulma on kuitenkin vain yksi näkökulma hoidon ja puuttumisen kehittämisessä, joten tarvitaan myös muiden osapuolien näkemyksiä. Jos vielä pystyttäisiin yhdistämään kaikkien eri toimijoiden näkemykset samasta asiasta, voitaisiin saada kattava kuva palveluista ja niiden toimivuudesta. Varsinkin päihdetyössä asiakkaan ja viranomaisen näkökulma saattaa olla hyvinkin erilainen.

Tuuli Pitkänen (2006) on tutkimuksessaan ”Alcohol drinking behavior and its developmental antecedents” selvittänyt alkoholin juomiskäyttäytymistä nuoruudesta keski-ään kynnykselle. Pääasiassa tutkimuksessa selvitettiin kolmea juomiskäyttäytymisen ennustetta: lapsuuden perheeseen liittyviä tekijöitä, tutkittavan omaa käyttäytymistä ennen alkoholin käytön aloittamista sekä käyttäytymistä ja hyvinvointia nuoruudessa. Alkoholin käyttö on monitahoinen ilmiö ja väitöskirjassa onkin käytetty useita menetelmiä ennusteiden tutkimiseksi. Tutkimuksen perusteella Pitkänen erottaa aikuisiän juomisesta kolme tyyliä: hallittu juominen, sosiaalinen juominen ja ongelmajuominen. Ongelmajuomiseen voidaan katsoa olevan tiettyjä riskitekijöitä, jotka liittyvät lapsuuden perheeseen ja omaan käyttäytymiseen. Nämä tekijät selittävät vain osan myöhemmästä ongelmajuomisesta, mutta näiden tekijöiden tunnistaminen on tärkeää ehkäisevässä päihdetyössä.

Yhteiskunnallista näkökulmaa alkoholitutkimuksessa edustavat muun muassa Juhani Lehto (1991) ja Jorma Niemelä (1998). Molemmat kiinnittävät huomiota päihdeongelman yhteiskunnalliseen näkökulmaan ja siihen, kuinka niin sanotusti kaikki vaikuttaa kaikkeen. Juoppous tai alkoholismi ei ole vain yksilöstä lähtöisin oleva ongelma, vaan sen juuret ovat syvällä yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Auttamisen tiet ovat näissä tutkimuksissa hieman erilaiset. Lehto tutkimuksessaan ”Juoppojen professionaalinen auttaminen” keskittyy eri viranomaisten professionaaliseen rooliin auttamisketjussa. Niemelä tutkimuksessaan ”Usko, hoito ja toipuminen” keskittyy yhteiskunnallisuuden lisäksi uskontoon ja kristilliseen päihdehoitoon. Molemmissa tutkimuksissa ihminen nähdään hienosti kokonaisvaltaisena ja yksilöllisenä toimijana, mutta samalla osana yhteiskuntaa. Nykyäänkin toki puhutaan kokonaisvaltaisuudesta, mutta voi olla, että esimerkiksi

tutkimuksen saralla keskitytään silti vain yhä pienempiin osiin, jolloin kokonaisuus saattaa unohtua.

Kansainvälistä vertailua alkoholipolitiikan ja alkoholin käytön suhteen ovat tehneet ainakin Kettil Bruun (1972) sekä Klaus Mäkelä, Robin Room ym. (1981). Bruun vertailee tutkimuksessaan ”Alkoholi. Käyttö, vaikutukset ja kontrolli” Pohjoismaista alkoholipolitiikkaa. Hän käsittelee hyvin tarkkaan puuttumisen eri vaiheita ja kontrollijärjestelmää sekä sen eri toimijoita. Bruun myös esittää omia toimintamallejaan tulevaisuuden varalle. Yksi Bruunin keskeinen sanoma: yksityisen voitontavoittelun poistaminen alkoholikaupasta, ei ole kuitenkaan toteutunut edes näin 30 vuoden jälkeen hänen tutkimuksestaan. Voidaan siis sanoa, että aihe on edelleen hyvin ajankohtainen. Mäkelä, Room ym. puolestaan vertailevat seitsemän eri valtion alkoholipolitiikkaa ja yhteiskunnan suhtautumista päihteidenkäyttöön ja kontrolliin. Tutkimus ”Alcohol, Society and the State” koskee 1950–1970 lukuja, mutta kuten Bruunin kohdalla, niin tässäkin voidaan todeta tutkimuksen olevan paikoittain hyvinkin relevantti.

5 Keskeisiä käsitteitä

5.1 Interventio

Interventiolla voidaan tarkoittaa eri yhteyksissä hieman eri asioita. Muutamia ja varsin kattavia määritelmiä on esittänyt esimerkiksi Mattus (http://www.ulapland.fi/home/sosnet/hmi/mattus_2006/2_2_interventio.htm). Hänen mukaansa interventiolla voidaan tarkoittaa väliintuloa ja sekaantumista (kansainvälinen oikeus), puuttumista johonkin (mm. sosiaalipolitiikka), vaikuttamista (kasvatuksessa), toimenpidettä (terapiatyössä), auttamista (perhetyössä) tai toimintatutkimusta (mm. opetustyössä).

Sosiaalitieteissä kysymys vaikuttavuudesta ei ole uusi. Monessa tutkimuksessa tehdään päätelmiä vaikutusketjuista ja syy-seuraussuhteista. Koiviston (2006, 53) mukaan sosiaalitieteissä ei kuitenkaan vallitse minkäänlaista yksimielisyyttä siitä, miten sosiaalisten interventioiden vaikutuksia tulisi tutkia luotettavasti tai miten interventioiden vaikutukset ylipäätään syntyvät.

Perinteisesti ajatellaan, että interventiolla itsellään on jonkinlaista eteenpäin työntävää voimaa, joka saa vaikutuksia aikaan asiakkaissa. Tieteen tehtävänä tällöin on tuottaa tietoa niistä menetelmistä, joilla muutosta saadaan aikaan ja millaisia muutokset ovat. Tieto saaduista vaikutuksista voi olla objektiivista, yleistettävää tai kumuloituvaa. Menetelmään ei saisi vaikuttaa mitkään ylimääräiset henkilökohtaiset tekijät tai sosiaaliset tekijät ja hyvä menetelmä tulisi voida kopioida ja käyttää myös muualla. Tällaiset ajattelun taustalla ovat luonnontieteet ja kokeellinen tutkimusasetelma. Sosiaalitieteissä tällaisia olosuhteita on harvoin, joten interventioiden arvioiminen on paljon monimutkaisempaa. Tilanteet ovat pääasiassa aina yksilöllisiä ja toimiva menetelmä on aina tilannesidonnaista. (Koivisto 2006, 54.)

Interventioiden vaikuttavuuteen suhtaudutaan kaksijakoisesti. Interventio/menetelmä ja intervention konteksti erotetaan toisistaan ja kiistellään kumpi vaikuttaa enemmän intervention tulokseen. Näiden ääripäiden välille asettuvat lähestymistavat, joiden mukaan molemmat tekijät vaikuttavat, mutta kallistuvat kuitenkin viime kädessä enemmän jommankumman puolelle. Realistinen arviointi on yritys yhdistää nämä kaksi napaa. Realistinen näkökulma ottaa huomioon sosiaaliset rakenteet, jotka ovat olemassa havainnoitsijasta riippumatta. Toisaalta itse interventio/menetelmä ei itsessään tuota muutosta, vaan muutos tapahtuu intervention tuottamien mekanismien avulla. Nämä mekanismit ovat tavallaan aikaansaannoksia, joita interventiot kohteissaan aiheuttavat, tietyissä olosuhteissa. Kausaalisuus on siis monimutkaisempaa kuin pelkät peräkkäiset syy-seuraussuhteet. Realisti arvioi interventioiden toimivuutta aina ”näillä henkilöillä, tässä suhteessa ja tällaisissa olosuhteissa”. (Koivisto 2006, 53–55.)

Ruotsin sosiaalihuollon alaisuudessa toimiva sosiaalityön metodi-instituutti on perustettu tuottamaan erilaisia suosituksia sosiaalialan työmenetelmistä ja interventioista. Pääpaino on ollut vaikuttavuustutkimuksilla, mutta rinnalle on esitetty tarvittavan myös muunlaista tietoa. Rinnalle voisi ottaa esimerkiksi asiakkaiden ongelmien ja tarpeiden arvioinnin keskeiset näkökohdat, riski- ja ennakointiarvioinnin tietoperusta ja käyttäjien kokemukset interventioista. Myös Lontoon yliopiston tutkimusyksikön yhteydessä toimiva EPPI-keskus (The Evidence for Policy and Practice Information and Coordination Centre), joka arvioi erilaisia tutkimusasetelmia, peräänkuuluttaa sitä, että koeasetelmien lisäksi tarvitaan tietoa interventioiden kohteena olevien ihmisten näkemyksiä ja kokemuksia. (Harden ym. 2004; Oliver ym. 2005 & Tengvald ym. 2002. Koiviston 2006, 56 mukaan.)

Omassa tutkielmassani tarkoitan interventiolla nimenomaan puuttumista johonkin; tässä tapauksessa päihdeiden käyttöön. Toisaalta ensimmäisen puuttumisen jälkeen on voinut tapahtua lisää vaikuttamista tai toimenpiteitä, joten ymmärrän myös nämä interventioiksi.

5.2 Päihde, huumausaine, huume

Suomen kielessä sanalla päihde, voidaan tarkoittaa kaikkia keskushermostoon vaikuttavia aineita kuten alkoholia, tupakkaa, huumausaineita, päihtymystarkoituksessa käytettyjä lääkkeitä ja liuottimia sekä jopa kahvia. Päihtheisiin liittyy aina psyykkinen kokemus, jonka ihminen haluaa yleensä kokea uudestaan. Sen vuoksi päihdeiden käytöllä on aina riippuvuuden syntymisen mahdollisuus. (Soikkeli 2002, 14.)

Huumausaineesta puhuttaessa tarkoitetaan yleensä mitä tahansa päihdyttävää tai huumaavaa ainetta paitsi alkoholia tai tupakkaa. Tällaiseen määrittelyyn ei kuitenkaan ole olemassa mitään virallista luokitusta. Oikeudellisesti aineesta tulee huumausaine vain sosiaali- ja terveysministeriön päätöksellä. Uudet jatkuvasti kehittyvät aineet eivät siis ole automaattisesti laittomia vaan vasta kun ministeriössä niin säädetään. Huumausaine on siis vain oikeudellinen termi, sillä mitään muuta yhteistä määritelmää näille aineille ei ole löydettävissä. Huumausaineet ovatkin hyvin erilaisia kaikin tavoin, kuten koostumukseltaan, addiktiopotentialtaan sekä käytön aiheuttamien riskien osalta. (Soikkeli 2002, 14–17.)

Sanaa huume käytetään huumausaineen synonyymina ja sen kuuluu usein arkikielessä. Laillisina huumeina kuuluu puhuttavan alkoholista ja tupakasta. Sanojen käyttö on kuitenkin aina yhteydessä tilanteeseen ja puhujaan, joten tilanteesta riippuen on aina hyvä selventää mitä sanoilla tarkoitaa. (Soikkeli 2002, 16.) Itse tulen käyttämään sanoja päihde, huume ja alkoholi eri merkityksissä. Päihdeillä tarkoitan kaikkia päihdyttäviä aineita, kun taas alkoholi ja huumeet tarkoittavat eri aineita. Luulen, että tämä jako on hyvä tehdä sen vuoksi, että vastauksissa tulee varmasti esiintymään erottelua alkoholin ja huumeiden välillä.

6 Tutkimusongelmat

Tutkimuksen teema on alaikäisten päihteidenkäyttöön puuttuminen. Lähtöoletuksenani on se, että alaikäisten päihteiden käyttöön ei puututa tarpeeksi. Tämä oletus tulee siitä, että työntekijöillä on kokemuksen kautta tullutta tietoa asiakkaiden päihteidenkäytön historiasta. Tarkoituksenani on myös selvittää puuttumisiin mahdollisesti liittyviä ongelmakohtia.

Tutkimuskysymykset olen muotoillut yhdessä Päihdepalvelusäätiön työntekijöiden kanssa. Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa puuttumista päihteiden käyttöön asiakkaiden näkökulmasta. Tärkeää olisi saada tietää mitä interventioden kohteiksi joutuneet/päässeet itse niistä ajattelevat. Mitä puuttuminen heidän mielestään ylipäätään on, mikä mielletään puuttumiseksi ja millaisena puuttumiset on koettu. Näihin ongelmiin haetaan vastauksia seuraavien tutkimuskysymysten avulla.

1. Milloin päihteiden käyttö on alkanut ja millaista se on alaikäisenä ollut?
2. Onko päihteiden käyttöön puututtu alaikäisenä?
3. Millaisia puuttumiset ovat olleet ja miltä taholta ne ovat tulleet? Millaisina nämä puuttumiset on koettu.
4. Millaista puuttumista olisi omasta mielestä tarvittu?

Taustakysymysten avulla on tarkoitus selvittää minkä ikäisenä päihteiden käyttö on aloitettu ja millä päihteillä. Kirjallisuudesta esiin tulleita taustamuuttujia ovat muun muassa kehitysviiveet, oppimisvaikeudet, perheolosuhteet ja päihteiden käyttö perheessä, puutteet nuoren kommunikaatioaidoissa ja/tai sosiaalisessa kompetenssissa sekä aikaisemmat käyttäytymishäiriöt. Koska tämän työn pääpaino ei ole taustamuuttujilla, en selvitä niitä kyselyssäni täysin perinpohjaisesti.

Lomakekyselyn jälkeen interventioita selvitettiin tarkemmin haastattelujen avulla. Niissä ideana on saada tietoa puuttumisen tavoista sekä tahoista ja siitä millaisena haastateltavat ovat kokeneet nämä interventiot. On myös tärkeää saada tietää millaisia puuttumisia haastateltavien mielestä olisi tarvittu tai mikä olisi heidän mielestään mahdollisesti toiminut.

7 Tutkimusmenetelmät

Oma tutkimukseni on tiedon luonteen vuoksi enimmäkseen laadullista tutkimusta. Tutkimukseni on kaksiosainen ja tietoa kerätään kahdella eri menetelmällä. Ensimmäisessä osassa strukturoidulla kyselylomakkeella kerätään taustatietoja ja kartoitetaan tutkimuksen aiheeseen liittyviä olennaisia seikkoja, kuten tässä tapauksessa interventioita ja päihteidenkäyttöä alaikäisenä. Kyselyyn sai vastata anonymisti, mutta siinä myös pyydetään yhteystietoja sellaisilta vastaajilta, jotka voisivat suostua myös haastateltaviksi.

Tutkimusjoukon muodostavat Päihdepalvelusäätiön nykyisin täysi-ikäiset asiakkaat valitulla hetkellä. Tutkimus siis suuntautuu tavallaan menneisyyteen, koska tarkoituksena on kerätä tietoa jo tapahtuneista asioista ja aikaisemmista kokemuksista. Päihdepalvelusäätiön työntekijöiden arvion mukaan suurin osa heidän asiakkaistaan on alle 25-vuotiaita, joten oletuksena oli että vastauksia tulisi eniten tältä ikäryhmältä. Tämä piti paikkaansa, mutta koska vastauksia oli ylipäättään melko vähän, mitään suuria määrällisiä eroja eri ikäluokkien välille ei päässyt syntymään.

Kyselylomakkeiden perusteella valitsin haastateltaviksi ne jotka suostuivat. Tuomen ja Sarajärven (2004, 87–77) mukaan laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tilastollisiin yleistyksiin vaan kuvaamaan jotain ilmiötä tai tapahtumaa ja tätä kautta ymmärtämään tiettyä toimintaa. Tämän vuoksi onkin tärkeää, että henkilöt joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon ja että heillä on kokemusta asiasta. Määrällisestä tutkimuksesta poiketen laadullisessa tutkimuksessa tutkimusjoukon valinta saa siis olla harkittua ja tarkoituksella valittu. Haastattelun tarkoituksena on kuitenkin syventää tutkimusta päihteidenkäyttöön liittyvien interventioiden osalta.

Kyselylomakkeen taustatiedot, kysymykset ja vastaukset koodattiin ja purettiin SPSS-ohjelman avulla.

7.1 Empiirinen sosiaalitutkimus

Sosiaalitutkimuksesta luettaessa, puhutaan tutkimuksesta yleensä filosofisesti tai empiirisesti. Empiirinen analyysi puolestaan jaetaan kvalitatiiviseen ja kvantitatiiviseen

tapaan. Konkreettista tutkimusta tehdessä olisi kuitenkin hyvä huomioida molemmat näkökulmat, sekä filosofinen, että empiirinen. Tiedettä arvioidaan usein sen mukaan, millaisia vastauksia tai selitysmalleja se tarjoaa. Tällöin odotetaan selviä syy-seuraussuhteita eli kausaalisuhteita. Myös empiiristä tutkimusta tekevän tutkijan olisi siis hyvä pohtia mahdollisia kausaalisuhteita tutkimuksessaan. Myös käytännön sovellutuksien kannalta kausaalisuhteet ovat tärkeitä. Niin kvantitatiivisessa kuin kvalitatiivisessakin tutkimuksessa pelkkien kovariaatioiden toteaminen ei riitä kausaalitulkinnaiksi, vaan ennen kaikkea yhteydelle pitää antaa mielekäs tulkinta. Kausaliteettien olemassa olosta ylipäätään on käyty väittelyä jo antiikin filosofiasta lähtien. (Toivonen 1999, 9-11, 73.)

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa kausaalisuus voidaan ymmärtää monin eri tavoin, sillä se on hyvin monimuotoinen asia. Kausaalisuutta voidaankin tarkastella kolmesta eri lähtökohdasta. Filosofiasa ollaan kiinnostuneita kausaalisuuden ontologisesta puolesta eli siitä, onko kausaalisuhteita ylipäätään olemassa. Ontologia eli oppi olemisen luonteesta keskittyy tässä tapauksessa siihen onko kaikella syynsä. Ontologiaa ovat perinteisesti pohtineet filosofit ja heille eivät perusteluiksi kausaalisuudesta riitä pelkät tilastolliset yhteydet, sillä ei ole olemassa tunnuslukua joka osoittaisi kausaalisuhteen. (Toivonen 1999, 20–21.)

Toinen näkökulma kausaalisuuteen on yksinkertaisempi ja käytännöllisempi. Siinä kausaalisuhde tavallaan otetaan annettuna, jos vain kaksi asiaa tapahtuu lähekkäin. Kovariaation katsotaan ilmentävän kausaalisuutta ja tunnuslukujen avulla etsitään syitä ja seurauksia. Ongelmia saattaa kuitenkin syntyä siitä, että aina ei tiedetä mikä on syy ja mikä seuraus. Kausaalista mekanismia ei myöskään ole aina helppo löytää. Kausaalisuhteiden hyväksyminen vain sellaisina kuin ne jokapäiväisessä elämässä näyttäytyvät, saattaa olla vaarallisen yksinkertaistavaa, sillä usein syyt ja seuraukset ovat paljon monimutkaisemmassa vaikutuksessa keskenään. Tällaista kausaalisuhteiden hyväksymistä kutsutaan myös tieteelliseksi realismiksi. (Toivonen 1999, 21–22.)

Kolmas tapa nähdä kausaalisuus on ymmärtää kausaalisuhteiden etsimisen kuuluvan kaikkeen empiiriseen tutkimukseen. Tutkijat eivät aina myönnä etsivänsä kausaalisuhteita vaikka niiden etsintä näkyisi tutkimustehtävistäkin. Joskus kovariaatioiden lisäksi yritetään selvittää itse kovariaatioita aiheuttavia mekanismeja, ja tällöin voidaan sanoa, että kausaalisuhteiden etsintä kuuluu oleellisesti myös empiiriseen tutkimukseen.

Kausaalisuhteiden etsintä mielletään usein kuuluvan vain kvantitatiiviseen tutkimukseen. Näin ei kuitenkaan ole, sillä vaikka tilastolliset tunnusluvut mielletäänkin kausaalisuuden jonkinlaisiksi mittareiksi, ne eivät kuitenkaan ole kausaalisuuden riittäviä ehtoja. Kvalitatiivista tutkimusta voidaan käyttää sellaisten kausaalisuhteiden etsintään, jotka eivät tilastollisin menetelmin välttämättä edes näy. (Toivonen 1999, 24–25.)

Kausaalitulkintoihin liittyvät myös riittävä ja välttämätön ehto. Syy on välttämätön jos ilman sitä ei tapahdu seurausta. Tämä ei kuitenkaan vielä ole riittävä ehto tapahtumalle. Riittävä ehto tarkoittaa sitä, että aina kun tämä ehto on täytetty, tapahtuu seuraus. Riittävä ehto ei kuitenkaan aina ole välttämätön ehto, sillä tapahtumalle saattaa olla muitakin syitä kuin kyseessä oleva riittävä ehto. Esimerkiksi voidaan sanoa, että hyvän elämän välttämätön ehto on ravinto. Ravinto ei kuitenkaan ole riittävä ehto hyvään elämään, sillä yleensä siihen tarvitaan muutakin. Voidaan myös ajatella, että runsas alkoholin juominen on riittävä ehto krapulalle, mutta se ei kuitenkaan ole välttämätön ehto. Krapulainen olo voi tulla muustakin syystä, esimerkiksi tupakan polttamisesta tai valvomisesta. Yhteiskuntatieteissä on kuitenkin hyvin vaikea löytää aina ja ei koskaan – ilmiötä, joten riittävä ja välttämätön ehto eivät aina toteudu. Tämän vuoksi yhteiskuntatieteissä puhutaankin mieluummin todennäköisyyksistä ja todennäköisistä yhteyksistä kuin varsinaisesta determinismistä. Tämä johtuu siitä, että syitä on usein monia ja ne ovat kietoutuneina toisiinsa niin, ettei voida tarkasti sanoa mikä on minkin riittävä tai välttämätön ehto. Yhteiskuntaan liittyvissä tapahtumissa syillä on myös yleensä vastasyitä ja tapahtumiin vaikuttavat muutkin seikat, kuten vaikkapa sattuma. (Toivonen 1999, 28–30.)

Kausaalisuutta voidaan käsitellä myös toisesta, tietoteoreettisesta, näkökulmasta. Tämä liittyy käsitykseen todellisuuden luonteesta. Toinen näkemys on, että todellisuudesta ylipäätään ei voida saada selvyyttä, vaan se on pelkästään artefakti, eli sitä ei yksiselitteisesti ole olemassakaan. Havaintomme ovat vain kulttuurisesti määräytyneitä ja ongelmat sosiaalisesti konstruoituneita. Toisen näkemyksen mukaan todellisuus on suunnilleen sitä millaisena se näyttäytyykin. Jos näkemämme ei kuitenkaan täysin vastaa todellisuutta, voimme kuitenkin selittää tieteellisesti tämän harhan. Tällaisissa perusteellisissa näkemyseroissa on vaikea päästä yhteisymmärrykseen, mutta käytännön kannalta siihen ei tarvitsekaan pyrkiä. Sillä kaikki empiirinen analyysihan on vain tulkintaa kausaalisuudesta. (Toivonen 1999, 38.)

Oma aineistoni perustuu lomakyselyyn ja haastatteluihin, joten henkilökohtaisesti minun on oltava sitä mieltä, että todellisuus on lähes sellaista kuin millaisena se näyttää. Uskon, että jokaisen kokemukset ovat todellisia eikä niitä ole vain konstruoitu sosiaalisessa kanssakäymisessä. Todellisuus on toki subjektiivista ja näyttää jokaisessa haastattelussa eri tavoin, mutta se ei tee kenenkään kokemuksista vähemmän todellisia tai vähemmän uskottavia. Tällaisia aineistonkeruumenetelmiä ei voisi käyttää jos ei uskoisi todellisuuden olevan havaittavissa ja tutkittavissa. Kausaalisuhteiden etsimisessä olen kuitenkin epävarmempi. Uskon, että kausaliteetit eivät aina ole niin yksinkertaisia kuin miltä saattavat näyttää ja siksi niiden olemassaolosta on vaikea tehdä mitään lopullisia päätelmiä. Täytyisi olla laboratorio-olosuhteet ja vertailuryhmä, jotta edes jonkinlaisella varmuudella voitaisiin sanoa mikä syy johtaa mihinkin seuraukseen. Yhteiskunta on niin kompleksinen verkko, että lähes varmemmin voidaan sanoa kaiken vaikuttavan kaikkeen, kuin tietyn yksittäisen asian vaikutuksista. Kieltämättä olisi houkuttelevaa yrittää etsiä kausaalisuhteita ihmisten kohtaloista, mutta kausaalisuuden empiiriset ehdot (ks. esim. Toivonen 1999, 84–93) tekevät siitä mahdotonta. Yhteiskunnallisessa tutkimuksessa täytyy siis tyytyä kuvailemaan todellisuutta sellaisena kuin se meille näyttää.

Asioiden ja ilmiöiden väliset suhteet voivat olla myös muunlaisia kuin suoria kausaliteetteja. Jos kumpikaan ilmiö ei ole toisen syy eikä seuraus, mutta niiden välillä vallitsee silti kovariaatio, voidaan puhua symmetrisestä suhteesta. Symmetrinen suhde voi syntyä eri tavoin, esimerkiksi niin, että nämä kaksi asiaa ovat saman syyn seurauksia tai niiden välillä vallitsee funktionaalinen yhteys. Kausaalisuutta etsittäessä haluamme usein selvittää kumpi vaikuttaa kumpaan, eli on ensisijainen ja kuinka voimakas tämä vaikutus on. Todellisuudessa on kuitenkin usein vaikea sanoa kumpi todella vaikuttaa enemmän toiseen. Esimerkiksi emme voi varmuudella sanoa vaikuttaako juominen enemmän perheriitoihin vai perheriidat juomiseen. Tällaista kovariaatiota, jonka muuttujille ei millekään voida antaa kausaaliuuttujan asemaa, kutsutaan resiprokaaliseksi kausaalisuudeksi. Silloin kun kovariaatiota voidaan tulkita tai selittää suoraan on kyse varsinaisesta kausaliteetista. Asioiden väliset suhteet ovat silloin asymmetriset. Tämä tarkoittaa sitä, että toinen ilmiöistä vaikuttaa enemmän toiseen ja suunta tiedetään. Asymmetrisiä suhteita on kuitenkin erilaisia riippuen näiden kahden muuttujan suhteesta toisiinsa (esimerkiksi päämäärä-keino, välttämätön ehto tai immanetti suhde). (Toivonen 1999, 75–79.)

7.1.1 Laadulliset tutkimusmenetelmät

Sosiaalitutkimus voi Tötön (2004, 10) mukaan olla aikaisempaan tutkimukseen nojaavaa teoretisointia, mutta myös eri tavoin kerätyn aineiston empiiristä analyysiä. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia. Tutkimuksella on mahdollista tavoittaa merkityksellisiä tapahtumaketjuja tai oman elämän kulkua pidemmälläkin ajalla. (Vilka 2005, 97.) Tutkimuksen aikana tutkija muodostaa tulkintojen avulla malleja, ohjeita, toimintaperiaatteita tai kuvauksia jostain, joka on välittömän havainnon tavoittamattomissa. (Vilka 2005, 98.)

Paljon kuulee mietittävän, että onko laadullinen tutkimus, tai tutkimus ylipäätään, tyypiltään teoreettista vai empiiristä. Tuomi ja Sarajärvi (2004, 19) ovat sitä mieltä, että yleisellä tasolla kaikki tutkimus on teoreettista siinä mielessä, että tutkimuksen tulisi aina sisältää tutkijan suorittamaa järjellistä ajattelua. Mikään tutkimus ei siis ainakaan voi olla teorialontta. Teoria voi toki olla hyvää tai huonoa ja sitä voidaan käyttää eri tavoin, mutta tämä ei kuitenkaan liity teorian ja empirian vastakkainasetteluun.

Sekä teoreettisessa, että empiirisessä tutkimuksessa voidaan tutkia samaa asiaa, ainoastaan tarkastelun näkökulma voi olla erilainen. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 20.) Kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen eroista ja yhdistämisestä puhuttaessa on tärkeää miettiä kerättävän tiedon luonnetta. Kun halutaan tietoa jonkin asian laajuudesta ja voimakkuudesta käytetään erilaisia kvantitatiivisia eli määrällisiä menetelmiä kuten mittareita ja kyselylomakkeita. Kvalitatiivisilla menetelmillä puolestaan voidaan selvittää käyttäytymisen merkityksiä ja kontekstia. Kvalitatiivisin menetelmin voidaan saada selville tutkittavien omia havaintoja. Samaa asiaa voidaan siis tutkia eri menetelmillä, sillä ne kertovat vain eri puolia tutkittavasta asiasta. Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen yhdistämistä voidaan kutsua moni-strategiseksi tutkimukseksi. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 27–28.)

Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa kerätään yleisimmin haastattelujen avulla. Muita mahdollisia tapoja ovat kysely, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuva tieto. Eri menetelmiä voidaan käyttää yhdessä tai erikseen tutkimusongelman ja resurssien mukaan. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 73.) Määrällisen tutkimuksen tiedonkeruutapoja ovat puolestaan kyselylomake, systemaattinen havainnointi tai valmiiden rekisterien ja

tilastojen käyttö. Tutkimuskohteiksi soveltuvat keräämistavasta riippumatta ihmiset ja kulttuurituotteet. (Vilkkä 2005, 73.)

7.1.2 Lomaketutkimus ja haastattelu

Tuomen ja Sarajärven (2004, 74) mukaan haastattelun ja kyselyn idea on hyvinkin yksinkertainen. Kun haluamme tietää mitä joku ajattelee tai miksi, helpoin tapa on kysyä sitä häneltä itseltään. Tästä ajatuksesta lähti idea haastatteluista. Suoraan kysyminen ei välttämättä tuota suoria vastauksia, mutta se on paras keino yrittää. Jos halutaan tutkia ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia, niin mikä olisi varmempi keino saada niistä tietoa kuin nämä ihmiset itse.

Kyselylomaketutkimuksessa vastaaja lukee ja vastaa itse esitettyihin kysymyksiin. Kyselylomaketutkimus sopii hyvin kun tutkimusjoukko on suuri ja hajallaan tai kun kysymykset ovat arkaluontoisia. Tämän vuoksi valitsin itsekkin kyselylomaketutkimuksen. Kyselylomakkeen etu on vastaamisen nimettömyydessä. Haittapuoloina puolestaan on pidetty vastausprosentin alhaisuutta eli suurta katoa. (Vilkkä 2005, 74.) Omassa kyselyssäni katoa pyritään minimoimaan sillä, että Päihdepalvelusäätiön henkilökunta jakaa kyselylomakkeita paikan päällä aina asiakastapaamisen yhteydessä. Itse kyselylomake muotoutui lopulliseksi versioksi 12 eri version jälkeen. Kysymysten valinnassa, muotoilussa ja järjestelyssä auttoivat Päihdepalvelusäätiön Eero Pirttijärvi ja Anu Kaukonen sekä koulun osalta Mikko Mäntysaari ja Matti Vuorensyrjä. Kyselylomakkeen tekeminen voisi olla eräänlainen ikuisuusprosessi, sillä sitä voisi hioa loputtomiin. Jossain vaiheessa oli kuitenkin pakko tehdä päätös, että mitä kysytään ja mitä jätetään tällä kertaa ulkopuolelle.

Paikan päällä tehty kysely toimii parhaiten jos lomake ei ole liian pitkä ja kysymykset tarpeeksi rajattuja. Tutkimus toimii hyvin myös silloin jos tutkittava joukko on jollain tavalla rajattu, esimerkiksi tiettyyn organisaatioon. (Vilkkä 2005, 75.) Kyselylomakkeen teossa muuttujien valinta tulee aina olla perusteltua ja mietittyä. Kysymyksiä ei voi kysyä vain koska jotain olisi kiva tietää, vaan suunnittelussa on käytettävä apuna tutkimuksen teoreettista viitekehystä. (Vilkkä 2005, 81.) Oma lomakekyselyni muotoutui pikkuhiljaa eri versioiden kautta. Luetatin kyselyäni eri henkilöillä ja sain siihen hyviä vinkkejä ja

kommentteja. Tärkeää oli myös saada lomake sellaiseen muotoon, että sitä olisi helppo tarkastella SPSS-ohjelman avulla.

Haastattelun valitseminen menetelmäksi on hyvä, koska silloin voidaan valita haastateltaviksi sellaiset henkilöt, jotka tietävät asiasta parhaiten. Haastattelun muodoista itse ajattelin keskittyä teemahaastatteluun. Teemahaastattelu tarkoittaa puolistrukturoitua haastattelua, joka rakennetaan ennalta valittujen teemojen ja niihin liittyvien kysymysten ympärille. Teemahaastattelussa korostetaan ihmisten omia tulkintoja ja merkityksiä koetuista asioista. Haastattelun toteuttamisesta käytännössä on erilaisia tapoja. (Tuomi & Sarajärvi 2004, 75–77.) Itse toteutin haastattelut juuri teemojen avulla. Haastateltavat saivat kertoa kokemuksistaan omalla tavallaan, aiheet kuitenkin annettuina. Vaikka haastattelut olivat siis kertomuksiin perustuvia, ne kestivät ajallisesti lähes saman verran. Haastatteluita kuvaan tarkemmin myöhemmissä kappaleissa.

7.2 Aineiston kuvaus

Aineistoni koostuu kahdesta eri aineistosta. Lomakekyselyllä taustoitin aihetta ja haastatteluissa keskityin suppeammin interventioihin. Ensimmäisenä tein lomakekyselyn, jonka jälkeen haastattelin osaa kyselyyn vastanneista. Esitetasin kyselylomakkeen Päihdepalvelusäätiön kuudella asiakkaalla, jonka jälkeen kyselylomake oli jaossa Jyväskylän Seudun Päihdepalvelusäätiöllä, kaikilla osastoilla, ajalla 1.11.–15.12.2006. Alun perin tarkoituksena oli pitää lomaketta jaossa kuukausi ja suunnata se vain kaikkein nuorimmille asiakkaille, mutta suunnitelma muuttui, koska kyselyyn vastattiin niukasti. Lomakkeen jakoa jatkettiin tämän vuoksi vielä joulukuussa. Henkilökuntaa ohjeistettiin lomakkeen jaossa ja niitä oli myös esillä aulassa. Kokeilin myös sitä, että olin itse aulassa jakamassa kyselyitä ja ohjeistin asiakkaita. Tämäkään ei auttanut siihen, että kyselyyn vastattiin niukasti. Loppujen lopuksi vastauksia tuli 33. Aineisto on kyselylomakkeen osalta siis melko suppea ja kovin suuria yleistyksiä ei tämän vuoksi voi tehdä. Luulen, että vastausmäärä jäi pieneksi osittain sen vuoksi, että lomake oli suhteellisen pitkä. Asiakaskunnalla kärsivällisyyttä ei aina ole kovinkaan paljon ja vastaaminen on saattanut jäädä kesken.

Vastaajat olivat kaikki päihdepalvelujen asiakkaita ja jollain tavalla hoitoon yhteydessä, koska kyselyitä oli jaossa vain Päihdepalvelusäätiön tiloissa. Vastauksista ei voi vetää mitään yleisiä johtopäätöksiä koskien ei-päihdeongelmaisia, koska sellaista vertailuryhmää ei tässä tutkimuksessa ole. Vastauksista voidaan kuitenkin katsoa löytyykö eroja esimerkiksi miesten ja naisten, tai eri ikäluokkien väliltä. Voidaan myös pohtia sitä, miten ongelmiin olisi mahdollisesti voitu puuttua ajoissa.

Kaikista kyselylomakkeeseen vastanneista, 14 oli jättänyt yhteystietonsa haastatteluja varten. Osa oli kuitenkin laittanut vain nimensä tai osoitteensa, osan puhelinnumero ei ollut enää soittohetkellä käytössä tai puhelin pois päältä. Soittelin numeroihin muutamana päivänä ja haastatteluihin sain suostumaan kuusi henkilöä. Näistä kaksi jätti kuitenkin tulematta vaikka sovin heidän kanssaan jopa kolme uutta haastatteluaiikaa. Tämän jälkeen luovutin näiden kahden haastateltavan suhteen ja aloin miettiä toista tapaa saada haastateltavia. Lopulta kysyin yhdeltä Päihdepalvelusäätiön osastolta saisinko pyytää muutamaa haastateltavaa sieltä. Sainkin tällä tavalla vielä kolme uutta haastateltavaa, joten loppujen lopuksi haastatteluja kertyi seitsemän kappaletta. Haastattelut oli tarkoitus toteuttaa maaliskuussa kahden viikon aikana, mutta peruutuksista johtuen haastattelut venyivät kuukauden jaksolle. Kaikki haastattelut toteutettiin Päihdepalvelusäätiön tiloissa.

7.3 Tutkimuksen etiikkaa

Tutkimuksen etiikkaa olen miettinyt juuri aiheen suhteen, mutta myös vastaajien anonymiteetin suhteen. Aihe on ajankohtainen ja tärkeä, mutta toisaalta hyvin henkilökohtainen. Henkilökohtaisia asioita kysyttäessä täytyy aina muistaa, että kokemukset saattavat olla hyviä, mutta myös hyvin kipeitä ja arkoja. Lomakekysely oli jaossa sekä yleisissä tiloissa, että työntekijöiden huoneissa. Vastaaminen saattoi kuitenkin tapahtua vaikka kotona rauhassa, joten yksityisyys siinä säilyi. Vastaaja pystyi myös itse päättämään vastasiko kyselyyn ylipäätään tai mihin kohtiin siinä vastasi. Osa olikin jättänyt vastaamatta joihinkin kohtiin. Lomakkeen ensimmäisellä sivulla (Liite 1.) kerroin kuka olen ja mitä varten kysely on jaossa. Kerroin myös, että vastaaminen tapahtuu nimettömänä ja yhteystietojen jättäminen mahdollista haastattelua varten on vapaaehtoista. Ohjeistin myös työntekijöitä ottamaan minuun yhteyttä jos jotain kysyttävää tulisi.

Haastattelujen suhteen pohdin aiheen valintaa enemmän. Kävin keskusteluita Päihdepalvelusäätiön työntekijöiden kanssa siitä, ovatko haastatteluni teemat liian henkilökohtaisia. Avautuvatko ihmiset tuntemattomalle haastattelijalle elämästään ja mitä jos aiheet ovat liian kipeitä? Keskusteluiden tuloksena tulin siihen tulokseen, että jos aihe on liian arka, niin lomakkeen täyttäjät ei edes jätä yhteystietojaan lomakkeeseen. Tämä oletus pitikin paikkansa, sillä yksi henkilö oli kirjoittanut lomakkeen loppuun, että auttaisi mielellään tutkimuksessa ja suostuisi haastateltavaksi, mutta koska aihe on niin tunteita ja pahoja muistoja herättävä, niin valitettavasti ei voi suostua haastateltavaksi. Uskon silti, että sain monipuolista tietoa niiltä, jotka haastatteluihin suostuivat. Mielestäni tämä on myös ollut hyvin vapaaehtoista osallistujia ajatellen, eikä kenenkään ole tarvinnut puhua asioista, joista eivät halua. Myös ennen jokaista haastattelua kerroin kuka olen, mitä tutkin ja miten tulen aineistoa käsittelemään. Kerroin, että vastauksista ei tule ilmi kenestä on kyse, joten tunnistamisen pitäisi olla mahdotonta. Kysyin myös jokaiselta luvan haastattelujen nauhoittamiseen.

Vastaajien anonymiteetin olen pyrkinyt takaamaan mahdollisimman hyvin. Olen siis käsitellyt vastauksia ilman nimiä tai muita tunnistetietoja. Haastattelujen henkilöille olen keksinyt uudet nimet, jotta lukijan olisi helpompi seurata tuloksia. Mitään muita nimiä, paikkakuntia tai muuta tunnistamisen mahdollistavaa en ole kuitenkaan tuloksissa kertonut, joten yksittäisiä oikeita henkilöitä ei voi tunnistaa. Tietenkin kyse on ihmisten kokemuksista kertomisesta, joten tapahtumat sinällään saattavat olla tunnistettavissa. Ainakin haastateltavat itse voivat tunnistaa omia sanomisiaan tekstistäni. Toisaalta tässä tutkimuksessa ei ole mahdollista raportoida tuloksia täysin anonymisti, sillä muuten tapahtumista ja kokemuksista tulee liian ympäröityä. Elävän ja kuvaavan raportoinnin ja anonymiteetin yhdistäminen on ollut pohdintaa herättävää ja paikoittain hankalaa. Olen kuitenkin pyrkinyt pitämään jatkuvasti mielessä nämä molemmat puolet.

Kun tutkimus kohdistuu ihmisen merkityskokemuksiin, voidaan sanoa tutkimuksen tuottaman tiedon olevan henkilökohtaisempaa kuin jos kyse olisi jostain orgaanisista ilmiöistä ylipäätään. Merkityskokemuksista puhuttaessa viitataan kuitenkin sellaiseen ihmisen sisäiseen todellisuuteen, joka on koko ajan läsnä ja josta ei ole edes mahdollisuutta irtautua. Tällöin tutkimukseen osallistujilla on suuri rooli tutkimuksen tiedonmuodostuksessa. Merkityskokemusten tutkimuksen erityispiirteenä voidaan nähdä juuri se, että ihminen on perimmiltään oman kokemuksensa paras asiantuntija, joten

tutkijan tulee ottaa kertomukset tosina. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tutkittavien kokemukset tutkimuksellisessa mielessä olisivat ehdottoman tosia. Tutkimustiedon muodostamisessa vastuuta ja systemaattisuutta edellytetään myös tutkijalta. (Perttula 1996, 92–93.) Haastatteluja kuunnellessani mietin monta kertaa juuri sitä, kuinka todellisia tarinat ovat. Vaikka tapahtumat kuulostavatkin joskus uskomattomilta tai vaikka liioitelluilta, niin en voi silti väittää etteivätkö ne olisi tapahtuneet juuri niin. Ainakin haastateltavat ovat ne sellaisina kokeneet. Olen kuitenkin pyrkinyt selvittämään tuloksia raportoidessani sellaisia kohtia joissa koin olevan ristiriitaisuuksia.

Päihdepalvelusäätiö paikkana on melko suljettu ja henkilökunta tuntee asiakkaansa ainakin jossain määrin. Henkilökunta myös jakoi lomakkeita asiakkaille, mutta he eivät voi tietää ketkä kyselyyn loppujen lopuksi vastasivat. Lomakkeet palautettiin suljettuihin laatikoihin, joista itse kävin ne hakemassa. Haastattelut toteutettiin kaikki Päihdepalvelusäätiön tiloissa, joten aina haastattelu-aikaan paikalla ollut henkilökunta saattoi tunnistaa asiakkaan. Osa henkilökunnasta tietää siis varmasti ainakin osan tutkimukseeni osallistuvista henkilöistä, mutta eivät voi vastauksista tietää kenestä on milloinkin kyse. Tärkeintä onkin mielestäni se, ettei yksittäisiä henkilöitä tunnisteta vastauksista. Yksikään haastateltava ei myöskään näyttänyt olevan millään tavalla huolissaan anonymiteetistään.

Mielestäni tässä tutkimuksessa ei ole ollut mitään eettisiä ristiriitaisuuksia joista olisi muodostunut ongelmia. Tutkittavat ovat tienneet koko ajan mihin osallistuvat ja mitä asioita tutkin. Heidän osallistumisensa on ollut alusta loppuun vapaaehtoista. Kaksi haastateltavaa jättikin tulematta haastatteluihin, ja siihen heillä oli oikeus. Mielestäni olen toiminut tämän tutkimuksen osalta eettisesti oikein.

7.4 Aikuiset lapsuuden muistelijoina

Tässä tutkielmassani aikuiset ihmiset muistelevat aikaa ja tapahtumia ollessaan alaikäisiä. Joillakin vastaajilla tästä on kulunut aikaa muutamia vuosia kun taas toisilla jopa vuosikymmeniä. Voidaan aina kysyä, kuinka luotettavaa saatu tieto on jos sitä yritetään kerätä näin muistelmalla. Osa tapahtumista on varmasti unohtunut ja myös aika on saattanut antaa oman sävynsä muistelulle. Voiko esimerkiksi käydä niin, että aika kuluttaa muistot? Toisaalta jos halutaan tietää ihmisten henkilökohtaisista kokemuksista ja

tuntemuksista, on sitä kysyttävä heiltä itseltään. Vastauksia täytyy tällöin käsitellä kriittisesti, mutta toisaalta on uskottava mitä ihmiset elämästään kertovat.

Aikuisiällä emme voi enää täysin samaistua lasten kokemusmaailmaan, sillä aikuiseksi kehittyminen muuttaa tapaamme jäsentää ja tulkita tapahtumia. Lapsuutemme on kuitenkin läsnä arkielämässämme monin eri tavoin, lähinnä mielessämme ovat yleensä merkitykselliset tapahtumat joista mielessämme syntyy kertomuksia. (Korkiakangas 1996, 11.) Lastensuojelutyössä on herännyt kysymys vanhempien ja nuorten tarinoiden yhdenmukaisuuksista. On mietitty kuinka luotettavaa tietoa nuorilta saa ja kuinka he muistavat vanhoja tapahtumia. Usein nimittäin tapahtumia kysytään vanhemmilta ja nuorten oma näkökulma jää tällöin täysin vanhempien tulkintojen varaan. Lastensuojelussa on siis tärkeää saada tietoa lapsilta ja nuorilta itseltään heidän oman näkökulmansa esille tuomiseksi, mutta myös siksi, että on hyvä ymmärtää kuinka nuoret muistavat tapahtumia jälkikäteen. Tutkimuksen mukaan nuorilta saa luotettavaa tietoa tapahtumista. Heidän kertomuksensa ja muistonsa täsmäsivät vanhempien kertomusten kanssa. Vanhemmat eivät myöskään osanneet tunnistaa nuorten tunteita yhtä paljon kuin he itse niitä kertoivat. (Laitinen & Shemeikka 2006, 18–19.) Laitisen ja Shemeikan artikkelissa ei käy ilmi onko aikuisten vastauksia lainkaan kyseenalaistettu, mutta tuntuisi hieman naivilta olettaa, että aikuiset puhuvat aina totta, mutta nuoret eivät. Nuorten vastauksia siis verrattiin aikuisten vastauksiin, mutta niiden erotessa oletettiin, että aikuinen on se, joka muistaa tapahtumat oikein. Asia ei välttämättä ole aina näin, mutta toisaalta tutkimuksen tuloksesta voidaan sanoa, että tapahtumia muistetaan suunnilleen yhtä hyvin nuorena ja aikuisena.

Lapsuuskäsitykset liittyvät aina osaltaan muisteltuun aikaan, mutta myös muisteluhetken perspektiiviin. Tämän vuoksi eri aikakausien lapsuuden kuvaukset voivat muotoutua hyvinkin erilaisiksi. Voidaankin sanoa, että lapsuuden muistelussa on kyse omakohtaisten kokemusten ja käsitysten kohtaamisesta nykyhetkessä. (Korkiakangas 1996, 18.) Aika siis vaikuttaa muisteluun ja muistettuihin asioihin, mutta tarkkaan ei voida sanoa miten. Toisaalta kuitenkin sain omasta mielestä yhtä eläviä ja yksityiskohtaisia kertomuksia menneestä, olipa aikaa kulunut 3 tai 30 vuotta.

8 Keskustelua, rangaistuksia ja hyväksymistä

8.1 Päihteidenkäytön taustoja ja käyttöön liittyviä merkityksiä

Taustatiedot

Vastauksia sain kaiken kaikkiaan 33. Sukupuolijakauma on melko tasainen, miehiä on 58 % ja naisia 42 %. Ikäjakauma puolestaan kattaa asiakkaat laidasta laitaan. Nuorin vastaajista on syntynyt vuonna 1988 ja vanhin vastaajista vuonna 1948. Vastaajat jakautuvat eri vuosikymmeninä syntyneisiin seuraavasti: 1959 tai sitä ennen syntyneitä on 10 (30 %), 1960-luvulla syntyneitä 4 (12 %), 1970-luvulla syntyneitä 6 (18 %) ja nuorimpia eli 1980-luvulla syntyneitä 13 (40 %).

Kotipaikkakuntaa ja sen suuruutta kysyttäessä selvisi, että suurin osa vastaajista on kotoisin Jyväskylästä (36 %) tai sen lähikunnista (30 %). Loput ovat kotoisin pienemmiltä paikkakunnilta (alle 20 000 asukasta) Itä- tai Pohjois-Suomesta. Vain yksi vastaajista mainitsi olevansa kotoisin suuresta kaupungista (yli 100 000 asukasta).

Korkein koulutus suurimmalla osalla vastaajista on peruskoulu (46 %, 15 vastaajaa). Ammattikoulun on käynyt 8 vastaajaa, lukion 3 ja ammattikorkeakoulun, yliopiston tai muun vastaavan korkeakoulun 3. Muita koulutuksia on neljällä vastaajalla ja näitä ovat erilaiset opisto-opinnot ja ammattikurssit. Yksi vastaajista mainitsi lukion olevan kesken.

Perhetaustaa kysyttäessä vastaukset olivat yllättävän yhtenäisiä. Omat ennakko-oletukset monenkirjavista taustoista eivät oikein pitäneet paikkaansa. Reilusti yli puolet (61 %) vastaajista ilmoitti, että vanhemmat olivat asuneet yhdessä. Kahdeksan (24 %) vastaajan vanhemmat olivat eronneet ja näistä yksi oli asunut suurimmaksi osaksi isänsä luona, muut äidin. Kaksi vastaajaa oli asunut lapsuutensa ja nuoruutensa suurimmaksi osaksi sijaisperheessä. Kaksi vastaajaa kertoi muuttaneensa omilleen jo ennen 18 ikävuotta ja kahdelta vastaajalta toinen vanhempi oli kuollut heidän itsensä ollessa murrosiässä.

Perheen pitkäaikaistyöttömyyttä selvitettäessä tulokset olivat myös yhtenäisiä. Suurimmassa osassa (70 %) vastaajien perheistä ei ollut pitkäaikaistyöttömyyttä. Niissä kymmenessä perheessä (30 %) joissa pitkäaikaistyöttömyyttä oli, äiti oli työtön viidessä

tapauksessa, isä neljässä ja molemmat olivat pitkäaikaistyöttömiä vain yhdessä perheessä. Työttömyys tuntuu kuitenkin olevan keskusteluissa mukana aina sosiaalisista ongelmista puhuttaessa. Muun muassa vuoden 2006 sosiaalibarometrissa (118–119) kiinnitetään huomiota pitkäaikaistyöttömyyden ja päihdeongelmien yhteenliittymiseen. Pienessä aineistossani työttömyys ei kuitenkaan näytä nousevan suureksi. Tein myös vertailuja vastaajien iän ja perheen työttömyyden välillä, mutta mitään eroja ei ikäluokkien välille syntynyt. Ajatuksenani siis oli, että nuorimman ikäpolven ollessa alaikäisiä, lama-aika on saattanut vaikuttaa perheoloihin.

Viimeisenä taustakysymyksenä selvitettiin lapsuuden perheen alkoholismia. 39 % vastaajista sanoi, että perheessä ei ollut alkoholismia, mutta 61 %:ssa perheistä alkoholismia oli. Pääasiassa näissä perheissä alkoholisti oli isä (33 % kaikista vastauksista) tai äiti (12 %). Muita vastauksia olivat sisarus, isäpuoli tai eno. Vain yhdellä vastaajista molemmat vanhemmat olivat alkoholisteja. Voidaan siis sanoa, että vastaajien perheissä on ollut paljon alkoholismia. Lasten varhaisen alkoholin käytön on todettu olevan yhteydessä sekä lapsen kasvuoloihin, että hänen omiin persoonallisiin piirteisiin, jotka ovat kehittyneet tietynlaisissa kasvuoloissa. Erityisesti vanhempien runsaan alkoholin käytön on todettu antavan mallia lapsille ja aiheuttavan turvattomuutta. (Pitkänen & Pulkkinen 2003, 21.)

Päihdehistoria

Kysyttäessä vastaajien omaa päihdehistoriaa ja eri aineiden käytön aloitusikää, vaihtelu oli todella suurta. Nuorin oli ensimmäisen kerran kokeillut alkoholia ja juonut itsensä humalaan jo 6-vuotiaana, kun vanhimman aloitusikä oli 18 vuotta. Lähes kaikki iät tältä väliltä mainittiin, mutta suurin osa (67 %) oli ensimmäisen kerran alkoholia juodessaan 12–15 vuotias. Tähän joukkoon kuulumattomista vastaajista suunnilleen puolet oli aloittanut ennen 12 ikävuotta ja toinen puoli 15 ikävuoden jälkeen. Lähes poikkeuksetta ensimmäinen humala oli juotu jo ensimmäisellä käyttökerralla tai vuoden sisällä siitä. Tämä tukee sitä mielikuvaa, että suomalainen juominen on todellakin humalahakuista. Nuorimmat eli 1980-luvulla syntyneet olivat vastausten perusteella aloittaneet alkoholinkäytön kaikkein aikaisimmin, suurin osa jo alle 14-vuotiaana. Lea Pulkkinen on tunnetussa pitkäaikaistutkimuksessaan kerännyt monipuolista tietoa alkoholinkäytöstä. Hänen aineistossaan (n=356) 16 % oli aloittanut alkoholin käytön 13-vuotiaana tai sitä nuorempana. Suunnilleen saman verran tutkittavia oli aloittanut alkoholin käytön vasta täytettyään 18 vuotta. Tutkimuksen mukaan nuoruusiän käyttötottumukset, sekä

juomakertojen määrä että humalakertojen määrä, olivat selvästi yhteydessä aikuisiän ongelmajuomiseen. Ongelmakäyttäjissä oli myöhemmälläkin iällä alkoholin käytön aloittaneita, mutta nuorena juomisen aloittaneilla riski oli poikkeuksellisen suuri. (Pitkänen & Pulkkinen 2003, 15–18.)

Yhtä vastaajaa lukuun ottamatta kaikki olivat kokeilleet tupakkaa ainakin kerran. Myös tässä aloitustiät vaihtelivat laajasti, kun nuorin oli kokeillut tupakkaa jo 6-vuotiaana ja vanhin 16-vuotiaana. Jakauma on suunnilleen sama kuin alkoholin suhteen eli suurin osa (58 %) on kokeillut tupakkaa 12–15 vuotiaana. Loput jakautuivat kuitenkin eri tavoin, sillä vain 12 % oli kokeillut tupakkaa ensimmäisen kerran yli 15-vuotiaana. Alle 12-vuotiaana tupakointia oli kokeillut 27 % vastaajista. Tupakkaa olivat siis kokeilleet lähes kaikki, mutta suurin osa ei kuitenkaan tupakoinut säännöllisesti ollessaan alaikäinen. Vain niukasti alle puolet (49 %) tupakoi säännöllisesti. Vantaalla tehdyn kyselyn (n=3590) mukaan 12 % alaikäisistä tupakoi vähintään kerran viikossa. Tupakoivista vastaajista jopa yli kolmannes oli aloittanut tupakoinnin jo alle 13-vuotiaana. Samaisen kyselyn mukaan tupakoivat nuoret käyttävät paljon enemmän alkoholia kuin tupakoimattomat nuoret ja kaikkein eniten käyttivät tupakoinnin alle 13-vuotiaana aloittaneet. Varhain aloitettu tupakointi lisää myös riskiä huumekeiluihin. (Vantaan kaupunki) Myös Pulkkinen pitkäaikaistutkimuksessa on saatu vastaavia tuloksia. Alkoholin käytön varhainen aloittaminen oli selvästi yhteydessä tupakointiin ja tupakointi puolestaan oli yhteydessä huumeiden käyttöön tai niiden kokeiluun. Varhain alkoholin käytön aloittaneet tupakoivat aikuisena muita enemmän ja päivittäin tupakoivista useampi oli kokeillut tai käyttänyt huumeita kuin ei-tupakoivista tai joskus tupakoivista. (Pitkänen & Pulkkinen 2003, 19.)

Alkoholi ei ollut ainoa päihde, jota vastaajat kokeilivat ollessaan alaikäisiä. 76 % oli jossain vaiheessa elämässään kokeillut jotain muuta päihdettä alkoholin lisäksi. Kannabista näistä vastaajista oli kokeillut yli puolet ja se oli mainituin yksittäinen muu päihde. Seuraavaksi yleisin ryhmä olivat lääkkeet, joita päihtymistarkoituksessa oli ottanut yli puolet (55 %) kaikista vastaajista. Muita mainittuja pähteitä olivat ekstaasi, amfetamiini, LSD, liima, ja opiaatit. Muiden pähteiden osalta aloitustiät vaihtelivat vielä suuremmin kuin alkoholin osalta. Nuorin jotain muuta päihdettä kokeillut oli tehnyt sen 10-vuotiaana ja vanhin vasta 43-vuotiaana. Ylipäätään alaikäisenä muita pähteitä oli kokeillut 67 % vastaajista ja loput olivat kokeillessaan jo täysi-ikäisiä. Samansuuntaisia tuloksia voidaan nähdä yleisestikin, sillä pelkästään alkoholin käyttäjien määrä on vähentynyt ja rinnalle on

tullut vähintään jonkin toisenkin päihteen käyttö. Kannabis on Suomessa yleisin huume. Seuraavana tulevat amfetamiini, ekstaasi ja lääkkeet, joiden käyttö on ollut hienoisessa nousussa. (Nuorvala & Metso 2005, 78, 87.) Suonensisäisiä huumeita vastaajista oli kokeillut 27 %. Aloitusikä oli tässä suurempi kuin muiden kysymysten osalta, se vaihteli 15–30 ikävuoden välillä. Nuorvalan & Metson (2005, 78) mukaan huumekeoilut painottuvatkin nuoruusvuosiin, naisilla alle 20-vuoteen ja miehillä 20–25 vuoteen. 1990-luvun huumeaallon nostattivat siis 1970–80 luvuilla syntyneet, sillä vanhemmat sukupolvet eivät enää tällöin ryhtyneet kokeilemaan huumeita.

Kysyttäessä vastaajien omaa mielipidettä siitä, milloin he huomasivat päihteen olevan ongelma itselle, hajonta oli jälleen suuri. Harva oli kuitenkaan tunnistanut ongelmaa vielä ollessaan alaikäinen, vain 16 %. Yli puolet oli yli 20-vuotias huomattaessaan päihteen olevan ongelma itselle. Vaihteluväli on kaiken kaikkiaan 16–56 vuotta.

Alkoholin käyttöön puuttuminen

Tämän tutkielman pääpaino on päihteen käyttöön puuttumisilla. Lomakkeen avulla kysyttiin ensimmäisiä puuttumiskertoja, miltä taholta ne olivat ja millaisia. Reilusti suurin osa (72 %) ilmoitti, että ensimmäisenä alkoholin käytön huomasi ja siihen puuttui isä, äiti tai molemmat. Puuttuminen oli lähes kaikissa näissä tapauksissa keskustelua asiasta tai jonkin rangaistuksen antamista. Kahdessa tapauksessa isä tai äiti rohkaisi juomaan, ja neljä vastaajaa sanoi, etteivät he puuttuneet asiaan millään tavalla. Muita mainittuja henkilöitä, jotka ensimmäisen kerran huomasivat alkoholin käytön, olivat oma veli, poikaystävä, puoliso, opiskelukaverit, terveydenhoitaja ja opettaja. Terveydenhoitaja ja opettaja ottivat asian puheeksi, kun taas veli otti asian puheeksi rankemmalla tavalla ja antoi fyysisen rangaistuksen. Poikaystävän tai puolison puuttuminen oli joko juomiseen kannustamista tai suoraan hoitoon kannustamista. Vastauksissa ei pyydetty sen enempää perusteluita, mutta vastaajat olivat kirjoittaneet jos oma kumppani joi, koska tämä vaikutti siihen, että he halusivat toisenkin juovan. Yksi vastaaja sanoi, ettei kukaan huomannut hänen alkoholinkäyttöään tai ainakaan puuttunut siihen millään tavoin.

Ylipäätään vain vähän yli puolien (59 %) vastanneiden alkoholin käyttöön puututtiin kun he olivat alaikäisiä. Loput vastaajista olivat jo täysi-ikäisiä kun ensimmäisen kerran kukaan puuttui asiaan, vaikka heidän alkoholinkäyttönsä oli alkanut jo murrosikäisenä. Osalla

vastaajista alkoholista oli tullut ongelma vasta pitkälti aikuisiässä, joten siihen oli puututtu vasta kun ongelma oli jo havaittavissa.

Kysyttäessä ketkä muut huomasivat ja puuttuivat alkoholin käyttöön, eniten vastattiin, että vanhemmat tai koko perhe. Puuttumisia oli kolmenlaisia, keskustelua, rankaisemista tai juomismyönteistä. Monet kertoivat vanhempien keskustelleen asiasta asiallisesti ja alkoholin haitoista kertoen. Toisaalta suhteutuminen oli myös ristiriitaista, sillä vaikka alkoholin vaaroista varoiteltiin ja oltiin huolissaan juomisesta, vanhemmat ostivat kuitenkin juomaa bileisiin tai antoivat juoda kotona. Vanhemmat olivat myös hiljaisia hyväksyjiä, koska joivat itse. Osa taas sai koviakin fyysisiä rangaistuksia jäädessään kiinni juomisesta.

Vanhempien jälkeen yleisin tilanteeseen puuttuja oli poliisi. Jopa kuusi vastaajaa kertoi joutuneensa putkaan tai pidätetyksi ollessaan päihtynyt alaikäisenä. Yksi vastaajista oli jo täysi-ikäinen kun joutui pidätetyksi rattijuopumuksesta. Muutamia tai yksittäisiä mainintoja oli kavereista, koulukuraattorista/sosiaalityöntekijästä, opettajista ja nuorisotalon työntekijästä. Opettajilla keinoina olivat varoitukset koulunkäynnin osalta.

Ennako-oletuksena oli, että puuttumisia ei ole ollut tarpeeksi, joten lomakkeessa kysyttiin olisiko henkilö halunnut, että joku olisi puuttunut alkoholin käyttöön. Kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että ei. Muutama kommentoi asiaa niin, että kukaan ei olisi voinut mitenkään vaikuttaa heidän alkoholin käyttöönsä vaikka olisikin puuttunut. Toinen kolmannes olisi puolestaan halunnut, että vanhemmat, erityisesti äiti, olisi puuttunut. Vanhemmilta olisi kaivattu huomiota ja tiukempia rajoja. Myös vanhempien osalta muutama uskoi, ettei puuttuminen olisi tehonnut, vaikka sitä olisi silti haluttu. Myös kavereiden olisi toivottu puuttuvat asioihin enemmän.

Kysyttäessä asiaa niin, että olisiko halunnut jonkun olevan puuttumatta, vastaukset olivat edelliseen verrattuna poikkeuksellisia. Vastauksia oli vähemmän kuin edelliseen kysymykseen, mutta henkilöt joiden ei olisi halunnut puuttuvan alkoholin käyttöön, olivat pääasiassa perheen ulkopuolisia. Jos siis vanhempien toivottiin puuttuvan, niin poliisin, koulun, työnantajan ja naapureiden toivottiin pysyvän erossa asiasta. Vain yksi oli sitä mieltä, että vanhemmat olisivat voineet olla vapaamielisempiä alkoholinkäytön suhteen.

Muiden päihteiden käyttöön puuttuminen

Muiden päihteiden osalta kysyttiin samat asiat kuin alkoholin käytön osalta. Kaikki 33 eivät vastanneet tähän osioon tai kaikkiin kysymyksiin, mutta noin kaksi kolmannesta vastasi ainakin osaan kysymyksistä. Ensimmäisen puuttumiskerran osalta muut päihteet poikkesivat alkoholista siinä mielessä, että lähes kolmannes vastasi, ettei kukaan huomannut tai puuttunut heidän käyttöönsä. Perheenjäsenten merkitys puuttujina (37 %) ei myöskään ollut niin suuri kuin alkoholin osalta. Muita mainittuja olivat opettaja, terveydenhoitaja, poliisi ja seurustelukumppani. Puuttumisen keinoja olivat jälleen keskustelu ja rangaistus. Seurustelukumppani oli muutamassa tapauksessa tutustuttanut huumeisiin ja siten myös kannustanut niiden käyttöön. Puututtaessa muihin päihteisiin, vastaajien ikä oli hieman enemmän (14–30-vuotta) kuin alkoholin käyttöön puututtaessa, johtuen varmaan myös siitä, että muita päihteitä on aloitettu käyttämään myöhemmällä iällä kuin alkoholia.

Kysyttäessä ketkä muut puuttuivat päihteiden käyttöön, vastaukset olivat hyvin samanlaisia kuin ketkä ensimmäisenä huomasivat ja puuttuivat. Perheenjäsenet, erityisesti äidit mainittiin ja kaikissa näissä maininnoissa äiti yritti auttaa ja ohjata hoitoon. Muutamassa vastauksessa mainittiin myös isä ja veli, jotka yrittivät puhua järkeä. Muita asiaan puuttuneita olivat viranomaiset, päihdetyöntekijä, poliisi ja opettaja. Keinot vaihtelivat pidätyksistä, huostaanottoon ja hoitoon ohjaamiseen. Kukaan ei kuitenkaan maininnut, että asiasta olisi enää vain keskusteltu, vaan interventio on poikkeuksetta ollut astetta rankempi.

Poikaystävät saavat tässä kohtaa mainintoja aineiden käyttöön opettajina tai yllyttäjinä. Vain yksi mainitsee poikaystävän yrittäneen auttaa. Tyttöystävistä ei ole lainakaan mainintoja. Kaverit ovat puolestaan toimineet sekä yllyttäjinä, että yrittäneet puhua lopettamisen puolesta.

Alkoholinkäytön osalta moni oli sitä mieltä, ettei olisi halunnut kenenkään puuttuvan asioihinsa. Muiden aineiden osalta kukaan ei vastannut kieltävästi. Vastauksia ei ollut montaa, mutta eniten olisi toivottu äidin puuttuneen asiaan. Myös kavereiden olisi toivottu puuttuneen rajoittavasti muiden päihteiden käyttöön ja yksi vastasi, että kaikkien asiasta tienneiden olisi pitänyt suhtautua tiukemmin käyttöön. Muutama sanoi, ettei kukaan olisi voinut estää käyttöä, koska oma tahto oli niin suuri. Kysyttäessä asiaa niin päin, että

olisiko halunnut jonkun olevan puuttumatta, vastauksia tuli vain muutamia. Näistä yksi olisi halunnut, että ystävät eivät olisi puuttuneet asiaan niin, että kehottivat käyttämään. Kolme oli sitä mieltä, että oma perhe olisi voinut olla puuttumatta, koska huumeet koettiin vain kokeiluksi tai koska niiden käytölle ei olisi voinut tehdä mitään.

Tupakan polttoon puuttuminen

Suurimman osan tupakointiin on puututtu ensimmäisen kerran jo 15-vuotiaana tai alle (70 %). Reilusti yli puolilla (62 %) tupakoinnin havaitsija oli isä, äiti tai molemmat. Vain noin 10 % sanoi, ettei kukaan huomannut, ja noin 15 %, ettei kukaan reagoinut mitenkään. Vanhempien lisäksi opettaja oli mainittu useampaan kertaan (15 %) tupakoinnin ensimmäisenä huomaajana. Kertaalleen mainittuja olivat veli ja sisko. Kolmannes puuttumisista oli rangaistuksen antaminen. Lähes yhtä paljon oli keskustelua tupakoinnista, ja vain muutamaa oli rohkaistu polttamaan.

Kysyttäessä ketkä muut ovat puuttuneet tupakan polttoon ja millä tavalla, vastauksista nousivat jälleen esille vanhemmat, opettajat ja kaverit. Vastausten perusteella kaikkein sallivin henkilö on ollut äiti. Hän on antanut polttaa ja ostanut tupakkaa eri syistä. Isä näkyy puolestaan vastauksissa tiukkana ja on antanut rangaistuksia tupakoinnista. Vanhemmat kaverit ovat ostaneet tupakkaa monille ja yhtä paljon opettajat ovat ilmoittaneet tupakoinnista vanhemmille tai antaneet jälki-istuntoa. Mainintoja on myös valmentajasta, lääkäristä ja hoitajista, jotka olivat kaikki olleet tupakointia vastaan.

Vastauksissa oltiin lähes yksimielisiä siitä, että tupakointi ei kuulu muille eikä siihen haluta kenenkään puuttuvan. Tupakoinnin vaarat tiedostetaan, mutta toisten sanomisilla tai tekemisillä ei koeta olevan suurta vaikutusta tupakoinnin lopettamiseen. Vain yksi vastaaja toivoi, että vanhemmat olisivat puuttuneet hänen polttamiseensa. Kovin montaa kieltävää vastausta ei kuitenkaan tullut kysyttäessä, olisiko halunnut jonkun olevan puuttumatta tupakointiin. Muutamia mainintoja saivat opettajat, vanhemmat sekä sairaanhoitaja. Yksi vastaajista on nyt sitä mieltä, että hyvä kun puututtiin, vaikka ala-ikäisenä ei sitä olisikaan halunnut. Yksi puolestaan provosoitui vanhempien puuttumisesta ja poltti sen jälkeen vielä enemmän.

Käyttömäärät

Lähtöoletuksena päihteiden käyttömääriä kysyttäessä oli, että määrät ovat olleen suhteellisen suuria jo alusta alkaen ja käyttö on ollut säännöllistä. Määriä on kuitenkin vaikea kysyä, sillä tuskin kenelläkään käyttö on jatkuvasti samanlaista. Ennakolta tiedostin siis jo, että vastaamisessa saattaa tulla ongelmia. Muutama olikin kommentoinut lomakkeeseen, että käyttömäärät ja tiheys vaihtelivat niin paljon, että vaikea sanoa mitä se edes pääasiassa oli. Jonkinlaista kuvaa kulutuksesta voidaan kuitenkin hahmottaa.

Alaikäisenä alkoholia käytti viikoittain lähes puolet vastaajista (47 %) ja kuukausittain noin kolmannes (31 %). Loput vastaajista, joille päihteet olivat tulleet ongelmaksi vasta myöhemmin, kertoivat käyttäneensä alkoholia alaikäisenä vain harvoin. Viikkokulutuskertoja kysyttäessä kerrat olivat suhteellisen suuria. Jopa 52 % vastaajista kertoi käyttäneensä alkoholia enemmän kuin kerran viikossa. Vaihtelu oli 0,2-4 kertaa viikossa. Viikkokäyttökerrat on laskettu jakamalla kuukausittaiset käyttökerrat 4.35:llä. Ikäluokkia vertailtaessa voidaan nähdä pieni ero käytön tiheydessä. Nuorin ikäluokka eli 1980-luvulla syntyneet käyttivät useammin alkoholia kuin aikaisemmin syntyneet. Myös kerralla käytettävät määrät olivat nuoremmilla vastaajilla suurempia. Tilastollisesti merkitsevistä eroista ei kuitenkaan voida puhua aineiston pienuuden vuoksi. Kansainvälisen WHO-koululaistutkimuksen mukaan alkoholin on ehdottomasti käytetyin päihde nuorten keskuudessa. 11-13-vuotiaiden raittiiden nuorten osuus on jopa ollut hienoisessa kasvussa vuosina 1998-2002. Tyttöjen ja poikien välisiä eroja ei alkoholin käytössä juurikaan ole ja molemmilla sukupuolilla käyttömäärät lisääntyivät selvästi iän myötä. (Vuori, Kannas & Tynjälä 2004, 193–195.)

Käyttöannoksia kysyttäessä, määrät vaihtelivat kahdesta 30:en. Annos määriteltiin yhdeksi pulloksi olutta, siideriä tai lonkeroa. Määriä kysyttäessä kysyttiin arviota siitä, millaista käyttö yleensä oli. Myös tähän muutama oli vastannut, että määrät vaihtelivat suurestikin, lähinnä sen mukaan kuinka paljon juomista oli saatavilla. Näistä vastauksista välittyi selkeästi kuva, että alkoholia tosiaan käytettiin niin paljon kuin sitä vain oli saatavilla. Aineiston mediaani on 7 annosta, joka on mielestäni suuri kun kyseessä ovat ala-ikäiset lapset ja nuoret, eivät siis aikuiset ihmiset. Yleisimmin mainitut olivat 6 ja 10 annosta, eli ainakin omassa nuoruudessani tunnetut ”sixpack” ja ”kymppikassi”.

Huumeiden käyttömäärien kohdalla vaihtelu ei ollut niin suurta kuin alkoholin kohdalla. Puolet vastaajista eivät olleet käyttäneet huumeita alaikäisenä, neljännes oli kokeillut muutamia kertoja ja toinen neljännes käytti kuukausittain tai viikoittain. Vastaajista vain seitsemän vastasi kysymykseen huumeidenkäyttökerroista. Viikkokerroiksi muutettuna vaihtelua oli 0,2-7 kertaa viikossa. Lähes kaikilla näistä käyttö oli kuitenkin viikoittaista. Lääkkeiden osalta jakaumat olivat lähes identtisiä huumeiden käytön suhteen. Puolet vastaajista ei ollut edes kokeillut, neljännes muutamia kertoja ja neljänneksen käyttö oli säännöllistä ja vaihteli viikkomääriltään taas 0,2-7 kertaan. Koululaistutkimuksen mukaan huumausainetilanteessa tapahtuneet muutokset ovat nopeampia kuin alkoholin käytön suhteen. Tämän tutkimuksen mukaan suurin osa nuorten huumeiden käytöstä on kokeilua ja jää muutama kertaan. Sosiaalinen altistuminen huumeille on kuitenkin lisääntynyt viimeisen parinkymmenen vuoden aikana ja monien tuttavapiirissä on ihmisiä, jotka ovat vähintään kokeilleet huumeita. (Vuori, Kannas & Tynjälä 2004, 199.)

Tupakoinnin osalta noin neljännes (26 %) vastaajista ei polttanut alaikäisenä ollenkaan tai oli vain kokeillut. Yli puolet (55 %) tupakoi päivittäin ja loput viikoittain tai harvemmin. Ne jotka polttivat vähintään viikoittain, polttivat joko joka päivä tai muutamana päivänä viikossa. Kansainvälisen WHO-koululaistutkimuksen mukaan suomalaisnuorten tupakointi on yleisempää kuin monissa muissa maissa. 35 maan joukossa, vuonna 2002, 13-vuotiaiden tupakointi oli Suomessa seitsemänneksi yleisintä ja 15-vuotiaiden joukossa jopa viidenneksi yleisintä. Tämä koski sekä säännöllistä tupakointia, että kokeiluja. Vaikka tupakointi on yhä yleistä, positiivista on, että suunta näyttäisi olevan laskussa, ja 2000-luvulla tupakointi nuorten keskuudessa on vähentynyt. (Vuori, Kannas & Tynjälä 2004, 187–189.)

Päihteidenkäytön syitä

Päihteidenkäytön syitä olisi varmasti voinut kysyä monellakin tavalla. Ajattelin kuitenkin, että helpointa on kysyä suoraan vastaajien omaa näkemystä heidän päihteidenkäytöstään. Vastauksista näkyi selkeästi kolme erilaista linjaa, *kokeilunhalu ja muiden mukana meneminen, positiivisesti juhlimiseen liittyvä käyttö ja negatiivisiin kokemuksiin tai tuntemuksiin liittyvä käyttö.*

Suurin osa mainitsi päihteidenkäytön syyksi kokeilunhalun. Alkoholi oli jännittävää ja kiellettyä, sitä oli saatavilla ja kaveritkin joivat ja polttivat. Varsinkin huumeiden suhteen

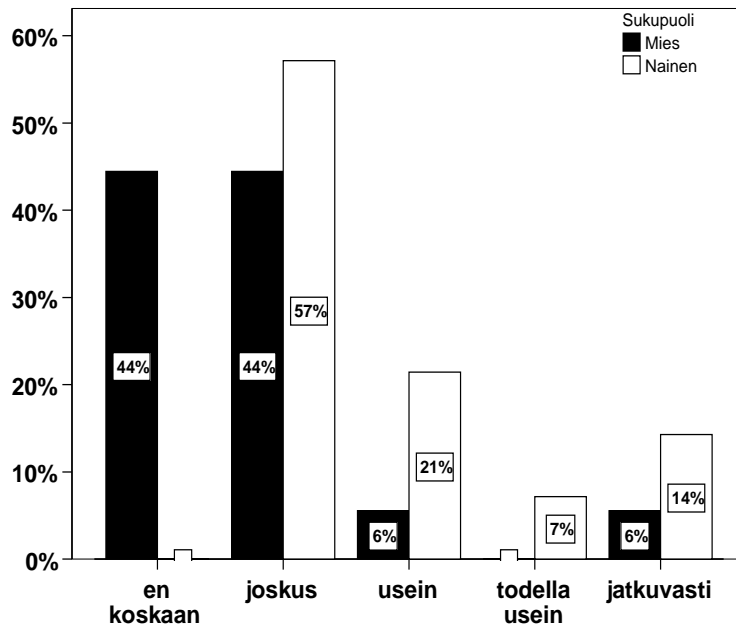
kokeilunhalu houkutti. Myös vanhempien juominen, polttaminen tai huumeidenkäyttö vaikutti omaan käyttöön lisäävästi. Kieltojen ja kontrollin puute perheen taholta vaikuttivat päihteidenkäytön helppouteen. Vuoren ym. (2004, 206) mukaan alkoholinkäytön syitä nuorilla olivat erilaiset aikuistumiseen ja sosiaalistumiseen liittyvät seikat. Esimerkiksi mallia otetaan aikuisilta, joiden juominen on Suomessa hyvin humalahakuista. Sirolan (2004) tutkimuksen mukaan suurin syy nuorten päihteidenkäyttöön oli kokeilunhalu. Seuraavana tulivat kavereiden päihteidenkäyttö ja alkoholin rohkaiseva vaikutus. Alkoholi kuului nuorten mielestä ennen kaikkea juhliin. (Sirola 2004; Vuoren ym. 2004, 206 mukaan.)

Toinen selkeä päihteidenkäytön syy olikin vastauksien perusteella juhliminen ja hauskan pito. Osa vastaajista liitti alkoholin urheiluun ja pelin voittoon, oli yleistä, että urheiluseuroissa käytettiin alkoholia. Myös koti-bileisiin kuului alkoholi, sen avulla rentouduttiin ja joskus muun tekemisen puute oli syynä juomiseen.

Yli puolet vastaajista joi tai käytti muita päihteitä suruunsa. Monessa vastauksessa kerrottiin, että paha maailmaa ei vain kestänyt selvin päin. Kotona saattoivat asiat olla huonosti tai kavereita ei saanut muilla keinoilla. Halu unohtaa erilaisia ikäviä tapahtumia kuten läheisen kuolema, ero, hyväksikäyttö, koulukiusaus tai väkivalta oli monen syy käyttää päihteitä. Ulkoisten tapahtumien lisäksi oma ahdistus, masennus, yksinäisyys ja arvottomuus olivat vastaajien mielestä syynä päihteiden käyttöön. Vastaukset olivat kuitenkin enemmänkin moninaisia kuin joko-tai vastauksia. Monet siis käyttivät päihteitä sekä iloon, että suruun. Surulliset asiat nousivat kuitenkin esille eniten.

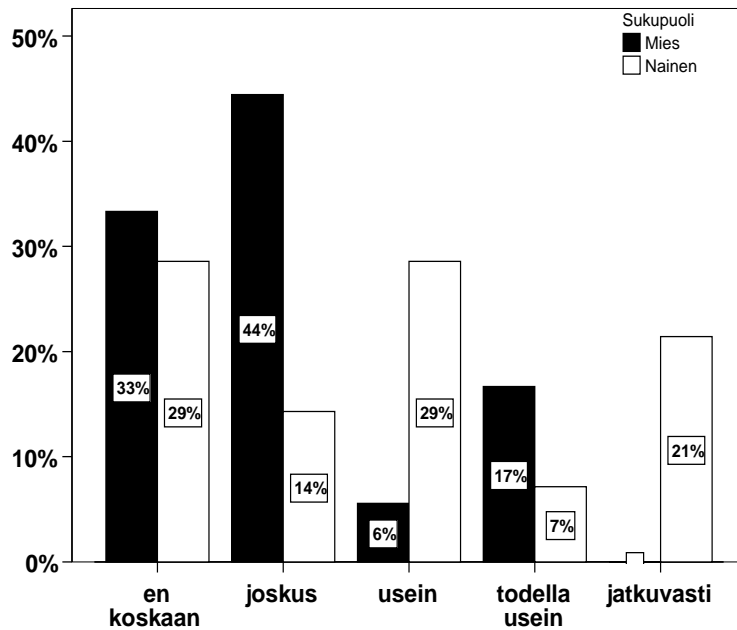
Merkitykset

Merkityskysymyksiä oli kyselylomakkeessa 12 kappaletta. Näiden kysymysten tarkoituksena oli selvittää päihdeongelmaisten taustoja heidän itsensä näkeminä. Kirjallisuudessa puhutaan paljon päihdeongelmien syistä, itse olen sitä kyselyssäni kysynyt suoralla kysymyksellä sekä näiden merkityskysymysten avulla. Vastaukset on helpoin kuvata kuvioilla, jolloin niistä saa paremman kokonaiskuvan. Miesten ja naisten vastaukset on eroteltu, koska ne poikkeavat toisiinsa nähden ainakin joissain kysymyksissä.

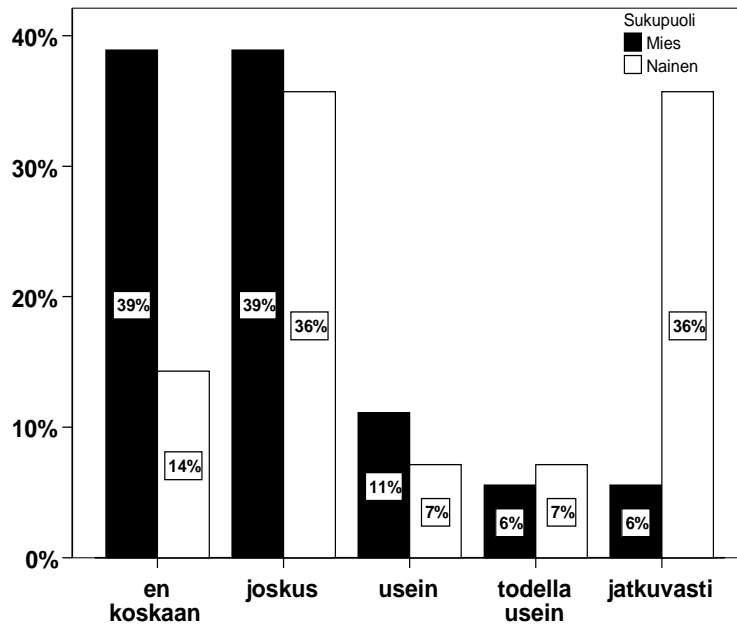
Kuvio 1. Koitko, että kenellekään ei loppujen lopuksi merkinnyt mitään mitä teit tai olit tekemättä? (n = 32)

Vastausten perusteella naiset ovat kokeneet hieman miehiä enemmän, että heidän tekemisillään ei ole väliä. Aikaisempien puuttumiskysymysten perusteella voisi päätellä, että ainakin vanhempien myötämielinen suhtautuminen päihteiden käyttöön antaa vaikutelman, että sillä ei ole merkitystä mitä nuori tekee. Pojat/miehet käyttäytyvät usein rajummin ja äänekkäämmin kuin tytöt, joten heidän tekemisensä ehkä myös huomataan tämän vuoksi paremmin ja pojilla on tunne siitä, että heidän tekemisillään on jotain väliä. Lähes puolet tytöistä/naisista on vastannut kokevansa vähintään usein ettei heidän tekemisillään ole kenellekään mitään väli, joten tämä kertoo jo suuresta välinpitämättömyyden tunteesta ja välinpitämättömyyden ilmapiiristä nuoruudessa.

Kuvio 2. Kuinka usein koit olevasi yksinäinen? (n = 32)

Välittämisen tuntemuksen vähäisyys ja yksinäisyys kulkevat jokseenkin käsi kädessä. Naiset ovat tunteneet itsensä yksinäisemmäksi kuin miehet ollessaan nuoria. Jakauma on kuitenkin tasaisempi ja iso osa vastaajista ei ole tuntenut itseään lainkaan yksinäiseksi. Erot yksinäisyyden tuntemuksissa saattavat selittyä osittain sillä, että nuoret pojat liikkuvat yleensä isommissa porukoissa kuin saman ikäiset tytöt. Pojilla on siis laajempi tuttavapiiri, jolloin yksinäisyyden tunteita ei niinkään ole. Tyttöillä puolestaan on monesti vain yksi tai kaksi läheistä ystävää ja jos näitä ei ole, niin olo saattaa olla porukassakin hyvinkin yksinäinen. Kuten vastauksista edellä jo näkyy, niin yksinäisyys on yleinen syy käyttää päihkeitä. Kannasoja (2006, 57) on kysynyt 8-9 luokkalaisilta nuorilta saman kysymyksen. Jakauma on samansuuntainen, mutta selvästi pienempi määrä on kokenut yksinäisyyttä todella usein tai jatkuvasti (yhteensä 8,2 %). Hänen aineistossaan kuitenkin ”en koskaan” vastauksia oli 23,5 %, eli vähemmän kuin omassani. Jakauma on siis tasaisempi kun kyseessä on suurempi aineisto ja otos on koko ikäluokasta, ei vain mahdollisista päihdeongelmaisista.

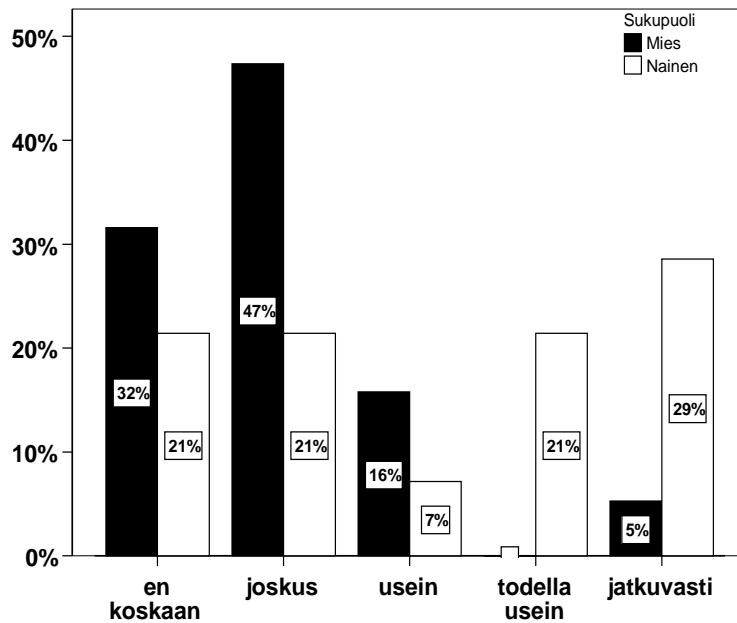

Kuvio 3. Kuinka usein koit turvattomuutta? (n = 32)

Turvattomuuden kokeminen silloin tällöin on sukupuolisesti ihan tasaisesti jakautunutta, mutta ääripäät puolestaan eivät. Naiset ovat selkeästi kokeneet jatkuvaa turvattomuutta paljon, kun taas miehillä on yleistä, että turvattomuutta ei ole koettu lainkaan. Kysymyksessä en tarkemmin määritellyt tai kysynyt millaisesta turvattomuudesta on kysymys, koska jokainen kokee sen eri tavoin. Ääripäiden jakautumista miettiessäni mieleen tuli kuitenkin fyysisyys. Miehet, jo nuoruudessa, ovat usein fyysisesti voimakkaampia kuin naiset, jolloin heidän on fyysisesti helpompi puolustaa ja huolehtia itsestään. Perheväkivalta tai väkivaltatilanteissa ylipäätään naiset ovat varmasti turvattomampia kuin miehet. Perheväkivalta kohdistuu useimmiten naisiin, mutta muu väkivalta on yleisemmin miesten välistä.

Kannasoja (2006, 63–64) on kysynyt turvattomuuden kokemista tarkemmin. Hän on kysynyt mitkä tietyt asiat aiheuttavat turvattomuuden tunteita. Listassa on niin ulkoisia (esimerkiksi rikollisuus, liikenne) kuin sisäisiäkin (kuten oma tulevaisuus, perheväkivalta) tekijöitä. Kokonaisuudessaan eniten turvattomuutta aiheuttavat nuorilla hänen tutkimuksensa mukaan huumeiden käyttö/käyttäjät sekä seksuaalinen häirintä/ahdistelu. Kyseessä voivat siis olla omat kokemukset, mutta myös yleinen tunne näiden asioiden turvattomuudesta. Yleisesti voidaan kuitenkin sanoa, että turvattomuuden tunteita aiheuttavat niin ulkoiset kuin sisäisetkin tekijät, niin kotona, koulussa kuin vapaa-ajalla. Kannasojan (2006, 90) tutkimuksessa tuli esille myös mielenkiintoinen piirre

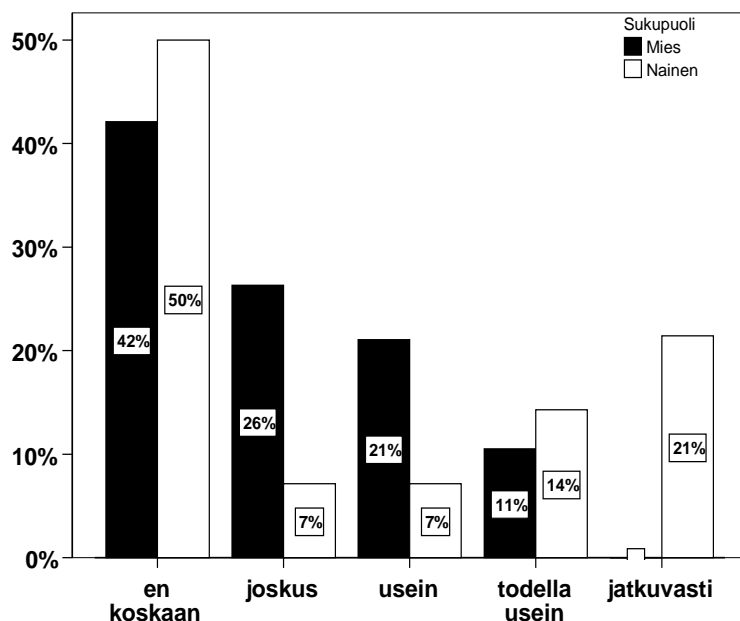
turvattomuuden kokemusten ja elämänasenteen välillä. Tutkimuksessa ollaan sitä mieltä, että kielteisen elämänasenteen omaavien tyttöjen ja poikien asioistaan kertomisen vaikeudet kasvavat turvattomuuden tunteiden voimistuessa.

Kuvio 4. Koitko elämässäsi hylätyksi tulemisen tunteita? (n = 33)

Jälleen sama trendi naisten ja miesten välillä näyttäisi jatkuvan. Turvattomuuden ja yksinäisyyden lisäksi naiset ovat kokeneet miehiä enemmän hylätyksi tulemisen tunteita. Yksinäisyyden tuntemukset ovat varmasti looginen seuraus jos kokee usein tulleensa hylätyksi.

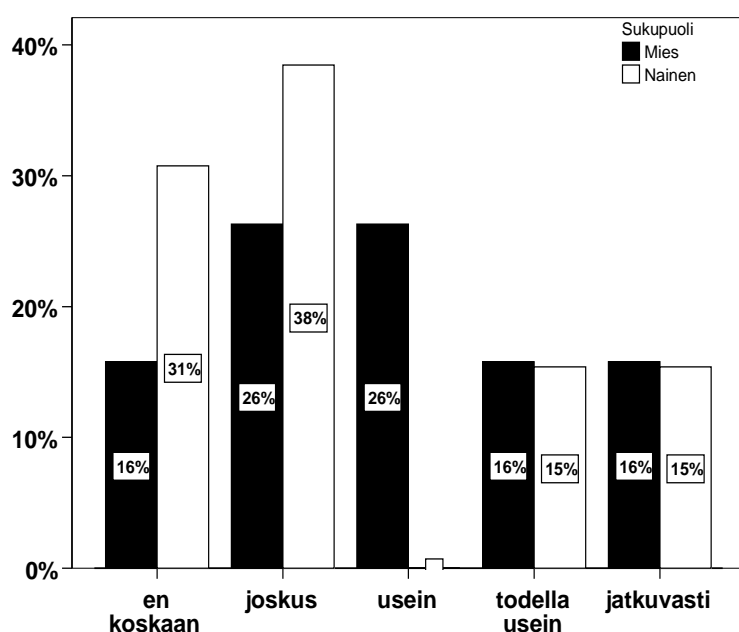

Kuvio 5. Koitko koulussa olevasi muita huonompi tai hitaampi? (n = 33)

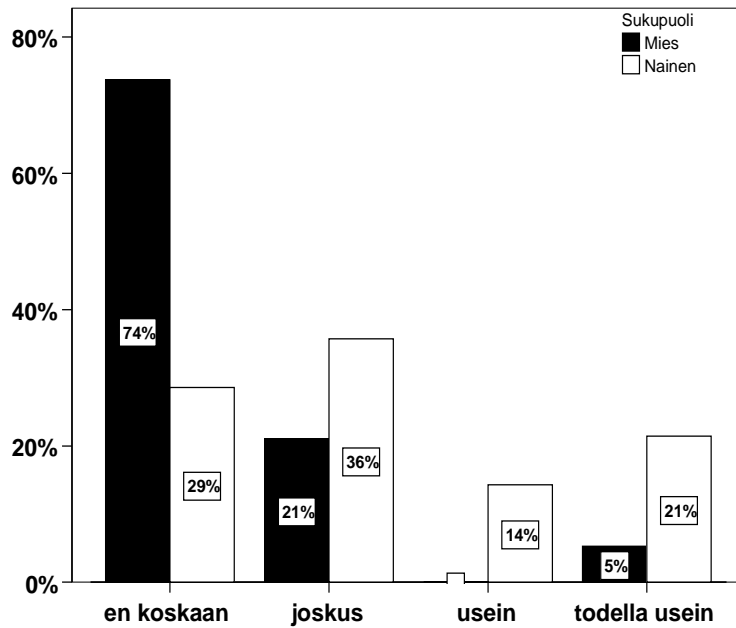
Koulu on suuri osa lasten ja nuorten elämää, joten menestyminen ja kokemukset koulusta vaikuttavat varmasti myös muuhun elämään. Jatkuvat huonot kokemukset koulusta ja siellä menestymisestä vaikuttavat varmasti nuoren itsetuntoon ja hyvyden tai huonommuuden kokemuksiin. Koulussa menestymisen onkin katsottu olevan yksi suojaavista tekijöistä päihteidenkäyttöä vastaan (Beauvais & Oetting 1999, 105). Suurin osa vastaajista on kuitenkin sitä mieltä, että eivät ole kokeneet olevansa koulussa huonompia kuin muut. Toisin sanoen voisi päätellä, että päihteiden käyttö nuoruusiällä ei ole vaikuttanut koulunkäyntiin kovinkaan ratkaisevasti. Koulussa menestyminen ei myöskään ole ollut suojaava tekijä tässä tapauksessa. Toinen puoli vastaajista kokee kyllä olleensa usein tai jatkuvasti huonompi kuin muut ja jälleen tytöt ovat jakautuneet enemmän ääripäihin kuin pojat.

Kysyttäessä yleisemmin tasavertaisuuden kokemuksista, vastaukset eivät jakaudu yhtä paljon ääripäihin naistenkaan vastauksissa. Kolmannes molemmista sukupuolista on kokenut todella usein tai jatkuvasti olevansa yhtä hyviä kuin muut. Loput naisista eivät ole koskaan, tai ovat vain joskus kokeneet olevansa yhtä hyviä kuin muut ja miehillä puolestaan on loppujen osalta ollut hieman positiivisempi kuva itsestään. Erot ovat kuitenkin sen verran pieniä, että tämän aineiston perusteella on vaikea sanoa ovatko erot todellisia sukupuolten välisiä eroja. Mielenkiintoista silti on, että jokaisessa kohdassa naisten vastaukset kallistuvat negatiivisempien tunteiden puolelle kuin miesten. Tämä ei

välttämättä johdu kuitenkin siitä, että naisten kokemukset olisivat aina negatiivisempia, vaan naisten voi myös olla helpompi arvioida kokemuksiaan tällaisella skaalalla. Miehet eivät yleensä ole niin tunteikkaita tai analysoi tunteitaan niin paljon kuin naiset, joten tällainen kysymyksen asettelu voi olla naisille helpompi kuin miehille. Naiset ehkä osaavat myös tunnistaa kokemuksiaan laajemmalla tunneskaalalla. Kannasojan (2006, 63) tutkimuksessa saadut vastaukset poikkeavat hyvyyden kokemisen suhteen suuresti omista vastauksistani. Hänen tutkimuksessaan jopa 73,7 % nuorista koki todella usein tai jatkuvasti olevansa yhtä hyviä kuin muut. Se on yli 30 % enemmän kuin saamieni vastausten perusteella.

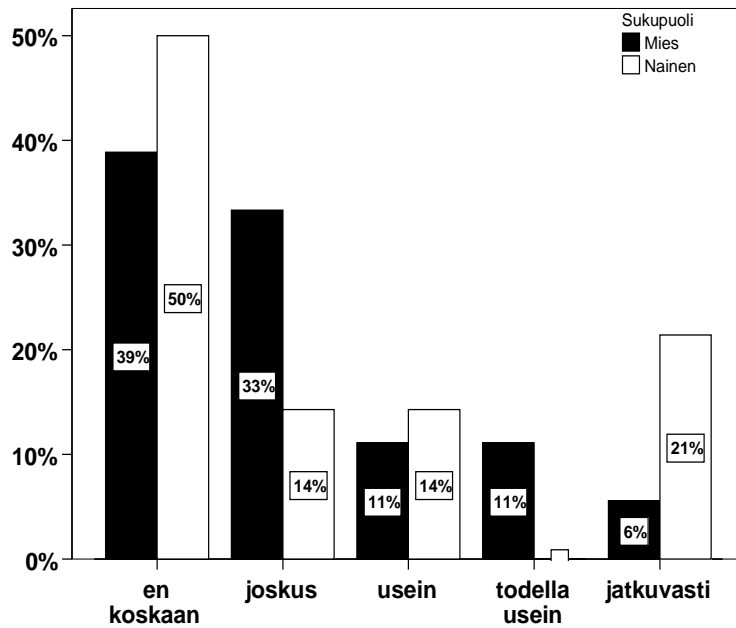

Kuvio 6. Koitko olevasi yhtä hyvä kuin muut? (n = 32)

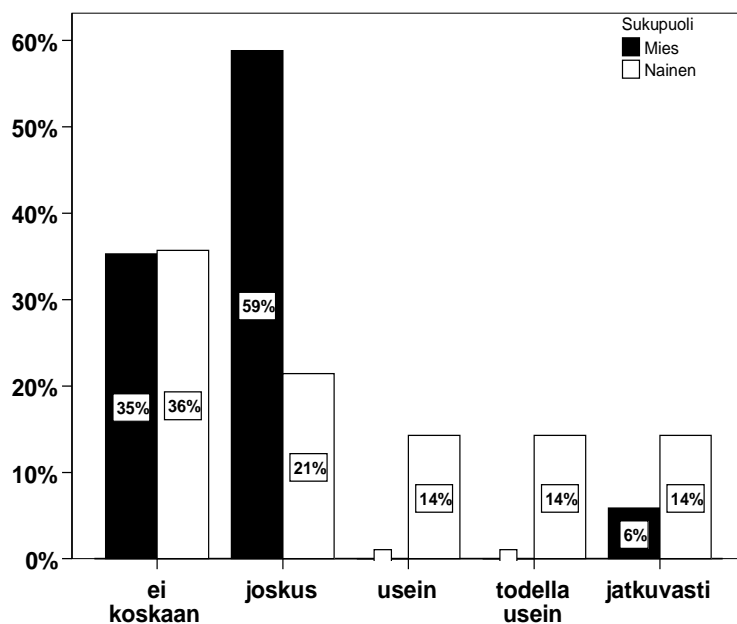
Kuvio 7. Koitko olevasi jollain tavalla hyväksikäytetty? (n = 33)

Hyväksikäytöstä kysyttäessä mielessäni oli, että päihteidenkäyttö ja hyväksikäyttö liittyvät usein toisiinsa. Joko niin, että fyysisen hyväksikäytön seurauksena turvaudutaan päihteisiin tai niin, että päihteidenkäyttö johtaa hyväksikäyttöön. Monesti päihteidenkäyttöporukoissa on aina joku jonka rahoja tai hyväsydämisyttä käytetään hyväksi tavalla tai toisella. Näistä vastauksista miesten ja naisten erot näkyvät jälleen ja väittäisin, että syyt voivat hyvinkin olla samoja kuin turvattomuuden kokemisen kohdalla epäilin. Eli naisten fyysinen heikkous verrattuna miehiin altistaa hyväksikäytölle kun taas miehet ehkä puolustavat itseään helpommin tässäkin suhteessa. Fyysinen vahvuus tai heikkous ei kuitenkaan varmasti ole ainoa hyväksikäytön selittäjä, vaan luonteen kiltteys tai muut luonteenpiirteet vaikuttavat varmasti yhtä paljon. Kuten avoimista vastauksistakin tuli ilmi niin hyväksikäytön kohteeksi joutuminen on yksi syy käyttää päihteitä. Tämä ei siis tarkoita vain seksuaalista hyväksikäyttöä, vaan myös sitä, että esimerkiksi kaverit hyväksikäyttävät henkilön kiltteyttä ja vetävät hänet mukaansa päihteidenkäyttöön.

Kuvio 8. Jouduitko koulussa kiusaamisen kohteeksi? (n = 32)

Koulussa menestymisen lisäksi koulukiusaaminen on iso asia lasten ja nuorten hyvinvointia ajatellen. Kiusaaminen, yksinäisyys ja kavereiden saamisen hankaluus kietoutuvat varmasti toisiinsa monessa tapauksessa ja valitettavasti päihteet voivat nuorten kohdalla olla ratkaisu tällaisissa tilanteissa. Koulukiusaamisen kohteeksi joutuminen jakoi vastaajat kuitenkin melko tasaisesti. Suurin osa ei ole koskaan joutunut kiusaamisen kohteeksi koulussa. Miesten ja naisten vastausten erot eivät merkittävästi poikkea toisistaan ja noin kolmannes kaikista vastaajista on joutunut kiusaamisen kohteeksi säännöllisesti.

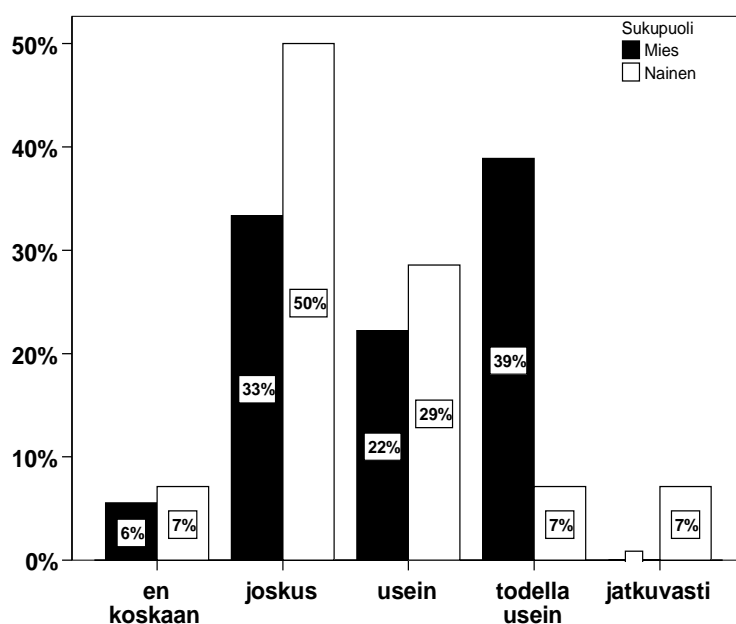
Kuvio 9. Oliko perheessäsi väkivaltaa? (n = 31)

Väkivallan kokemusten määrä yllätti. Vain reilun kolmanneksen perheissä ei ollut väkivaltaa ja loppuissa sitä oli lähes säännöllisesti. Mielestäni nämä määrät ovat todella suuria. Ei siis mikään ihme, että päihteidenkäytön syiksi avoimissa vastauksissa luetellaan väkivalta, ahdistus ja masennus. Näin monien väkivallan kokemusten jälkeen turvattomuuden tunteet ovat hyvinkin ymmärrettäviä. Väkivallan kokemisen yleinen suuntaus on kuitenkin Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen mukaan laskussa. Heidän raportissaan on tarkasteltu erilaisten väkivaltatilanteiden kehitystä 1980 ja 2003 välisenä aikana ja tutkimuksen mukaan perheväkivalta, varsinkin naisten kokema, on vähentynyt tänä aikana. Erityisesti lasku koskee tilanteita jotka ovat johtaneet fyysiseen vammaan. Vuonna 1980 tilanne oli yli kolme kertaa huonompi kuin vuonna 2003. Tämä voi kuitenkin johtua monista eri syistä. Miehet ovat voineet muuttua, mutta myös perherakenteet ovat muuttuneet ja yksinasuvia on enemmän kuin ennen. Tai sitten väkivalta ylipäättään on laskussa. Entistä useampi nainen myös välttää avioliiton tai hakee eroa jos mies on väkivaltainen. Muutos on tietysti myönteinen myös lasten kannalta, koska entistä harvempi lapsi joutuu elämään perheessä, jossa on väkivaltaa. (Savolainen 2005, 89–101.)

Vaikka yleinen väkivalta on Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen raportin mukaan vähentynyt, niin alkoholisidonnainen väkivalta on lisääntynyt. Varsinkin miesten kokemasta väkivallasta kolme neljästä tekijästä on humalassa ja naisten kokemista yli puolet. Päihtymys ei kuitenkaan koske vain tekijöitä, sillä väkivallan uhrit ovat myös usein

päihtyneitä. Osapuolten päihtymys riippuu kuitenkin väkivaltatilanteesta. Esimerkiksi perheen piirissä tapahtunut, naisiin kohdistuva väkivalta tapahtuu puoliksi selvin päin, eli puolet tekijöistä on teko hetkellä selvin päin. Sukupuolten välisiä eroja ei ole, vaan alkoholisidonnainen väkivalta on lisääntynyt sekä miehillä että naisilla. (Síren 2005, 119–120.) Oma aineistoni on hieman synkempi alkoholin ja väkivallan suhteen. Yksi kolmas osa väkivallasta tapahtui perheissä joissa ei ollut alkoholismia. Kaksi kolmannesta perheväkivallasta puolestaan perheissä, joissa joku perheenjäsenistä oli alkoholisti. Toisaalta en kysynyt suoraan väkivaltatilanteiden ja alkoholin yhteyttä, joten yksittäisistä väkivaltatilanteista en voi vetää johtopäätöksiä.

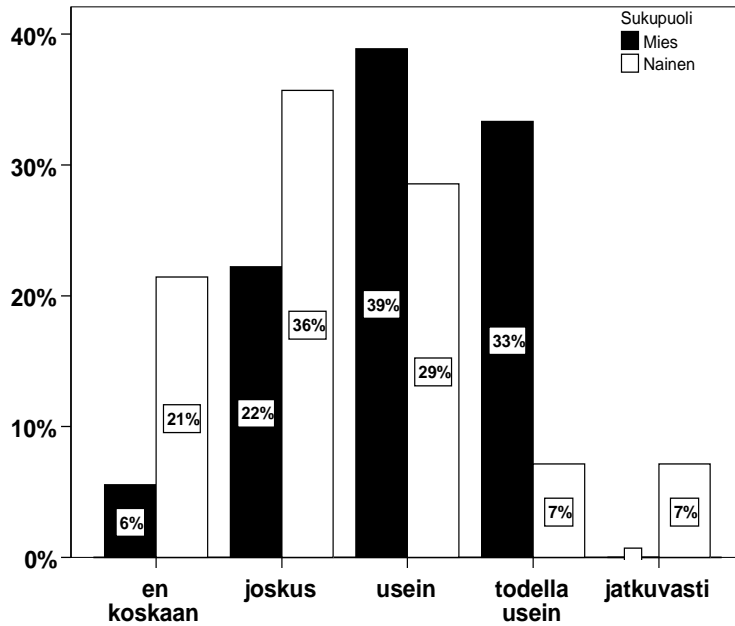
Aineistoni koostuu muistakin kuin lapsuutensa ja nuoruutensa 1980 eteenpäin eläneistä, joten siksi sitä ei voi verrata täysin Oikeuspoliittisen laitoksen tutkimukseen. Toisaalta otin jakaumat myös eri ikäluokkien suhteen ja juuri 1980-syntyneet eli nuorin ikäluokka tutkimuksessani, oli kokenut eniten perheväkivaltaa. Myös seuraavista kuvioista voi mielestäni huomata väkivallan ja muiden negatiivisten asioiden määrän.

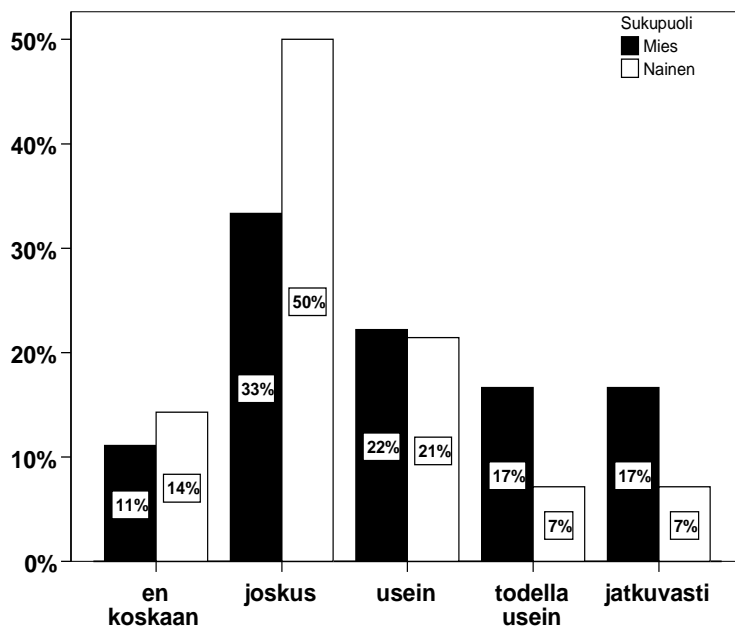
Kuvio 10. Koitko olevasi iloinen ja onnellinen? (n = 32)

Jos väkivallan kokeminen on ollut yleistä vastaajien joukossa, niin seuraava kuvio on yhtä surullista katsottavaa. Puolet vastaajista ei ole ala-ikäisenä ollessaan kokenut olevansa iloinen ja onnellinen juuri koskaan tai vain joskus. Nämäkin luvut näyttivät erilaisilta kun kyseessä on otos kaikista nuorista. Kannasojan (2006, 57) tutkimuksen mukaan reilusti

suurin osa (74,2 %) nuorista koki olevansa iloisia ja onnellisia suurimmaksi osaksi ajasta. Vain 8,2 % kertoi kokevansa näin vain joskus tai ei koskaan. Eikö lapsuuden ja nuoruuden pitäisi olla turvattua ja mukavaa? Puolet on toki kokenut olevansa iloinen ja onnellinen usein, todella usein tai jatkuvasti, mutta mielestäni puolet on huolestuttavan pieni määrä. Jos ajatellaan, että puolet maamme lapsista ei olisi onnellisia, niin kyllähän se olisi jo melko katastrofaalinen tilanne.

Kuvio 11. Koitko että sinusta oltiin kiinnostuneita? (n = 32)

Kuvio 12. Koitko olevasi rakastettu ja merkityksellinen? (n = 32)

Kahdessa edellisessä kuviossa voi suunnilleen nähdä normaalijakauman mukaiset kuviot. Jos aineistoa olisi enemmän, ainakin tilastotieteen mukaan kuviot lähestyisivät normaalijakaumaa. Tällä aineistolla miesten ja naisten eron voi nähdä pienesti niin, että naisten kuvio on hieman enemmän kallistunut vasemmalle ja miesten oikealle. Eli näissäkin tapauksissa miesten kohdalla tilanne on positiivisempi. Molempien sukupuolien vastukset keskittyvät kuitenkin vaihtoehtoihin joskus ja usein. Mielestäni nämä kaksi kysymystä liittyvät oleellisesti toisiinsa, sillä voidaan ajatella, että jos nuorta rakastetaan ja hän on merkityksellinen niin myös hänen tekemisistään ja elämästään ollaan kiinnostuneita ja päinvastoin. Tuntuu kuitenkin huolestuttavalta, että näin harva on kokenut olevansa jatkuvasti rakastettu tai kokenut että hänestä on oltu kiinnostuneita. Jos nuori ei koe olevansa rakastettu tai merkityksellinen, niin kuinka hän voisi itse rakastaa itseään ja kokea itsensä arvokkaaksi? Kannasojan (2006, 68) tutkimuksessa nuorten kokemuksista tulokset olivat jälleen positiivisempia. Suurin osa koki, että kotona oltiin kiinnostuneita nuoren elämästä ja samanlaisella viisi portaisella asteikolla, vain 6,6 % koki että heidän elämästään ei juurikaan tai ollenkaan oltu kiinnostuneita.

Merkityskysymyksiä ja vastauksia katsottaessa alkaa nuorten päihteidenkäyttö tuntua pelottavan ymmärrettävältä. Väkivaltaa, turvattomuutta, yksinäisyyttä ja merkityksettömyyttä näkyy vastauksissa paljon, joten on luultavaa, että näitä asioita haetaan sitten jostain muualta. Toisaalta vastauksista voi nähdä, että lähes puolet vastaajista on voinut omasta mielestään nuoruudessa hyvin, mutta silti heistä on tullut päihdeongelmaisia. Ei siis voida vetää mitään suoraa johtopäätöksiä päihteidenkäytön syistä, mutta huomattavaa on, että todella monilla on kuitenkin mennyt melko huonosti.

Mitään uhkia tai riskejä ei siis voida tulkita suoraviivaisesti. Jokainen kokee asiat omalla tavallaan, jolloin samanlaiset kokemukset eivät vaikuta samalla tavalla kaikkiin. Tiettyjen tapahtumien tai tekijöiden perusteella ei siis voida ennustaa kenenkään tulevaisuutta, mutta nähtävissä on, että riskitekijöiden kasautuminen ja pitkäaikaisuus ovat selviä uhkia lasten ja nuorten hyvinvoinnille. Noidankehä syntyy huono-osaisuuden pitkittyessä kun ihmisen voimavarat vähenevät. Tämä saattaa synnyttää toivottomuutta ja näköalattomuutta, jotka puolestaan luovat välinpitämättömyyttä itseä ja muita kohtaan. (Törrönen 2001, 71–72.)

8.2 Seitsemän kertomusta puuttumisista ja puuttumatta jättämisistä

Haastateltavia oli seitsemän, neljä miestä ja kaksi naista. Ikäjakauma oli suuri, sillä vanhin haastateltavista on syntynyt vuonna 1956 ja nuorin vuonna 1985. Sitaatteja varten olen keksinyt haastateltaville nimet (Riitta, Topi, Erkki, Miia, Joonas, Ville ja Mika), mutta syntymävuosia en kerro, jotta anonymiteetti säilyisi. Jokaisen tarina on kuitenkin niin omanlaisensa, että haluan lukijan pystyvän hahmottamaan niistä edes pienen palan kokonaisuutta.

Haastattelut aloitin aina saman kaavan mukaan eli kerroin mistä tutkielmassani on kyse ja mitä ylipäätään tarkoitan puuttumisilla. Kerroin myös, että mielenkiintoni kohde on ajassa, jolloin haastateltava oli alaikäinen. Ilmeistä ja kommentteista päätellen, aihe oli haastateltavista ihan mielenkiintoinen. Muutamilla ensimmäiset kommentit olivat, että siitähän on niin pitkä aika että miten sitä muistaa, mutta jokainen kyllä muisti. Toiset kertoivat enemmän ja toiset vähemmän, mutta tämä johtui varmasti enemmän tilanteiden erilaisuudesta kuin muistelukyvystä. Esitin kysymykset kaikille suunnilleen samassa järjestyksessä ja samoja lauseita käyttäen. Toki tilanteen mukaan, sillä jotkut haastateltavat vain kertoivat asioita sieltä täältä ilman, että olin ehtinyt kysyä. Tarkensin näitä sitten jälkikäteen suunnittelemillani kysymyksillä.

Aloitin jokaisen haastattelun kysymällä, että ketkä huomasivat päihteiden käytön ja puuttuivatko he siihen. Näin jälkikäteen ajateltuna kysymys saattoi tulla liian yllättäen ja olisin voinut alustaa tilannetta kysymällä ylipäätään päihteiden käytön aloittamisesta. Nimittäin vaikka en sitä kysynyt, niin siitä minulle kerrottiin. Haastattelut etenivät ylipäätään aikalailta omalla painollaan, eli haastateltavat kertoivat tapahtumia ikään kuin tarinoina ja siten vastasivat kysymyksiini. Yhdessä tarinassa saattoi tulla vastus moneenkin kohtaan, joten ensin vain kuuntelin ja myöhemmin saatoin esittää täsmentäviä kysymyksiä. Haastattelut kestivät jokainen noin puoli tuntia, vaikka toisilla tuntui olevan paljon enemmän kerrottavaa kuin toisilla. Yhteistä oli kuitenkin tarinamainen kerronta, ja vauhtiin päästyään jokaiselta löytyi yksityiskohtaisia kuvauksia päihteiden käyttötilanteista ja niihin puuttumisista. Haastattelut olivat hyvin mielenkiintoisia hetkiä ja muutama haastateltava jopa yllättyi kuinka paljon tapahtumia olikin jäänyt mieleen. Mielestäni kaikki seitsemän haastattelutilannetta onnistuivat hyvin ja sain tavoitettua sitä mitä halusinkin.

8.2.1 Näkyvää vai näkymätöntä?

Alkoholin kokeilun ja käytön aloittamisikä vaihteli 11–15 vuoteen. Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin aloittaneet alkoholinkäytön jo reilusti alaikäisenä. Myös tupakan poltto oli aloitettu nuorena, muutama ei polttanut ollenkaan alaikäisenä ja aikaisin aloitusikä oli 9 vuotta. Jokaiseen ensimmäiseen kertaa liittyi tarina, yleensä siitä mistä tupakka tai alkoholi oli saatu ja kuinka paljon sitä oli nautittu. Muiden päihteiden osalta käyttö oli alkanut vanhempana (14–17 vuotiaana), yhdellä vasta täysi-ikäisenä ja muilla ei ollut kokemuksia kuin alkoholista ja tupakasta. Ensimmäisten kokemusten jälkeen päihteiden käyttö lisääntyi lähes kaikilla. Annosten kuvattiin suurentuneen ja juomisesta tuli yhä humalahakuisempaa. Osalla alkoholin käyttö alaikäisenä ei kerroissa laskettuna ollut suuri, mutta määrät saattoivat olla sitäkin suurempia ja juominen sitä kautta rankempaa.

”Olin joku 11 tai 12 kun maistoin ekan kerran, 13 nurkilta se sitten alko ja pikkuhiljaa suurempia annoksia, 14–15 ikäisenä kunnan kätnejä ja sammumista.” (Topi)

”Nyt kun on jälkikäteen paljon käyny näitä asioita läpi niin on ihan selkeetä, että mulla oli alusta alkaen siinä alkoholin käytössä sellanen humalahakuisuus ja se vielä korostu sitten vanhemmalla iällä.” (Erkki)

Ketkä sitten huomasivat päihteidenkäytön? Melkein jokaisen kohdalla voisi sanoa, että vanhemmat ja kaverit. Kaverit huomasivat, koska heidän kanssaan tupakoitiin tai juotiin yhdessä. Vanhemmat puolestaan huomasivat siinä vaiheessa kun kotiin tultiin humalassa. Myös koulukaverit ja muu tuttavapiiri yleensä tiesivät päihteidenkäytöstä. Yleensä tilanteet olivat sellaisia, että kiinni jätiin ryppyreissun jälkeen, mutta osa kertoi päihteidenkäytöstään itse esimerkiksi vanhemmilleen. Toisaalta nämä tilanteet olivat sellaisia, että tieto olisi joka tapauksessa tullut julki jossain vaiheessa.

”No isäpuoli huomasi kun 10 vanhana tuotiin tuolta kaupungilta, poliisit toi kotiin. Kerroin sitten seuraavana päivänä ite äitillekin.” (Ville)

”Kaverit oli kaikki samanlaisia, kaikki kokeiltiin, se kuulu siihen aikaan.” (Riitta)

Vanhempien ja kavereiden lisäksi päihteidenkäyttö huomattiin koulussa tai työpaikalla. Myös poliisi, naapurit ja muut sukulaiset mainittiin. Moni tiesi, mutta harva puuttui asiaan. Muutamia mainintoja tuli myös siitä, että kukaan ei tiennyt tai huomannut

päihteidenkäyttöä. Yleisesti voidaan kuitenkin sanoa, että kenenkään päihteidenkäyttö ei jäänyt täysin huomaamattomaksi, vaan ihmiset kyllä huomasivat ja tiesivät.

”...ja koulussa kun olin siellä kännissä, 8. ja 9. luokalla.” (Joonas)

*”Vanhemmat ei huomannu varmaan siks kun se oli siihen aikaan niin uus asia.”
(Ville) (Puhe on pilven polttamisesta)*

”Äiti ja isäpuoli tiesi mutta ei ne puhunu siitä asiasta. Ei ees koskaan maininnu eikä mitään.” (Ville) (Puhe alkoholin käytöstä)

8.2.2 Interventiot

Toisena kysymyksenä oli, että miten nämä henkilöt puuttuivat asiaan vai puuttuivatko lainkaan ja millaisia puuttumistilanteet olivat. Jos ajatellaan puuttumisen eri vaiheita Bruunin (1972, 169) jaottelun mukaan niin oikeastaan kaikki haastateltavien esiin tuomat tilanteet liittyvät valinta- tai käyttövaiheeseen. Jälkivaikutusvaiheeseen sopii vain muutama tapahtuma, mutta tämä johtuu varmasti siitä, että päihteiden mukanaan tuomiin ongelmiin on näiden henkilöiden kohdalla puututtu vasta täysi-ikäisenä. Monet kertoivatkin kuinka huomasivat päihteiden käyttönsä olevan ongelmallista vasta parikymppisenä tai vanhempana.

Jonkinlaisena ennako-oletuksena oli, että puuttumisia on varmasti ollut, mutta ei ehkä tarpeeksi, koska tilanne on jossain vaiheessa riistäytynyt käsistä. Ennako-oletukseni pitivät jossain määrin paikkansa, mutta syntyneet teemat ja niiden välinen jako olivat hieman yllättäviä. Puuttumisista kertominen ja puuttumistilanteet olivat henkilökohtaisia ja siksi hyvinkin keskenään erilaisia. Yhteisiäkin tekijöitä kyllä löytyi. Olen jaotellut vastaukset teemoittain, sen mukaan millaisia puuttumistilanteet ovat olleet. Teemoiksi nousivat *keskustelu, hiljainen hyväksyminen, yhdessä ottaminen tai selkeä hyväksyminen, rangaistukset ja itsestä lähtöisin olevat puuttumiset*. Näiden teemojen sisällä puuttumisen volyyymi ja neutraalisuus vaihtelee, mutta pääasiallisesti puuttumiset voidaan lukea näihin teemaluokkiin.

Keskustelu

Keskustelun teema pitää sisällään kaiken keskustelun ja puhumisen avulla edenneet tilanteet. Näitä tilanteita oli määrällisesti vähiten, mutta myöhemmin palaan siihen, että

niitä olisi toivottu eniten. Voi tietenkin olla, että keskustelutilanteita ei aina muisteta, koska ne ovat niin arkisia. Toisaalta haastateltavien kertomuksista tuli sellainen kuva, että asioista ei todellakaan puhuttu tai jos puhuttiin niin harvoin ja vähäsanaisesti. Keskustelua oli oikeastaan kahdenlaista, joko valistuksenomaista kun henkilö oli jäänyt ensimmäistä kertaa kiinni päihteiden käytöstä, tai sitten huolestuneisuutta tai päivittelyä pidempään jatkuneesta tilanteesta. Haastateltavat käyttivät itse vain sanaa keskustelu, mutta asiayhteydestä päätelleen se oli ollut valistuksenomaista ja jokseenkin mitätöntä. Muutama mainitsi syyksi esimerkiksi sen, että vanhemmat eivät osanneet sanoa mitään tai pikkusiskon oli hankala sanoa isoveljelle tällaisista asioista. Yhdessä perheessä käytiin ”kärkästäkin keskustelua” rajojen vedosta. Lopputuloksena kaikissa oli kuitenkin se, että haastateltavien mukaan keskustelut eivät auttaneet mitään.

Toinen keskustelun sävy oli huolestuneisuus ja sen osoittaminen. Huolestuneita olivat muun muassa äiti ja opettajat kun päihteidenkäyttö oli jatkuvaa ja haittasi muuta elämää kuten koulunkäyntiä. Muita aikuisia ei mainittu keskustelujen yhteydessä. Kavereiden kanssa puolestaan puhuttiin päihteidenkäytöstä, mutta pääasiassa keskustelut olivat positiivisia. Ainoastaan yksi haastateltava kertoi, että kaveripiirissä keskusteltiin huolestuneeseen sävyyn jonkun kaverin päihteiden käytöstä.

”Reilu 10-vuotiaana äiti huomasi tupakanpolton, siitä vaan keskusteltiin ja sillon äitiltä ja isältä aina nappasin niitä.” (Riitta)

Hiljainen hyväksyminen

Tämä teema nousi vastauksissa kaikkein suurimmaksi ja laajimmaksi. Hiljainen hyväksyminen tässä teemoittelussa tarkoittaa sekä sitä itseään, että myös tietynlaista neutraalia suhtautumista asiaan. Neutraalia siinä mielessä, että ei voi välttämättä sanoa käyttäytymistä hyväksyväksi, mutta koska se ei ole kieltävääkään niin se on mielestäni neutraalia. Hiljaisen hyväksymisen kategoriaan luen myös sellaiset puuttumiset, jotka ovat periaatteeltaan kieltäviä, mutta käytännössä asiaa katsotaan läpi sormien ja hyväksytään se. Myös tilanteen täydellinen huomiotta jättäminen on hiljaista hyväksymistä.

Haastateltavien kertomukset ovat paikoitellen uskomattomia. Kertomukset ovat hyvinkin yksityiskohtaisia ja ne muistetaan hyvin. Kertomusten sävy vaihtelee ylpeydestä alakuloisuuteen. Toisaalta tilanteet ovat olleet varmasti lapsen/nuoren mielestä niin

ristiriitaisia, että ei ihmeikään jos tunteet menevät laidasta laitaan. Tunneskaalan pystyi aistimaan kertomuksen aikana tai siitä kommentoitaessa. Esimerkiksi kertomus 10-vuotiaasta, jonka poliisi tuo kotiin humalassa, isäpuoli pistää nukkumaan ja aamulla saa itse kertoa äidille, oli hyvin hätkähdyttävä siinä mielessä, että tapauksesta ei seurannut juuri mitään. Haastateltava kertoo hyvin tarkkaan poliisien toiminnasta, kuinka se oli jyrkkää ja kovakouraista poliisiasemalla, mutta kotiin vietiin kuin silkkihansikkain kun ovella oli vastassa kaapin kokoinen isäpuoli. Kotona tapauksesta ei edes keskusteltu, ei aamulla sen kummemmin, eikä jälkikäteen. Mitään sanomista, saati seurausta ei siis koitunut 10-vuotiaalle lapselle, joka tulee kotiin humalassa. Mietin välillä haastateltavia kuunnellessani, että miten tällaista on todella voinut tapahtua. Mietin, eivätkö haastateltavat vain muista tapahtumia tarkkaan, vai ovatko tapahtumat todella olleet näin hurjia. Millaisen kuvan 10-vuotias saa alkoholin käytöstä, jos hänelle ei siitä sanallakaan kerrota, mutta teot hyväksytään tuosta vaan.

” Poliisit kirjaimellisesti kanto tukasta vanhalle poliisilaitokselle ja sano että tuli illan nuorin ja kysy osoitteen ja en heti kertonu niin siinä ne anto vähän luunappia tai jotain ja sit kerroin osoitteen. Ne sitten vei mut kotia ja isäpuoli oli vähän semmonen isompi kokonen niin sille ne vei mut sitten vähän niinkun silkkihansikkain... Ei jälkeensä edes keskusteltu asiasta mitenkään.” (Ville)

Vastaavanlaisia kokemuksia oli muitakin. Ensimmäisen kerran humalassa kotiin tulleen tytön vanhemmat olivat pelkästään huvittuneita, tai kun 14-vuotias on ryypännyt lomamatkalla koko viikon, niin äiti vain piikittelee huonosta olost. Tämä jos mikä antaa varmasti nuorelle kuvan, että jollain tasolla hänen toimintansa on hyväksyttyä. Toisaalta jokainen nuori varmasti tietää, että heidän päihteidenkäyttönsä ei ole yleisesti hyväksyttyä, joten tunne on varmasti ristiriitainen. Muutamien haastateltavien kohdalla tuli myös tunne, että he yrittävät jotenkin selittää sitä, miksi vanhemmat eivät puuttuneet asiaan. Syyksi esitettiin ainakin tietämättömyyttä ja sitä, että vanhemmat tajusivat sanomattakin, että nuorella oli huono omatunto tapahtuneesta.

”Isä vaan tuumas, että veit hänen viinat. Ei tullu mitään sanomista tai mitään kun me ei olla oikein koskaan tällaisistä asioista keskusteltu.” (Mika)

”Äiti sanoi joskus että noin nuori ja noin paljon ryypäät, oli hyvin pahoillaan mutta kun isä juo ja tarjoo vähän niinkun pojalleenkin niin eihän siinä voi tehdä mitään. Se oli ikään kuin mulle oikeutettua ottaa.” (Topi)

”Tais kerran asuntolanvalvoja huomata. Aamulla olin nukkumassa ja oli kauheen huono olo niin kyllä se huomasi että oli jotain otettu. jätti vaan nukkumaan, ei siinä tapahtunu sen kummempaa.” (Miia)

”Nuorisotalolla huomattiin silleen, että aina kun siellä oli bileet niin tultiin humalassa, mutta siellä ei annettu siitä penalttia tai heitetty pihalle tai mitään, mutta viinaa ei saanu olla mukana. Sisälle sai tulla vaikka vähän pierussa kuhan et riehu.” (Mika)

”Äitille kerroin ite, soitin kaverin luota kun olin polttanu pilveä jo jonkun vuoden päivät, ja sit vaan soitin ja sanoin että saat tietää nyt tänkin jutun kun mä oon aina sille ollu rehellinen kaikissa asioissa. Se vaan pyysi sen mun kaverin puhelimeen, kenen luona olin, ja sano sille että pitää musta huolta ettei tapahu mitään. Ei siinä sen kummempaa sitten, ei ainakaan mitään isompaa häslinkiä tainnu tulla kun en mä muista.” (Joonas)

Hiljaisen hyväksyminen kulttuuri näyttäisi siis vallitsevan niin kotona, koulussa kuin vapaa-ajallakin. Se koskee tupakkaa, alkoholia ja muita päihteitä. Ehkä juuri tupakointia on katsottu eniten läpi sormien, jopa koulussa, jossa kontrolli on usein virallisempaa kuin kotona. Yksi haastateltava kertoi olleensa koulussa humalassa useasti, mutta sitä ei yleensä edes huomattu. Jos huomattiin, niin asian annettiin olla. Myöskään koulussa tupakoinnista ei läheskään aina ilmoitettu kotia. Kuulostaa uskomattomalta, mutta tämän tyyppisiä tarinoita oli kaikilla haastateltavilla. Palaan myöhemmin vielä siihen, että ainakin haastateltavien itsensä mielestä, aikuiset olivat monesti hyvin voimattomia ja keinottomia heidän edessään. Varsinkin jos toinen vanhemmista salli käytön ja toinen ei, niin kieltäjän roolissa olevalla ei tuntunut olevan mitään vaikutusta tilanteeseen.

”Kerran jäin välituntivalvojalle kiinni ja se otti tupakat pois. Seuraavalla välitunnilla oma tarkkiksen opettaja toi mulle tupakat takaisin ja sano että käy sopimassa asia sen toisen opettajan kanssa niin se on sitten siinä. No siellä oli sitten rehtorilta käsky jälki-istuntoon mutta ei se koskaan toteutunu.” (Mika)

”Tupakan poltto alko joskus 11-vuotiaana, olin sitten jotain 14 tai 15 kun menin parvekkeelle ja sytytin tupakan ja rupesin polttamaan niin ei siitäkään sanottu mitään.” (Ville)

Yhdessä ottaminen tai selkeä hyväksyminen

Tähän ryhmään kuuluvat suurimmaksi osaksi kavereiden kanssa ryypääminen, alkoholin tai tupakan hankkiminen sekä vanhempien selkeä päihteidenkäytön hyväksyminen. Kaverit olivat suuressa roolissa päihteidenkäytössä, sillä ilman kaveripiirin suotuisaa vaikutusta

päihteidenkäyttöä tuskin olisi monellakaan ollut. Nuoruudessa kavereista saattaa muodostua perhettäkin tärkeämpi yksikkö, joten ei ihmeäkään, että porukan mukana tehdään silloin mitä vaan, toinen toistaan tukien.

”Etsiydyin itse siihen seuraan. Ei meitä edes otettu muuhun porukkaan koska me vaan örvellettiin.” (Topi)

”Kyllä kaveritkin oli aika kovia ottaan, itekin sitten aika helposti lähti siihen mukaan.” (Miia)

”Liikuin kahdessa eri porukassa, toinen oli täysin päihteetön ja erittäin liikunnallisia ja toinen oli taas päihteitä käyttävä ja liikunnallinen. Siinä rajamaastossa sitten liikuin.” (Ville)

Kahden eri porukan välillä liikkumista ja sukkuloimista tuli ilmi myös Virokannaksen tutkimuksessa. Nuoret jaottelivat toisia nuoria sen mukaan miten he käyttivät päihteitä tai mikä heidän suhtautumisensa käyttöön oli. Niiden kavereiden keskuudessa, jotka käyttivät huumeita, vallitsi yhteisymmärrys ja kokemusten jakaminen, kun taas huumeita käyttämättömät kaverit miellettiin kuuluvan normaaleihin nuoriin. (Vironkannas 2004, 25.) Myös omissa haastatteluissani tuli ilmi kahden kaveriporukan erot. Muutamilla oli tällaisia erilaisia porukoita, joissa toisissa käytettiin päihteitä runsaasti ja toisessa vähän tai ei ollenkaan. Nämä kaveriporukat eivät ymmärtäneet toinen toisiaan vaan kuuluivat ikään kuin eri maailmoihin. Haastateltavani kokivat välimaastossa olemisen joskus vaikeaksi, mutta yleensä kahden välissä oleminen onnistui ihan hyvin. Haastateltavat kuitenkin selkeästi mielsivät päihteitä käyttämättömän porukan normaaliksi ja päihteitä käyttävän porukan muuhun ympäristöön kuulumattomaksi.

Ne vanhemmat, jotka selkeästi hyväksyivät lastensa päihteidenkäytön, olivat tässä tapauksessa miehiä ja itsekin haastateltavien mukaan alkoholisteja. Myös muut sukulaiset suhteutuivat haastateltavien mukaan enemmän myönteisesti kuin kielteisesti. Muita mainittuja aikuisia olivat työpaikan pomo ja urheiluseuran valmentaja, vanhemmat pelaajat ja satunnaiset viinan hakijat.

”Meillä oli (isän kanssa) sellasia erilaisia aikuistumisriittejä, jos nyt niin voi sanoa, että opeteltiin autolla ajo pienessä simassa, ajettiin veneellä ja kaikkia niin sanottuja miesten juttuja pienessä maistissa.” (Topi)

”Vanhat juopot haki alkoholia tai varastin ite omat bisset.” (Joonas)

Rangaistukset

Varsinaisista rangaistuksista haastateltavat kertoivat olleen vähän. Harva koki saaneensa mitään vakavaa rangaistusta päihteidenkäytöstään. Edes poliisin juoppoputkaan joutumista ei pidetty kovin pahana, vaan aika neutraalina tapauksena. Juoppoputkasta ilmoitettiin toisen kohdalla vanhemmille, toisen ei. Monet kertoivat, että vanhemmat kyllä yrittivät antaa kotiarestia tai muuta vastaavaa, mutta koska niitä ei noudatettu, niin sillä ei ollut mitään väliä. Ensimmäisellä kerralla rangaistus saattoi vielä tehot, mutta ei enää seuraavilla kerroilla.

”12-vuotiaana jäin sitten oikein kunnolla kiinni ja sain sellasen opetuksen, että isä juotatti konjakkia ja poltatti oikein punasta norttia ja sano että vielä on vähän väriä poskissa, että otappas vaan siitä tyttö niin kyllä se siitä lähtee. Meillä oli vielä kylään lähtö ja eikun pihalle oksentamaan ensimmäisenä. Käytiin kylässä ja lähin kavereiden kanssa illalla ulos ja tupakointi jatku.” (Riitta)

”Kotona sain kuukauden tiskivuorot ja sen mää vielä rangaistuksen kärsin. Sitten ei enää rangaistuksia paljon tullu, tai tuli, mutta sitten kun ne huomasi että ei siitä mitään hyötyä ollu antaa niitä niin sitten ne ei oikein voinu asialle mitään.” (Joonas)

”16-vuotiaana jouduin kaks kertaa juoppoputkaan. Eikä siitä ilmoitettu kotia mitään. En muista kerroinko sit kotona että olin ollu putkassa yötä mutta ei siitä mitään seurannu.” (Mika)

”Puhuttiin ja kyllähän siitä tuli rangaistuksia esimerkiks liittyen rahan käyttöön.” (Erkki)

Vain yksi haastateltavista kertoi, että tilanteeseen oli puuttunut ammattiauttajia. Ensin yritettiin perheneuvolaa ja nuorisopsykiatria, mutta niiden tehottomuuden jälkeen tuli lähtö perhekotiin. Sinne joutuminen tuntui kovalta rangaistukselta, eikä sekään aluksi toiminut, mutta loppujen lopuksi päihteidenkäyttö väheni runsaasti. Viranomaisten puuttumisia oli kaiken kaikkiaan vähän. Poliisi mainittiin muutaman kerran, mutta ikään kuin ohimennen, sillä ei ollut kokemusten kannalta juurikaan merkitystä. Virokannas (2004, 26) on tutkimuksessaan analysoinut nuorten huumeidenkäyttäjien suhteita viranomaisiin ja tulee siihen johtopäätökseen, että nuorten puheissa viranomaiset määrittyvät päätöksiä tekeviksi ja kasvottomiksi aikuisiksi. En tiedä johtuuko vähäinen viranomaisten mainitseminen siis

siitä, että he eivät vain ole puuttuneet tilanteeseen, vai siitä, että heitä ei ikään kuin huomioida.

”Kun olin 15 niin jouduin perhekotiin, koska koulussa ei mennyt hyvin, paljon poissaoloja ja päihteidenkäyttöä. Sitten koulu ja poliisi ja vanhemmat ja sosiaalitoimi oli sitä mieltä että mut pitää erottaa mun kavereista.” (Joonas)

Itsestä lähtöisin olevat puuttumiset

Tämä teema on ehkä kaikkein hankalin. Se on lähtöisin siitä, että lähes jokainen kertoi päihteidenkäyttönsä liittyvän vahvasti omaan tahtoon ja sitä kautta teki puuttumiset tehottomiksi. Toisaalta taas monet puuttumiset olivat vaikuttaneet päihteidenkäyttöön, mutta niitä ei silti nähty sellaisina. Vastauksista välittyi joskus räikeäkin vastakohta sen välillä mitä oli tapahtunut ja miten tapahtuma koettiin. Tai sitten itse tulkitseen näitä tapahtumia ulkoapäin täysin eri tavoin kun haastateltavat itse. Esimerkiksi perhekotiin joutunut haastateltava lopetti juomisen lähes kahdeksi vuodeksi eli siellä olo ajakseen. Hän ei kuitenkaan itse mieltänyt, että perhekotiin joutumisella olisi ollut varsinaisesti vaikutusta tähän, vaan hänen mielensä vain muuttui. Hän myös itse sanoi, että tuskin olisi lopettanut juomista jos olisi jäänyt kotiin entisten kavereiden seuraan. Mielestäni on siis aika selkeästi nähtävissä kuinka ympäristön ja seuran muutos voi vaikuttaa myös ajatteluun, mutta haastateltava itse ei nähnyt tätä yhteyttä näin. Ehkä syyt ja seuraukset saattavat mennä sekaisin kun asioissa on liian syvällä. Usein ulkopuolisena tilanne voi näyttää aivan toisenlaiselta. Tietenkään en voi väittää, että oma näkemykseni olisi oikea, mutta ainakin se on erilainen.

Monella oli siis selkeä kanta omaan päihteidenkäyttöön. Kukaan muu ei kaatanut viinaa kurkkuun, itsellä oli kova halu juoda tai teki ylipäättään niin kuin itse halusi, kaiken suhteen. Monet myös sanoivat, että joskus puuttumiset vain yllyttivät päinvastaiseen käyttäytymiseen. Murrosiän uhma tuli ilmi lähes jokaisen puheista ja päihteidenkäyttö oli rajuimmillaan 14–16 vuotiaana. Juuri näiden vastausten kohdalla tuli monesti tunne, että vanhemmat, ja varmasti muutkin aikuiset, ovat olleet aika voimattomia lastensa edessä. Päihteidenkäytöstä on kyllä tiedetty, mutta ei ole haluttu tai ehkä vaan osattu puuttua asiaan. Helppo on siis puhua, että tilanteeseen pitäisi puuttua, mutta useinkaan ei ole keinoja tehdä sitä. Nuoret selvästikin hallitsevat tilannetta itsepäisyydellään ja periksiantamattomuudellaan.

”Kun se huomasi pari kertaa että mä oon ottanu alkoholia niin mitä se siihen enää pystyy sanomaan. Ei ollu myöhemminkään asiasta puhetta koska sitten ne tottu, että minä teen näin ja ne ei voi siihen enää mitään.” (Joonas)

”Vanhemmat tiesi mun alkoholin käytöstä mutta ne omalla tavallaan ajatteli että se on ihan sama vaikka ne puuttus koska siitä ei tuu yhtään mitään. Koska aina mä oon ollu oman tien kulkija. No, nyt ollaan sitten tässä.” (Mika)

8.2.3 Tuntuu hyvältä kun välitetään

Kolmannen kysymyksen tarkoituksena oli selvittää, miltä erilaiset puuttumiset nuorista tuntuivat. Tähän liittyi myös kysymys omien tuntemusten jakamisesta kavereiden kesken tai vanhemmille. Puhuttiinko puuttumisista ja jaettiin kokemuksia ja tuntemuksia? Miten kaverit suhtautuivat? Haastattelutilanteissa kysymys kuitenkin usein kääntyi sellaiseksi, että miltä se sitten tuntui kun kukaan ei puuttunut asiaan. Sitähän suurin osa puuttumisista oli tavallaan ollut, hiljaista hyväksyntää tai tilanteeseen mukautumista. Jos en itse tajunnut kääntää kysymystä näin, niin viimeistään haastateltava kommentoi, että tarkoitat kai sitä kun ei puututtu. Moni haastateltavista oli tämän kysymyksen äärellä melko vähäsanainen. Voi olla, että tunteista on vaikea puhua haastattelutilanteessa tai sitten niitä ei enää muisteta kovin hyvin, elleivät ne ole olleet kovin vahvoja.

Haastateltavat olivat melko yksimielisiä siitä, että siihen aikaan puuttumisilla ei ollut väliä. Puututtiin tai ei, niin se ei tilanteeseen vaikuttanut tai tuntunut miltään. Elettiin vain hetkessä eikä tulevaisuutta paljon mietitty. Muutama oli kuitenkin sitä mieltä, että oli hyvä kun puututtiin tekemisiin edes jonkun verran, ja kontrollin puutteesta myös kärsittiin. Vanhempien suhtautuminen oli myös osittain ristiriitaista. Muuta elämää kontrolloitiin tiukasti, mutta päihteidenkäytön osalta ei ollenkaan.

”Isä oli itekin alkoholisti niin äiti ei ilmeisesti jaksanu välittää sen kummemmin. Se kuulu niinkun elämään. Ei se haitannu miten vanhemmat suhtautu, se oli normaalia suhtautumista.” (Riitta)

”Siinä mielessä hyvältä että huomasi että ne kontrolloi ja välittää, ja on sellanen turva itelläkin.” (Erkki)

”En mä oikeestaan aatellu mitään siitä, kukaan ei tienny tai ainakaan sanonu siitä.” (Miia)

”Se että vanhemmat ei puuttunu mitenkään niin mulla oli vähän niinkun sellanen tunne, että mä oon samalla isäni poika ja samalla isä. Kun se mun isäpuoli oli sellanen että se ei koskaan sanonu mulle mistään mitään...Että kun rajoja ei ollu niin mä niinkun itelleni laitan rajoja.” (Ville)

Kavereiden suhtautumisesta oltiin myös lähes samoilla linjoilla. Kiinnijäämisiä tai päihteidenkäyttöä ei otettu kovin vakavasti vaan asialle lähinnä naureskeltiin. Mielenkiinnolla jaettiin kokemuksia ja vain harvoin oltiin toisistaan huolissaan. Kokemusten jakamisesta kuitenkin huomattiin itse kuinka suhtautuminen vaihteli, toiset saivat kotona selkäänsä ja toiset eivät mitään.

”Kavereiden kanssa ei puhuttu omasta alkoholinkäytöstä koska se oli niin hienoa ja riemukasta vaan örveltää.” (Topi)

”Pyörittiin aamusta iltaan samassa porukassa niin kyllä kaikki tiesi kaikkien asiat, lähinnä naurettiin jos joku oli jääny kiinni.” (Joonas)

Ajattelin päihteidenkäytöstä puhumisen olevan jollain lailla yhteydessä myös muista aremmista aiheista puhumisen kanssa. Haastateltavia kuunnellessa tuli aika yllätyksenä se, että monet kertoivat kyllä puhuneensa vaikeista ja henkilökohtaisista asioista ystävien ja joskus vanhempienkin kanssa, mutta päihteidenkäytöstä ei silti puhuttu. Se oli varsinkin monissa perheissä vaiettu puheenaihe. Haastateltavilla ei siis ollut ketään aikuista kenen kanssa he olisivat voineet puhua päihteidenkäytöstä vakavasti ja asiallisesti.

8.2.4 Interventioiden vaikutus

Kysymys siitä oliko puuttumisilla vaikutusta omaan ajatteluun tai päihteiden käyttöön, osoittautui melko hankalaksi. Lähes kaikki vastasivat ensiksi, että en tiedä/en osaa sanoa, mutta hetken mietittyään muitakin vastauksia tuli. Moni sanoi, että näin jälkikäteen ajateltuna tilanne näyttäytyy eri tavalla ja tuntemukset olivat ehkä sen vuoksi hieman ristiriitaisia. Muutamalla haastateltavalla keskustelu meni omasta elämästä yleiseen ja he olivat muun muassa sitä mieltä, että puuttumalla voidaan vaikuttaa, jos se osataan tehdä oikein.

”Ei riittävästi silloin, olis pitäny enemmän pysähtyä ja enemmän saada tietoutta vaikka se silloin tuntu vastenmieliseltä, niin se auttas paljon aikuisiällä, että jos tulee ongelma niin tietäis mistä hakea apua ja mitä siitä seuraa, ettei se aina menis sen kovimman kaavan kautta.” (Erkki)

Osa kertoi omista lapsistaan ja kuinka osaavat nyt toimia heidän kanssaan kun näkevät heissä omia käyttäytymisen piirteitä. Omasta käyttäytymisestä on siis ainakin opittu jälkikäteen jotain. Osa myös mietti sitä, että vaikutusta on ehkä ollut siinä mielessä, että muiden myönteinen suhtautuminen on edesauttanut päihteiden käyttöä. Se on ollut normaalia. Puuttumisten lisäksi kerrottiin, että päihteidenkäyttöön vaikutti hyvin paljon elämä kokonaisuutena. Kun meni hyvin ja oli paljon muuta tekemistä tai ihmissuhteita, niin päihteidenkäyttö väheni niiden myötä ja toisinpäin. Näin siis tällaisilla välillisillä puuttumisilla on nähty olevan paljonkin vaikutusta. Sain kuulla todella riipaisevia tarinoita elävästä elämästä ja kuinka jotkut tapahtumat ovat jättäneet ikuisia jälkiä ihmisiin. Ehkä haastateltavat näillä kertomuksilla avasivat hieman omaa elämäänsä ja erilaisia syitä päihteiden käytölleen.

”Ei niinkään päihteiden käyttöön vaan yleensä elämään, itsenäistymiseen, kehittymiseen ja kasvamiseen. Että kun semmosta ei ois saanu olla niin mä koin sen vääräytenä.” (Riitta)

”Ei ollu, se maistu alusta alkaen. En ois varmaan voinu silloin ees kuvitella että oisin lopettanu niin hyvän aineen käytön. Ehkä siinä taustalla oli joskus epävarma ja pelokaskin olo kun sitä viinaa meillä käytettiin ja kyllähän se siinä vaiheessa sitä omaa oloa tasotteli. Se oli kun lääke joskus.” (Topi)

”Silloin oli ihan sama mitä kukakin sano, olin aika itsepäinen kusipää silloin.” (Joonas)

”Ehkä. Mun luonteen huomioon ottaen olis ollu hyvä jos joskus olis puututtu enemmän. Mulla oli jo silloin sellanen tunne siitä. Mutta toisaalta kun oon tällanen niin on hyvä että ei oo puututtu ja oon tavallaan lyöny päätäni seinään ja ymmärtäny asioita hitaasti mutta todellakin varmasti.” (Ville)

8.2.5 Halutaanko interventioita?

Viidentenä haastattelukysymyksenä kysyin, että millaisia puuttumisia henkilö olisi toivonut alaikäisenä omaan päihteidenkäyttöön kohdistuneen. Haastateltavien vastauksista näkyy, että jokainen peilaa tässä kysymyksessä omaa elämäänsä. Ne jotka ovat saaneet rangaistuksia, eivät usko niiden voimaan, mutta ne joiden asioihin ei oltu koskaan puututtu, jopa toivoivat konkreettisia rangaistuksia. Lähes kaikki kuitenkin toivoivat ensisijaisesti puhumista ja keskustelua. Vaikka kyse on nuorista, niin asiallinen aikuismainen keskustelu ja tiedon antaminen nähtiin hyvinä keinoina. Lempeys ja asiallisuus mainittiin hyvinä, saarnaaminen ja rangaistukset eivät puolestaan saaneet kovin paljon kannatusta. Kuten

edellä jo todettiin, välilliset seikat vaikuttavat päihteiden käyttöön, joten puuttumista toivottiin myös näihin.

”No en omalla kohdallani mutta ehkä meidän isän juomiseen ois jonkun pitäny puuttua. Mutta sehän on mahdotonta jos on kaikki asiat kunnossa, työ- ja raha-asiat ja kaikki. Eihän silloin ole kenelläkään mitään mahdollisuuksia puuttua, tai ei ainakaan siihen aikaan ollu.” (Topi)

”Olis pitäny esimerkiksi koulun kautta olla enemmän saatavilla sitä tietoa. Ennen kaikkea sitä tietoutta että miten se vaikuttaa elimistöön, persoonaan, kaikkea tällästä.” (Erkki)

”Ehkä semmosia että ne ei ois ollu mitään rangaistuksia vaan ne ois ollu enemmänkin keskustelua, niinkun aikuiset keskustelee, vaikka mää olinkin ihan kersa.” (Joonas)

”Näin jälkeinpäin ajatellen pieni puhuttelu ois ollu järkevää. Kun aattelee että mihin se sitten johti, niin ois ollu asiallista ja viisasta tehdä se puhuttelu.” (Ville)

”Kovat rangaistukset ei auta, mää liukenen heti paikalta. Kerran ne anto jonkun penaltin ja mää olin 3 päivää hatkassa, sen jälkeen ei puhuttu enää rangaistuksista.” (Mika)

8.2.6 Mitä jos?

Viimeisenä kysymyksenä oli vielä, että olisiko haastateltava toivonut puuttumisten olevan jotenkin erilaisia kuin mitä ne olivat olleet. Edellisen lisäksi tämä oli toinen niin sanottu jossittelu kysymys. Kyse on kuitenkin päihdeongelmaisista tai entisistä päihdeongelmaisista, joten mielestäni on mielenkiintoista kuulla heidän mielipiteensä siitä kuinka asioihin olisi voitu vaikuttaa. Heidän kohdallaan menneiden muuttaminen ei enää onnistu, mutta ehkä muut voivat oppia jotain siitä, miten nuoria tulisi tulevaisuudessa kohdata. Tottakai yhteiskunta ja olosuhteet muuttuvat jatkuvasti, mutta jonkinlainen nuoruuden kapinallisuus varmasti säilyy yli ajan ja vanhat keinot voivat joskus olla tarpeen.

Tämä kysymys ei kuitenkaan välttämättä ollut kaikkein paras, vaikka tarkoitus oli hyvä. Haastateltavien elämässä on tapahtunut vaikeita asioita ja saattaa olla vaikea ajatella sitä miten tilanne olisi voinut olla erilainen. He ovat selviytyneet siitä elämästä joka heillä on ollut ja sillä selvä. Toisaalta moni palasi tässä kohtaan taas siihen ajatukseen, että kaikki on lähtöisin itsestä, eikä tilannetta olisi voinut muuttaa mikään. Ehkä. Tämä ´ehkä´ kuului

monen puheesta, joten ehkä jokaisella oli sittenkin pieni usko siihen, että asioihin voidaan vaikuttaa. Osa oli kuitenkin suoraan sitä mieltä, että puuttumalla heidän elämäänsä, sen suunta voisi olla erilainen.

”Kyllä. Ei ois tarvinnu hakata päätä seinään niin monta kertaa.” (Ville)

”Mää tein just niinkun määhä halusin koska musta tuntu että mua määrällään, määhä en tykkää siitä yhtään. Just jos se keskustelu olis ollu tällasta tavallista niin se olis varmasti vaikuttanu eri tavalla.” (Joonas)

”Mä en oikein osaa sanoa, mutta en usko.” (Miia)

”Jälkiviisaana voi sanoa että kyllä varmasti olis ollu, jos olis ollu tietoa enemmän.” (Erkki)

”Ite määhä oon sen viinan suuhuni kaatanu että ehkä se olis ollu ihan samanlaista loppujen lopuks.” (Riitta)

9 Pohdinta

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää päihteidenkäyttöä koskevia interventioita päihteidenkäyttäjien näkökulmasta. Kiinnostukseni koski sitä, millaisia interventioita päihteiden käyttöön on alaikäisenä ollut ja millaisina nämä interventiot on koettu. Lähtöoletuksena oli, että interventioita ei välttämättä ole ollut kovin paljon, koska päihteistä on päässyt muodostumaan ongelma. Toinen vaihtoehto tietysti oli, että mitkään puuttumiset eivät vain ole toimineet yrityksistä huolimatta. Oikeastaan molemmat näistä vaihtoehtoista pitivät paikkaansa. Toisaalta jokaisella oli ollut puuttumisia, mutta toisaalta ne eivät ehkä olleet tarpeeksi jämähöitä toimiakseen. Sekä haastatteluista että lomakkeiden vastauksista paistaa selvästi läpi aikuisten voimattomuus tai tietämättömyys nuorten edessä. Ainakin nuoret itse ovat kokeneet omaavansa paljon valtaa omaan tilanteeseensa. Myös Virokannaksen (2004, 26) tutkimuksessa tullaan siihen tulokseen, että nuorten näkökulmasta aikuiset nähdään usein vain epäilevinä ja kontrolloivina, tai passiivisina ja avuttomina. Omissa vastauksissani näkyi juuri passiivisuus ja avuttomuus.

Jokaisella lapsella ja nuorella tulee olla jotain valtaa omissa asioissaan, mutta loppujen lopuksi aikuiset ovat kuitenkin vastuussa alaikäisistä ja heidän vastuuseensa kuuluu myös

asettaa rajat lasten ja nuorten käyttäytymiselle. Juuri tämä rajojen asettaminen näytti puuttuvan monesta perheestä tai koulusta. Ovatko nykyajan individualismi ja yksilön kunnioittamisen menneet liian pitkälle tässä asiassa jos aikuiset eivät enää tunne, että heillä on oikeus ja velvollisuus puuttua lasten ja nuorten tekemisiin? Pulkkisen (2002) mukaan on olemassa paljon tietoa siitä, että vanhempien heikko valvonta koskien lastensa asioita, on yhteydessä lasten varhaiseen päihteiden käyttöön ja myös muihin ongelmiin. Mitä vähemmän vanhemmat ovat kiinnostuneita lapsestaan ja viettävät aikaa hänen kanssaan, sitä enemmän lapsi on altis muille vaikutuksille. (Pitkänen & Pulkkinen 2003, 24.)

Seitsemästä haastattelusta muodostui seitsemän erilaista kertomusta. Monissa tapahtumissa oli yhtäläisyyksiä ja yhtenäisiä piirteitä löytyi muutenkin yllättävän paljon. Silti en voi sanoa, että tarinat olisivat kuulostaneet toistensa kopioilta, vaan ne olivat loppujen lopuksi hyvin yksilöllisiä, niin kuin ihmisten kokemukset aina. Haasteena on ollut kertoa nämä tarinat mahdollisimman elävästi, mutta samalla ottaa huomioon mahdolliset tunnistettavuutta koskevat seikat. Lomakekyselyn kautta pääsin ikään kuin sisälle aiheeseen pikkuhiljaa, mutta voi sanoa, että vasta haastattelujen kautta monet tilanteet avautuivat todella. Kyselylomakkeita lukiessa tuli monesti tunne, että tekisi mieli haastatella heitä kaikkia ja kysellä lisää jostain mistä he ovat kirjoittaneet. Osa vastaajista oli lomakkeessa hyvinkin monisanainen, mutta osa vastauksista oli lyhyitä, eikä selityksiä sen enempää ollut.

Kannasoja (2006) on tutkimuksessaan eritellyt piirteitä, jotka liittyvät sosiaalisiin ja epäsosiaalisiin nuoriin. Epäsosialisuuteen, niin tyttöjen kuin poikienkin kohdalla, näytti liittyvän muun muassa koulunkäynnin sujumattomuus ja keskimääräistä toistuvampi päihteiden käyttö. Lähes kaikilla haastateltavillani voisi sanoa olleen keskimääräistä toistuvampaa päihteidenkäyttöä alaikäisenä. Ei kuitenkaan ihan jokaisella, jos ajatellaan, että nuorilla on kuitenkin jonkun verran päihteiden käyttöä keskimääräisesti mitattuna. Koulunkäynnin sujumattomuutta kuvasivat kaikki haastateltavani. Ongelmia ilmeni yleensä jo peruskoulussa, mutta viimeistään sen jälkeen. Opettajat olivat jossain määrin puuttuneet juuri opiskelua koskeviin asioihin, mutta eivät sen syvemmälle sujumattomuuden taakse. Epäsosialisuuteen liittyi myös muita piirteitä, jotka eivät tulleet omilla haastatteluissani ilmi. Voisi siis sanoa, että päihteiden käyttö nuoruudessa voi olla yksi epäsosialisuuden piirre, mutta ei edellytä epäsosialisuutta.

Tutkimukseni perusteella voi sanoa, että päihdeongelmaisten perhetaustat eivät ole homogeenisia ongelmien suhteen. Pitkäaikaistyöttömyys, avioerot, alkoholismi tai muut huonoon perhetaustaan liitettävät asiat eivät kuvaa lapsuuden perhetaustaa läheskään kaikilla vastaajilla. Lapsuuden perheissä on kuitenkin koettu paljon alkoholismia ja väkivaltaa. Vastaajien oma päihteidenkäyttö alaikäisenä on puolestaan ollut vastaajien mielestä normaalia ja kuulunut nuoruuteen tai yleisemmin ”siihen aikaan”. Tutkimukseni pohjalta on perusteltua väittää, että alkoholin käyttö on normalisoitunut yhteiskunnassamme, kun se virallisista kielloista huolimatta ihmisten mielestä kuuluu nuoruuteen.

Alkoholin käyttö on suurimmalla osalla alkanut jo nuorena ja ollut hyvinkin runsasta ja humalahakuista. Myös tupakointi on kuulunut osaksi nuorten arkea eivätkä alkoholi ja tupakka ole suinkaan ainoita käytettyjä päihteitä. Yli kaksi kolmasosaa vastaajista oli ainakin kokeillut jotain muutakin päihdettä, yleensä kannabista. Mitä nuoremmista vastaajista oli kyse, sitä enemmän huumeiden käyttöä tai kokeiluja heillä oli. Kyselylomakkeen ja haastattelujen perusteella voi sanoa, että nuoremmilla ikäluokilla, varsinkin 1980-syntyneillä, päihdekokeilut ovat alkaneet nuorempina ja ovat rankempia kuin vanhemmilla ikäluokilla. Yhteiskunnan ja yleisen elämän muuttuessa hektisemmäksi, myös nuorten käyttäytyminen ja asenteet muuttuvat. Kokemuksia haetaan eri tavoin kuin muutama vuosikymmen sitten, mutta toisaalta päihteet ovat myös helpommin saatavilla kuin aikaisemmin. Varsinkin huumeiden lisääntynyt tarjonta tuskin voi olla vaikuttamatta kysynnän kasvuun. Lea Pulkkisen pitkittäistutkimuksen aineiston perusteella nuorena, varsinkin alle 14-vuotiaana aloitettu alkoholin käyttö lisää alkoholin ongelmakäytön riskiä erittäin suuresti (Pitkänen & Pulkkinen 2003, 22).

Ovatko puuttumisen keinot tai määrät sitten lisääntyneet vuosikymmenten myötä? Tämän tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että eivät. Perheen rooli puuttumisten suhteen on aina ollut suurin ja tärkein, eikä puuttumistavoilla näyttäisi olevan suuria eroja verrattaessa eri aikakausia. Tai sitten erot eivät vain tulleet esille tämän kokoisessa aineistossa. Perheen roolin merkitystä täytyy silti vielä korostaa, koska se näyttää tämän aineiston perusteella olevan todella suuri. Kirjallisuudesta puhutaan paljon virallisesta kontrollista ja ammattiauttajien tekemistä interventioista. Tämän perusteella olisi luullut, että mainintoja virallisista tahoista olisi ollut enemmänkin. Uskon kuitenkin nyt, että virallinen kontrollijärjestelmä koskettaa ennen kaikkea aikuisia ihmisiä. Sosiaalityöntekijöitä,

lääkäreitä, nuorisotyöntekijöitä tai muita ammattiauttajia mainitaan vain nimeksi kun kyse on puuttumisista. Aikuisten tekemisiin ei voida ehkä pakkokeinoin puuttua, mutta toisaalta heille löytyy monia virallisia auttavia tahoja, jotka varmasti puuttuvat asiaan jos henkilö joutuu tai pääsee asiakkaaksi johonkin koneiston osaan. Toisaalta tästä voi myös päätellä, että ammattiauttajien on vaikea päästä osaksi nuorten elämää, koska se eletään niin perheen suojissa. Jos perheessä ei ole laajemmin ongelmia niin myös yksittäiset lapsen tai nuoren ongelma jää huomaamatta. Ja vaikka ammattiauttajat työskentelisivätkin perheen parissa, niin lapset ja nuoret saattavat jäädä aikuisten ongelmien varjoon.

Nykypäivää ajatellen voisi kuitenkin sanoa, että koko 2000-luku on ollut päihdekeskustelujen osalta vilkasta, joten puuttumiset tänä päivänä voivat näyttää jo erilaisilta kuin 1990-luvun lopussa. Tutkimus on siis tavallaan katsaus menneeseen eikä kerro nykypäivän tilannetta.

Eri päihteisiin puuttumisissa näyttäisi olevan eroja. Lievimmin suhtauduttiin tupakan polttoon, niin vastaajat itse kuin heidän kertomustensa mukaan muut. Tupakkaa ei tämän tutkimuksen perusteella pidetä kovinkaan vaarallisena ja se nähdään kaikkein eniten olevan henkilön itsensä asia. Vanhemmat tai koulu saattoivat puuttua asiaan ensimmäisellä kerralla, mutta myöhemmin sen annettiin olla ja monet vastaajista saivat polttaa jos halusivat. Alkoholiin puolestaan suhtautuminen oli kaikkein ristiriitaisinta eli siihen suhtauduttiin sekä myönteisesti, kielteisesti että neutraalisti. Muihin päihteisiin eli tässä tapauksessa huumeiden käyttöön, puuttumiset olivat puolestaan tiukimpia. Voisi jopa sanoa, että huumeiden kohdalla keskustelun voimaan ei enää luotettu, vaan puuttumisia oli enemmän virallisilta tahoilta ja ne olivat usein jotain toimenpiteitä lopettamisen puolesta. Tässä voi siis hyvin nähdä yhteiskunnan suhteutumisen laillisiin ja laittomiin päihteisiin ja siihen kuinka vaarallisena mikäkin päihde nähdään. Päihdemyönteisyyttä näyttää olevan varsinkin tupakoinnin suhteen paljon.

Päihteitä käytetään nuoruudessa kokeilumielessä, mutta tämä ei ole läheskään ainoa syy. Monet vastaajat kertoivat hyvinkin yksityiskohtaisesti miksi käyttivät päihteitä ja millaisissa tilanteissa. Nuorten päihdeidenkäyttö ei siis ole harkitsematonta ja päätöntä sekoilua porukan mukana, vaan syyt voivat olla hyvinkin henkilökohtaisia ja päihdeidenkäyttö harkittua. Varsinkin erilaisiin ongelmiin juominen näytti olevan yllättävän yleistä. Tämäkin on varmasti monen eri seikan kasautumista, jos ongelmista ei

pystytä puhumaan tai ei ole ketään kenen kanssa puhua, niin niitä yritetään sitten lääkittää päihteiden avulla. Kavereita ja arvostusta voidaan myös hankkia päihteiden avulla, jolloin käytöstä tulee pakostakin kierre jos ei halua jäädä yksin. Nuorten maailma voi olla hyvinkin raaka jos sen joutuu kohtaamaan yksin. Pitkäsen & Pulkkisen (2003, 22) mukaan taipumusta jatkaa varhain aloitettua alkoholin käyttöä voidaan selittää eri tavoin. Ensinnäkin varhain aloitettu käyttö pohjustaa tietynlaista elämäntapaa johon alkoholin liittyy. Yleensä se liitetään juuri vapaa-aikaan, hauskanpitoon ja yhdessäoloon. Toisaalta alkoholin avulla voidaan yrittää hukuttaa negatiivisia tunteita, kuten pelkoa ja suuttumusta. Kolmanneksi alkoholin aiheuttaa fyysistä riippuvuutta ja tiettyä vääränlaista hyvän olon tunnetta.

Mielestäni tärkein sanoma tutkimukseni pohjalta on se, että puuttumisia tulisi olla. Sekä lomakkeessa että haastatteluissa osa oli sitä mieltä, että kukaan ei olisi voinut mitään heidän päihteidenkäytölleen tai mikään ei olisi siihen vaikuttanut, mutta silti lähes jokainen toivoi, että asiaan olisi puututtu. Mielestäni tämä kertoo sen, että puuttumisia on liian vähän ja se koetaan ristiriitaisuuksista huolimatta puutteeksi. Puuttumiset ovat kuitenkin välittämistä ja huomioimista, jota jokainen lapsi ja nuori varmasti tarvitsee. Varsinkin haastatteluissa tuli ilmi, että keskustelua aikuisten kanssa olisi toivottu enemmän. Nuorena olisi haluttu, että itseen olisi suhtauduttu asiallisesti ja aikuismaisesti, jolloin myös keskustelu olisi ollut sen mukaista. Pitkänen ja Pulkinen (2003, 26) peräänkuuluttavat vanhempien ja muiden aikuisten vastuunottamista. Alaikäisille tulisi antaa selkeä viesti siitä, että alkoholin käyttö ei ole heille sallittua missään tilanteessa. Jos poikkeuksia tehdään vaikkapa juhlissa, festareilla tai koulun lopettajaispäivänä, se mitätöi muilla rintamalla tehtävän työn ja viestin siitä että alkoholin käyttö ei ole sallittua. Tätä sanomaa tulisi myös tukea niillä viranomaisten kontrollitoimenpiteillä jotka ovat mahdollisia.

Tämän tutkimuksen myötä oma kuvani päihteidenkäytöstä ja päihdeongelmista on laajentunut paljon. Päihdeongelmaiset eivät ole homogeeninen ryhmä, samoine taustoineen ja kokemuksineen, vaan yksilöllisiä eroja on paljon. En yhtään enää ihmettele miksi päihteidenkäytön syitä on vaikea tutkia ja selittää tai miksi päihteidenkäyttöön puuttumisia yksilötasolla on tutkittu niin vähän. Tämä aihe on yhtä monimutkainen ja – haarainen kuin itse päihdeongelmakin. Yksiselitteisiä vastauksia tuskin on edes olemassa. Pitäisikö siis heittää kirves kaivoon ja sanoa, että ei sitten tehdä mitään jos ei voida sanoa mikä toimii? Mielestäni ei pitäisi. Jokaisesta asiakkaasta ja tapauksesta, tai pienestäkin tutkimuksesta

voimme oppia jotain. Ehkä jokin puuttuminen ei tuota tulosta tämän nuoren kohdalla, mutta voi olla se ratkaiseva tekijä jonkun toisen kohdalla. Vaikka emme voi saada aikaan mitään selkeitä toimintamalleja, niin voimme aina kokeilla erilaisia keinoja.

Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimusehdotukset

Tämän tutkimuksen tekeminen on ollut melko pitkä prosessi. Aikaisempaa tutkimusta liittyen päihteiden käytön puuttumisiin on löytynyt melko vähän. Hoitokokemukset ja päihteistä irtipääseminen keskittyvät lähes aina aikuisiin ihmisiin. Lasten ja nuorten näkökulma asiasta puuttuu. Tämä tutkimus on vaatinut paljon ajatustyötä varsinkin sen suhteen mistä pitäisi lähteä liikkeelle ja mitä rajata ulkopuolelle. Päihteiden käyttö on aiheena niin laaja, että halutessaan se on loppumaton suo. Voidaan ajatella että kaikki liittyy kaikkeen tässä aiheessa, joten on hankalaa rajata sitä tai jättää mitään pois. Voihan olla, että juuri niillä poisjätetyillä seikoilla olisikin merkitystä, ja näin varmasti onkin. Tämä tutkimus on siis vain pieni osa päihdeviidakossa, mutta toivottavasti osaltaan hyödyntää tämän aihepiirin kanssa työskenteleviä.

Tutkimusprosessi ei edennyt ihan niin sujuvasti kuin olin kuvitellut, mutta se kai on ihan normaalia. Tutkimuslomakkeen teko on aina iso prosessi eikä lomake olisi ikinä valmis jos ei vaan jossain vaiheessa tee sitä päätöstä, että se on nyt valmis. Kysymyksiä voi hioa loputtomiin ja esitellä ymmärrettävyyttä, mutta uskon, että silti aina jälkikäteen tulee mieleen jotain parannusehdotuksia tai lisäkysymyksiä. Samoin on haastattelujen suhteen. Ensinnäkin haastateltavien saaminen oli melko hankalaa ja ajallisesti kesti kauemmin kuin olin suunnitellut. Loppujen lopuksi onnistuin mielestäni tässä tutkimuksessa ihan hyvin. Aineiston pienuus toki asetti omat rajoituksensa, mutta tein sen suhteen voitavani. Mielenkiintoista oli myös koota aineistoa kahdella eri menetelmällä, sillä siinä huomasin hyvin eron kyselyn ja haastattelun välillä. Molemmissa on omat hyvät puolensa ja jos aikaa ja resursseja olisi rajattomasti, niin ihanteellista olisi käyttää kahta menetelmää rinnakkain jokaisen vastaajan kohdalla.

Jatkotutkimuksia ajatellen olisi todella mielenkiintoista tutkia, miten viimeaikaiset hinnan muutokset ovat vaikuttaneet nuorten päihteidenkäyttöön. Toisaalta taas paikallisella tasolla tehdään paljonkin sen eteen, että asenteet nuorten päihteidenkäyttöä kohtaan muuttuisivat tiukemmiksi, joten myös tällaisia vaikutuksia olisi hyvä tutkia. Mielenkiintoinen

interventioihin kohdistuva tutkimus olisi sellainen, että tutkittaisiin millaisia ovat toimivat interventiot. Tässä voitaisiin tutkia nuoria, joilla on ollut alkavaa päihdeongelmaa, mutta joiden kierre on jollain tavalla saatu poikki. Mitä nämä puuttumiset ovat olleet ja miksi ne ovat toimineet.

Kirjallisuus

Alaikäisten katkaisu- ja vieroitushoito. JOPO-projekti. Esite.

Araneva, Mirjam. 2001. Lasten oikeuksien yleissopimus. Teoksessa Törrönen, Maritta. (toim.) 2001. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino.

Beauvais, Fred & Oetting Eugene. R. 1999. Drug, Use, Resilience, and the Myth of the Golden Child. Teoksessa Glantz, Meyer D & Johnson, Jeannette L. (edited) Resilience and Development. Positive Life Adaptations. 1999. New York: Kluwer Academic/Plenum Publisher.

Borelius-Tikka, Tarja. 2002. Nuorten päihde- ja huumetyön kartoitus Keski-Suomen alueella 12/2001. Nuorten Ystävät ry, huumetyön kehittämishanke.

Bruun, Kettil. 1972. Alkoholi. Käyttö, vaikutukset ja kontrolli. Helsinki: KK:n kirjapaino.

Dunderfelt, Tony. 1998. Elämänkaaripsykologia. Porvoo: WSOY.

Eskelinen, Juha & Kinnunen, Petri. 2001. Lapsuuden loppu vai uusi lapsuus. Teoksessa Törrönen, Maritta (toim.) 2001. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino.

Fränti, Juha. 2003. Huumetyö – sitoutunutta yhteistyötä. Nuorten päihteiden ja huumeiden käyttäjien ehkäisevän ja korjaavan palvelujärjestelmän kehittämishanke Pohjois-Suomessa. Loppuraportti. Multiprint Oy.

Gill, Jan S. 2002. Reported levels of alcohol consumption and binge drinking within the UK undergraduate student population over the last 25 years. Alcohol & Alcoholism Vol. 37, No. 2, pp. 109-120, 2002.

Heikkilä, Mirja-Leena & Koivisto, Milla. 2003. Yhteistyöllä pätkät pitäviksi...Kuvaus huumeidenkäyttäjien palveluketjun nykytilasta ja kehittämistarpeista keväällä 2002. Tampereen kaupunki. Sosiaali- ja terveystoimi.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hoikkala, Tommi. 1989. Nuorisokulttuurista kulttuuriseen nuoruuteen. Helsinki: Painokaari Oy.

Hurme, Helena. 1995. Perhe kehityksen kontekstina. Teoksessa Lyytinen, Paula; Korkiakangas, Mikko & Lyytinen, Heikki (toim.) Näkökulmia kehityspsykologiaan. Porvoo: WSOY.

Jallinoja, Riitta. 2004. Familistisen käänteen rakentajat: Arlie Hochschild ja suomalainen mediajulkisuus. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) 2004. Sosiologisia nykykeskusteluja. Helsinki: Gaudeamus.

Järventie, Irmeli & Sauli, Hannele. (toim.) Eriarvoinen lapsuus. 2001. Porvoo: WSOY.

Kaipio, Kalevi. 2004. Pohdintoja päihteiden käytöstä, hoidosta ja tuloksellisuudesta. Teoksessa Soininen, Mali & Sulkko, Seppo (toim.) 2004. Puheenvuoroja Itä-Suomalaisen päihdetyön tulevaisuudesta. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Kannasoja, Sirpa. 2006.

Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka. (toim.) 2002. Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Yliopistopaino.

Koivisto, Juha. 2006. Sosiaalialan näyttökeskustelu: miten sosiaalisten interventioiden vaikuttavuus osoitetaan? Janus vol. 14 (1) 2006, 53–60.

Korkiakangas, Pirjo. 1996. Muistoista rakentuva lapsuus. Kansantieteellinen arkisto 42. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Kylmänen, Petri. 2005. Kun kaikki muutkin...Nuorten ehkäisevä päihdetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Laimio-Reijonen, Susanna. 2002. Valistuksesta vastuunottoon. Tutkimus sosiokulttuurisesta innostamisesta, ehkäisevästä päihdetyöstä ja sen toteuttamisesta nuorten parissa. Stakes, aiheita. Helsinki: Stakes monistamo.

Laitinen, Arja & Shemeikka, Sirpa. 2006. Keneltä kysyt – mitä kuulet? Sosiaaliturva 15/06. s. 18–19.

Lehto, Juhani. 1991. Juoppojen professionaalinen auttaminen. Sosiaali- ja terveyshallitus tutkimuksia 1/1991. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Lepistö, Jaana. 2005. Nuorten päihdehäiriöiden hoito. Teoksessa Raitasalo, Kirsimarja., Alho, Hannu., Lindeman, Jukka., Roine, Risto & Tigersted, Christoffer. (toim.) 2005. Tommi 2005. Alkoholi- ja huume tutkimuksen vuosikirja. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino.

Makkonen, Teija. 2004. Ihminen näkyväksi päihdetyössä. Teoksessa Soininen, Mali & Sulkko, Seppo. (toim.) 2004. Puheenvuoroja Itä-Suomalaisen päihdetyön tulevaisuudesta. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Merikallio-Pajunen, Annukka., Rönkä, Anna & Pulkkinen, Lea. 1997. Alkoholinkäyttö. Teoksessa Pulkkinen, Lea. (toim.) Lapsesta aikuiseksi. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Murgraff, Vered., Parrott, Andrew & Bennett, Paul. 1999. Risky single-occasion drinking amongst young people – Definition, correlates, policy, and intervention: A broad overview of research findings. Alcohol & Alcoholism Vol. 34, No. 1 pp. 3–14, 1999.

Mäkelä, Klaus., Room, Robin., Single, Eric., Sulkunen, Pekka & Walsh, Brendan. 1981. Alcohol, Society, and the State. A report of the international study of alcohol control experiences, in collaboration with the WHO regional office for Europe. Canada.

Määttä, Mirja. 2004. Moniammatilliset ryhmät ehkäisevän päihdetyön toteuttajina Helsingissä. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuskatsauksia.

Niemelä, Jorma. 2004. Hyvinvointivaltio tarvitsee kansalaisyhteiskuntaa. Teoksessa Soininen, Mali & Sulkko, Seppo. (toim.) 2004. Puheenvuoroja Itä-Suomalaisen päihdetyön tulevaisuudesta. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Niemelä, Jorma. 1998. Usko, hoito ja toipuminen. Tutkimus kääntymyksestä ja kristillisestä päihdehoidosta. Stakes tutkimuksia 96. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Nuorten päihdeongelmien kohtaaminen. Työkirja ammattiauttajille. 2000. Sosiomedia Oy. Toinen korjattu painos. Alkuperäisteoksen Suomenkielinen versio. (Adolescent developmet workbook. Youth & drugs unit 1. Toronto Canada 1991.)

Nuorvala, Yrjö & Metso, Leena. 2005. Päihdepalvelut. Teoksessa Heikkilä, Matti & Roos, Milla. (toim.) 2005. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2005. Stakes. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino.

Partanen, Juha. 2002. Huumeet maailmalla ja Suomessa. Teoksessa Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka. (toim.) 2002. Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Yliopistopaino.

Perttula, Juha. 1996. Ihmistieteiden tiedonmuodostus ja tutkimusetiikka. Teoksessa Palmroth, Aino & Nurmi, Ismo (toim.) 1996. Alttiiksi asettumisen etiikka. Laadullisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. JYY julkaisusarja n:o 38. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy.

Pitkänen, Tuuli & Pulkkinen, Lea. 2003. Onko alkoholin käytön alaikäraja tuulesta temmattu? Teoksessa Heinonen, Jarmo., Alho, Hannu., Lindeman, Jukka., Raitasalo, Kirsimarja & Roine, Risto. (toim.) Tommi 2003. Alkoholi- ja huumeetutkimuksen vuosikirja. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Pitkänen, Tuuli. 2006. Alcohol drinking behavior and its developmental antecedents. Jyväskylä: Jyväskylä university printing house.

Pulkkinen, Lea. (toim.) 1997. Lapsesta aikuiseksi. 2. Painos. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Puuronen, Vesa. 2004. Hyvinvointiyhteiskunta uhattuna. Janus 4/2004. 2. Puheenvuoro s.426–434.

Raitasalo, Kirsimarja. 2005. ”Alkoholinkäyttö on jokaisen yksityisasia, eikä siihen sovi kenenkään puuttua”. Teoksessa Raitasalo, Kirsimarja., Alho, Hannu., Lindeman, Jukka., Roine, Risto & Tigersted, Christoffer. (toim.) 2005. Tommi 2005. Alkoholi- ja huumeetutkimuksen vuosikirja. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino.

Raitanen, Marko. 2001. Aikuistuminen. Teoksessa Sankari, Anne & Jyrkämä, Jyrki. (toim.) Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa. Tampere: Vastapaino.

Ruoppila, Isto. 1995. Lapsuudesta nuoruuteen. Teoksessa Lyytinen, Paula., Korhonen, Mikko & Lyytinen, Heikki. (toim.) 1995. Näkökulmia kehityspsykologiaan. Porvoo: WSOY.

Salasuo, Mikko & Rantala, Kati. 2002. Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. Teoksessa Kaukonen, Olavi & Hakkarainen, Pekka. (toim.) 2002. Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Yliopistopaino.

- Sauli, Hannele & Kainulainen Sakari. 2001. Yhteiskunnan muutos ja lapsiperheet. . Teoksessa Törrönen, Maritta. (toim.) 2001. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino.
- Savolainen, Jukka. 2005. Naiset, perheväkivalta ja perhe-elämän rakennemuutos. Teoksessa Síren, Reino & Honkatukia, Päivi. (toim.) 2005. Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980-2003 kansallisista uhrihaastattelututkimuksista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 216. Helsinki: Hakapaino oy.
- Schmitt Florence. 2003. Riittävän hyvä vanhemmuus. Teoksessa Sinkkonen, Jari. (toim.). Pesästä lentoon. 2003. Helsinki: WSOY.Sinkkonen, Jari. 2003. Lapsen arvoituksen äärellä. Teoksessa Sinkkonen, Jari. (toim.). Pesästä lentoon. 2003. Helsinki: WSOY.
- Síren, Reino. 2005. Alkoholi väkivaltatilanteissa. Teoksessa Síren, Reino & Honkatukia, Päivi. (toim.) 2005. Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980-2003 kansallisista uhrihaastattelututkimuksista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 216. Helsinki: Hakapaino oy.
- Soikkeli, Markku. 2002. Miten puhua huumeista. Stakes. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Soininen, Mali & Sulkko, Seppo. (toim.) 2004. Puheenvuoroja Itä-Suomalaisen päihdetyön tulevaisuudesta. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Sosiaalibarometri 2006. Hyvinvointipalvelujen tuottajien ajankohtainen tilanne ja näkemys kansalaisten hyvinvoinnista. Eronen, Anne., Londén, Pia., Perälähti, Anne., Siltaniemi, Aki. & Särkelä, Riitta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Sulkko, Seppo. 2004. Kuntoutusjatkumot ja palveluiden saumakohtat. Teoksessa Soininen, Mali & Sulkko, Seppo. (toim.) 2004. Puheenvuoroja Itä-Suomalaisen päihdetyön tulevaisuudesta. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- Tigersted, Christoffer. (toim.) 2005. Tommi 2005. Alkoholi- ja huume tutkimuksen vuosikirja. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino.
- Tirronen, Kerttu. 2001. Näkökulmia huumeekysymykseen. Forssan kirjapaino Oy.
- Toivonen, Timo. 1999. Empiirinen sosiaalitutkimus: filosofia ja metodologia. Porvoo Helsinki Juva: WSOY.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli. 2004. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Törrönen, Maritta. 2001. Eri-ikäiset ja – arvoiset lapset. Teoksessa Törrönen, Maritta. (toim.) 2001. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino.
- Töttö, Pertti. 2004. Syvällistä ja pinnallista. Teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa. Tampere: Vastapaino.

Vantaan Kaupunki ja Elämä On Parasta Huumetta ry. Tiedote 11.6.2006. Luettavissa osoitteesta [http://www.eoph.fi/images/tiedotteet/Vantaa_tiedote.pdf]

Warpenius, Katariina. 2002. Kuka ottaisi vastuun? Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkoston perustamisen arviointi. Stakes, raportteja 270. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vilkkä, Hanna. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Virokannas, Elina. 2004. Normaalin rajan molemmilla puolilla. Tutkimus huumeyksikön nuorten identiteettien rakentumisesta. Stakes, tutkimuksia 144. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Vornanen, Riitta. 2001. Lasten hyvinvointi. Teoksessa Törrönen, Maritta. (toim.) 2001. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Vantaa: Tummavuoren kirjapaino.

Vuori, Mika., Kannas, Lasse & Tynjälä, Jorma. 2004. Tupakoinnin ja päihteiden käytön muutossuuntia 1984–2002. Teoksessa Kannas, Lasse. (toim.) 2004. Koululaisten terveys ja terveyskäyttäytyminen muutoksessa. WHO-koululaistutkimus 20 vuotta. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Jyväskylän Yliopisto. Domus-Offset Oy.

Österberg, Esa. 2005. Alkoholin kulutuksen kasvu vuonna 2004. Teoksessa Raitasalo, Kirsimarja., Alho, Hannu., Lindeman, Jukka., Roine, Risto & Tigersted, Christoffer. (toim.) 2005. Tommi 2005. Alkoholi- ja huumeututkimuksen vuosikirja. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino.

www.stakes.fi

<http://www.stakes.fi/kouluterveys/taulukot/2005/paihteet05.htm>

http://www.stakes.info/files/pdf/taskumatti/Taskumatti_2005.pdf

http://www.ulapland.fi/home/sosnet/hmi/mattus_2006/2_2_interventio.htm

LIITE 1. Kyselylomake

Hei!

Olen sosiaalityön opiskelija Jyväskylän yliopistosta. Teen graduni liittyen ala-ikäisten päihteiden käyttöön ja siihen puuttumiseen. **Päihteiden käyttöön puuttuminen on siis pääkysymys tutkimuksessani.** Tutkimuksen ensimmäinen osa on tämä kysely, jonka jälkeen haastattelen osaa vapaaehtoisista.

Puuttumisella tarkoitan kyselyssäni ihan kaikkea pientä ja suurta puuttumista. Se voi olla esimerkiksi kannustusta, kieltoja, rangaistuksia tai keskusteluja asiasta. **Kysely koskee aikaa jolloin olit ala-ikäinen.**

Kaikkien vastaukset ja kokemukset ovat erittäin tärkeitä. Vastaukset tulevat vain tutkimuskäyttöön. Kyselyn vastaamiseen menee noin 20 minuuttia ja siinä ehtii pohtia kysymyksiä ihan rauhassa. Kiitos paljon vastaamisesta!

Terveisin

Veera Lemmetyinen

Vastaa *ympyröimällä* valitsemasi vaihtoehdon *numero* tai kirjoita vastaus sille varattuun tilaan. Halutessasi voit jatkaa kirjoittamista paperin toiselle puolelle.

A) TAUSTATIEDOT

1. Sukupuoli

- 1) mies
- 2) nainen

2. Syntymävuosi

19__

3. Kotipaikkakuntani (tai missä on suurimmaksi osaksi elänyt ennen 18v.)

paikkakunnan nimi: _____

- 1) alle 5000 asukkaan kunta
- 2) 5000 – 20 000 asukkaan kunta
- 3) 20 000 – 50 000 asukkaan kunta
- 4) 50 000 – 100 000 asukkaan kunta
- 5) yli 100 000 asukkaan kunta

4. Peruskoulutus

- 1) Peruskoulu
- 2) Ammattikoulu
- 3) Lukio
- 4) Ammattikorkeakoulu
- 5) Yliopisto tai vastaava korkeakoulu
- 6) Muu, mikä? (esim. opistokoulutus) _____

5. Perhetausta (millainen perhetilanne oli pääasiassa ennen 18v.)

- 1) Vanhempani asuivat yhdessä
- 2) Vanhempani olivat eronneet; asuin äidin luona
- 3) Vanhempani olivat eronneet; asuin isän luona
- 4) Olen asunut suurimmaksi osaksi sijaisperheessä
- 5) Olen asunut suurimmaksi osaksi lastenkodissa/nuorisokodissa
- 6) Jokin muu, mikä? (esim. asuin vuorotellen isän ja äidin luona, asuin jonkun muun luona tai jos tilanne on vaihdellut jatkuvasti, kerro miten)

_____

_____

6. Koettiinko perheessäsi pitkäaikaista työttömyyttä?

- 1) ei
- 2) kyllä, isä oli työtön
- 3) kyllä, äiti oli työtön
- 4) kyllä, molemmat vanhemmat olivat työttöminä
- 5) kyllä, joku muu oli työtön, kuka? _____

7. Oliko perheessäsi alkoholismia?

- 1) ei
- 2) kyllä, isä
- 3) kyllä, äiti
- 4) kyllä, molemmat vanhemmat
- 5) kyllä, sisarus
- 6) kyllä, jonkun muun taholta, kenen? _____

B) PÄIHDEHISTORIA

8. Minkä ikäiseni kokeilit ensimmäisen kerran alkoholia? _____

9. Minkä ikäisenä joit itsesi ensimmäisen kerran humalaan? _____

10. Minkä ikäisenä kokeilit ensimmäisen kerran tupakkaa? _____

11. Oletko kokeillut jotain muuta päihdettä kuin alkoholia? (esim. kannabista)

- 1) kyllä
- 2) en

12. Jos olet, niin minkä ikäisenä kokeilit ensimmäisen kerran jotain muuta päihdettä? (esim. kannabista tai lääkkeitä päihtymistarkoituksessa) _____

Mitä päihdettä? _____

13. Jos olet käyttänyt suonensisäisiä huumeita, minkä ikäisenä aloitit käytön? _____

14. Oletko käyttänyt lääkkeitä päihtymistarkoituksessa?

- 1) kyllä
- 2) en

15. Poltitko säännöllisesti tupakkaa ala-ikäisenä?

- 1) kyllä
- 2) en

16. Minkä ikäisenä itse huomasit, että jonkun päihteen (alkoholi, huumeet, lääkkeet) käyttösi on ongelmallista? _____

C) ALKOHOLI

17. Kuka aikuinen ensimmäisen kerran huomasi alkoholin käyttösi?

1) äiti	7) terveydenhoitaja
2) isä	8) kotiaivustaja/ kodinhoitaja/perhetyöntekijä
3) opettaja	9) poliisi
4) nuorisotalon työntekijä	10) joku muu, kuka? _____
5) naapuri	11) kukaan ei huomannut
6) sosiaalityöntekijä/koulukuraattori	

18. Millä tavoin tämä henkilö puuttui alkoholin käyttöösi?

1) ei mitenkään				
2) rohkaisi juomaan				
3) antoi rangaistuksen				
4) keskusteli asiasta kanssasi				
5) _____ jollain _____	muulla _____	tavoin, _____	miten? _____	

19. Minkä ikäinen olit kun alkoholin käyttöösi ensimmäisen kerran puututtiin? _____

20. Kuka/ketkä muut ovat puuttuneet alkoholin käyttöösi kun olit alle 18-vuotias? Ja millä tavoin? (esim. äiti antoi rangaistuksen, isä osti olutta, kaveri oli huolissaan juomisestani, sosiaalityön/sairaanhoidon hoidollisia toimenpiteitä, seuloja yms.) Puuttumiseksi huomioidaan kaikki pienetkin käyttöön liittyvät tapaukset. Kerro kaikki mitä muistat. **Voit jatkaa tarvittaessa kirjoittamista viimeisen sivun tyhjälle paperille tai kirjoittaa vastauksesi kokonaan sinne.**

---

21. Olisitko halunnut, että joku olisi puuttunut rajoittavasti alkoholin käyttöösi ja kuka?

---

22. Olisitko halunnut, että joku olisi ollut puuttumatta alkoholin käyttöösi ja kuka?

Vastaa seuraaviin kysymyksiin vain jos olet käyttänyt jotain muitakin päihteitä kuin alkoholia. Vain alkoholia ja/tai tupakkaa käyttäneet voivat siirtyä suoraan kysymykseen 29.

D) MUUT PÄIHTEET/HUUMEET/LÄÄKKEET

23. Jos olet käyttänyt huumeita/lääkkeitä, niin kuka aikuinen ensimmäisen kerran huomasi huumeiden/lääkkeiden käyttösi?

1) äiti	7) terveydenhoitaja
2) isä	8) kotiaavustaja/ kodinhoitaja/perhetyöntekijä
3) opettaja	9) poliisi
4) nuorisotalon työntekijä	10) joku muu, kuka? _____
5) naapuri	11) kukaan ei huomannut
6) sosiaalityöntekijä/koulukuraattori	

24. Millä tavoin tämä henkilö puuttui huumeiden/lääkkeiden käyttöösi

1) ei mitenkään				
2) rohkaisi käyttämään huumeita				
3) antoi rangaistuksen				
4) keskusteli asiasta kanssasi				
5) jollain	muulla	tavoin,	miten?	
-

25. Minkä ikäinen olit kun huumeiden/lääkkeiden käyttöösi ensimmäisen kerran puututtiin?

---

26. Kuka/ketkä muut ovat puuttuneet huumeiden/lääkkeiden käyttöösi kun olit alle 18-vuotias? Ja millä tavoin? (esim. äiti kannusti hoitoon, tyttö-/poikaystävä yllytti käyttämään lisää, sosiaalityöntekijä uhkasi rangaistuksella) **Voit jatkaa tarvittaessa kirjoittamista viimeisen sivun tyhjälle paperille tai kirjoittaa vastauksesi kokonaan sinne.**

---

27. Olisitko halunnut että joku olisi puuttunut rajoittavasti huumeiden/lääkkeiden käyttöösi ja kuka?

---

28. Olisitko halunnut, että joku olisi ollut puuttumatta huumeiden/lääkkeiden käyttöösi ja kuka?

Vastaa seuraaviin kysymyksiin vain jos olet polttanut tupakkaa ala-ikäisenä. Jos et ole niin voit siirtyä suoraan kysymykseen 35.

E) TUPAKOINTI

29. Kuka aikuinen ensimmäisen kerran huomasi tupakan polttosi?

1) äiti	7) terveydenhoitaja
2) isä	8) kotiaavustaja/ kodinhoitaja/perhetyöntekijä
3) opettaja	9) poliisi
4) nuorisotalon työntekijä	10) joku muu, kuka? _____
5) naapuri	11) kukaan ei huomannut
6) sosiaalityöntekijä	

30. Millä tavoin tämä henkilö puuttui tupakan polttoosi?

- 1) ei mitenkään
  - 2) rohkaisi polttamaan tupakkaa
  - 3) antoi rangaistuksen
  - 4) keskusteli asiasta kanssasi
  - 5) jollain muulla tavoin, miten?
- _____

31. Minkä ikäinen olit kun tupakan polttoosi ensimmäisen kerran puututtiin? _____

32. Kuka/ketkä muut ovat puuttuneet tupakan polttoosi kun olit alle 18-vuotias? Ja millä tavoin? (esim. kaveri osti tupakkaa, opettaja ilmoitti kotiin)

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

33. Olisitko halunnut että joku olisi puuttunut rajoittavasti tupakan polttoosi ja kuka?

_____
_____
_____
_____
_____

34. Olisitko halunnut, että joku olisi ollut puuttumatta tupakan polttoosi ja kuka?

_____
_____
_____

G) MERKITYKSET

Myös kaikki seuraavat kysymykset koskevat aikaa jolloin olit lapsi ja nuori.

	en/ei koskaan	joskus	usein	todella usein	jatkuvasti
41. Koitko, että kenellekään ei loppujen lopuksi merkinnyt mitään mitä teit tai olit tekemättä?	1	2	3	4	5
42. Kuinka usein koit olevasi yksinäinen?	1	2	3	4	5
43. Kuinka usein koit turvattomuutta?	1	2	3	4	5
44. Koitko elämässäsi hylätyksi tulemisen tunteita?	1	2	3	4	5
45. Koitko koulussa olevasi muita huonompi tai hitaampi?	1	2	3	4	5
46. Koitko olevasi yhtä hyvä kuin muut?	1	2	3	4	5
47. Koitko olevasi jollain tavalla hyväksikäytetty?	1	2	3	4	5
48. Jouduitko koulussa kiusaamisen kohteeksi?	1	2	3	4	5
49. Oliko perheessäsi väkivaltaa?	1	2	3	4	5
50. Koitko olevasi iloinen ja onnellinen?	1	2	3	4	5
51. Koitko että sinusta oltiin kiinnostuneita?	1	2	3	4	5
52. Koitko olevasi rakastettu ja merkityksellinen?	1	2	3	4	5

53. Onko vielä jotain mitä haluaisit sanoa liittyen päihteiden käyttöösi ala-ikäisenä?

Kiitos vastauksistasi!

Samoihin aiheisiin liittyen tarvitsisin vielä haastateltavia henkilöitä. Haastattelut liittyvät erityisesti siihen, millaisia puuttumis-tilanteet ovat olleet. Puuttumis-tilanteita ovat kaikki tilanteet, joissa joku on huomannut päihteiden käyttösi ja jollain tavalla puuttunut tai ottanut kantaa tilanteeseen. Haastattelut ja vastaukset tullaan ehdottomasti käsittelemään nimettöminä eikä yksittäistä vastaajaa voi niistä tunnistaa. Jos haluat haastateltavaksi niin jätä yhteystietosi, jotta voin ottaa sinuun yhteyttä! Jokaisen omanlaiset kokemukset ovat tärkeitä!

Nimi ja puhelinnumero josta sinut tavoittaa:

LIITE 2. Haastattelujen teemat

Päihteiden käyttöön puuttumiset ala-ikäisenä.

1. Ketkä huomasivat ja ketkä puuttuivat?
2. Miten puututtiin? (Kuvaile muutamaa tilannetta)
3. Miltä nämä puuttumiset tuntuivat? Kerroitko niistä kavereille? Miten kaverit suhtautuivat?
4. Oliko niillä vaikutusta omaan ajatteluun ja/tai päihteiden käyttöön?
5. Millaisia puuttumisia olisi toivonut ala-ikäisenä omaan tai muiden päihteiden käyttöön?
6. Voisiko tilanne olla eri jos siihen olisi puututtu jollain tavalla?